

1. července

2. července

Dílna

9.15–12.00

JIŘÍ A. ČEPELÁK,

KTF UK

NATALIJA ČEPELÁKOVÁ,

Schola latina

Apollón a Dafné: Od textu ke kontextu

Přednáška

13.30–15.00

RADKA NOKKALA MILTOVÁ

FF MU

Bakchus a Erigoné - Apollón a Dafné - Apulský pastýř: réva, vavřín a oliva v proměnách

Přednáška

13.30–15.00

LUBOR KYSUČAN

FSS MU

Mezi Arkádií, divočinou a velkovýrobou aneb Krajinná ekologie na antický způsob

Přednáška

15.15–16.30

BARBORA KOCÁNOVÁ

FLÚ AV ČR

Olivy v raně středověké wikipedii (Isidor ze Sevilly, Etymologiae, XVII,7,61–69)

Přednáška

15.15–16.30

ZUZANA SILAGIOVÁ

FLÚ AV ČR

Réva a vavřín v přírodě, kuchyni a lékárně

Přednáška

16.30–17.45

VERONIKA KONRÁDOVÁ

FF UJEP

Vavřín a Músa v Hésiodově poetice

Doprovodný program

video:

Eurípidés. Bakchantky, ND 2023, režie Jan Frič, překlad Petr Borkovec a Matyáš Havrda

3. července

4. července

Dílna

9.15–12.00

MATYÁŠ HAVRDA
PETR BORKOVEC
ALENA SARKISSIAN
FLÚ AV ČR
Bakchantky mezi textem
a jevištěm

Dílna

9.30–11.30

SEAN COUGHLIN
FLÚ AV ČR
Past Scents of The Perfumer's
Garden

Přednáška

13.30–15.00

MARKÉTA MELOUNOVÁ
FF MU
Vavříin nebo dub? O věncích
římských triumfátorů a císařů

Přednáška

15.15 – 16.30

PAVEL NÝVLT
FLÚ AV ČR
Lýsiova řeč o pařezu
posvátného olivovníku

Doprovodný program

exkurze:

Vrtbovská zahrada, průvodce
prof. Jan Bažant
FLÚ AV ČR

Přednáška

16.45 – 18.00

MARTA VACULÍNOVÁ
FLÚ AV ČR
Vino v raném novověku:
průvodce básníků, posvícení
a masopustu

Doprovodný program

divadlo:

Zrození myrhy,
režie: Klára Metge,
překlad Eliška Šolcová

Oliva, réva, vavřín v kulturní krajině antického světa

**Kabinet pro klasická studia FLÚ AV ČR –
Asociace učitelů klasických jazyků**

Letní škola klasických studií představí publiku tři kulturní rostliny spjaté s antickým světem. Oliva, réva a vavřín budou tvořit tematický základ, na němž odborníci představí posluchačům, jak lidé v antice přírodu kultivovali, využívali i zneužívali a jak o těchto svých aktivitách přemýšleli. Ve workshopech a na přednáškách budou odborníci v příslušných oborech s posluchači dále zkoumat, jak se zejména krajina a rostliny staly v antické kultuře součástí umělecké reflexe světa i prostředky symbolické komunikace. Posluchači poznají olivu, révu a vavřín také jako atributy spjaté s náboženským a kulturním prostředím antického světa. Budeme je tedy sledovat v náboženství, literatuře a vizuálním a performativním umění.

ANOTACE PŘEDNÁŠEK A DÍLEN

SEAN COUGHLIN, Ph. D.

Past Scents of The Perfumer's Garden

At this workshop, we will talk about the myths and stories of scented materials in the Ancient Mediterranean by plunging into one of the first cross-cultural perfumes of the Greco-Egyptian world: the Metopion. You will smell, touch and taste the difference between the raw ingredients used in the past and the ingredients of perfumery today: bitter almond, cardamom, galbanum, myrrh, calamus, and, of course, the olive. V dílně budeme představíme mýty a příběhy vztahující se k vonným látkám ve starém Středomoří a ponoříme se do jednoho z prvních mezikulturních parfémů řeckoegyptského světa: metopion. Očicháte si, dotknete se a ochutnáte rozdíl mezi surovými ingrediencemi používanými v minulosti a ingrediencemi dnešního parfumerství: hořká mandle, kardamom, galbanum, myrrha, puškvorec, a samozřejmě oliva.

Mgr. JIŘÍ A. ČEPELÁK a NATALIJA ČEPELÁKOVÁ

Apolón a Dafné: Od textu ke kontextu

O co ve skutečnosti jde v příběhu o Apolónovi a Dafné? Jaký má jeho básnické zpracování význam v kontextu soudobé literatury, politiky a básnickova života? Na tyto i některé další otázky budeme společně hledat odpověď v rámci naší dopolední dílny. V úvodu společně provedeme analýzu do češtiny přeloženého příběhu Apolóna a Dafné, jak jej podal Ovidius ve svých Proměnách. Poté se zaměříme na souvislosti s jinými mytologickými příběhy v témže díle. Příběh pak zasadíme do širšího kontextu žánrů epické a elegické poezie v tehdejší soudobé literatuře, který rozšíříme i na politický kontext Augustovy doby a básnickova života. V závěru semináře se stručně seznámíme s tím, jak příběh reflektovali jeho čtenáři v následujících staletích.

Mgr. MATYÁŠ HAVRDA, Ph.D. – PETR BORKOVEC – Mgr. ALENA SARKISSIAN, Ph.D.

Bakchantky mezi textem a jevištěm

Dílna posluchače seznámí s problematikou překladu řecké tragédie na případu Eurípidova dramatu Bakchantky. Představí literární a dramatické kvality textu, možnosti a omezení, na která překladatel naráží, a dotkne se také problematiky možností, jež se inscenátorům nabízejí při moderním uvádění.

Mgr. BARBORA KOCÁNOVÁ, Ph.D.

Olivy v raně středověké wikipedii

(Isidor ze Sevilly, Etymologiae, XVII,7,61–69)

Koho by nezajímaly olivy, tak hodnotné plody? K jakým informacím o olivách se mohl dostat člověk ve středověku? Zaměříme se na Etymologie Isidora ze Sevilly, encyklopedii dostupnou v každé významnější středověké knihovně. Jaké měl tehdejší encyklopedista k dispozici zdroje, co z nich čerpal a jak přejatá data transformoval?

Mgr. VERONIKA KONRÁDOVÁ, Ph.D.

Vavříin a Músa v Hésiodově poetice

Přednáška vztahuje motiv vavřínu k obrazu básnické iniciace, který je vtělen do úvodních pasáží Hésiodovy Theogonie. Hésiodova básnická sebe prezentace tu předkládá portrét básníka jako služebníka Mús. Nabízí se proto sledovat spojitost vavřínu s Músami a darem básnického zpěvu. V tomto kontextu přednáška objasní status archaického básnictví a zaměří se na to, jak přítomnost Músy určuje básnickou tvorbu z hlediska autority, pravdivosti metody tvůrčího procesu. Zde se soustředí zejména na pojetí básnické inspirace. Jelikož jde o koncept, který prodělal určitý vývoj, pojedná také o proměnách v chápání umělecké inspirace a rozliší typologii básnické tvorby podle „píjáků vody“ a píjáků vína“.

doc. PhDr. LUBOR KYŠUČAN, Ph.D.

Mezi Arkádií, divočinou a velkovýrobou aneb Krajinná ekologie na antický způsob

Řecko-římská antika vytvořila kulturní krajinu, jejíž charakter a percepce se v mnoha ohledech nelišily od našeho vnímání krajiny. Krajina byla v antice chápána jako fenomén přírodní, náboženský, literární i výtvarný. Třebaže ideálem byla středomořská kulturní krajina s prvky volné přírody, antický člověk se určitým způsobem vztahoval i k jiným typům krajiny včetně krajiny urbánní nebo naopak divočiny či exotiky. V přednášce se úvodem zaměříme na stručný přehled estetické percepce krajiny v antice, její těžiště ovšem bude v environmentální charakteristice jednotlivých typů středomořské krajiny v jejich sociálních a kulturně historických souvislostech včetně ekologických problémů, jimž byly vystaveny, a role, jakou při jejich utváření hrály typické středomořské rostliny, v neposlední řadě réva, vavříin a oliva.

Mgr. et Mgr. MARKÉTA MELOUNOVÁ, Ph.D.

Vavříin nebo dub? O věncích římských triumfátorů a císařů

Vavříinový věnec triumfátora a občanský věnec z dubového listí představovaly v očích starých Římanů nejvyšší pocty, jichž se smrtelnému Římanovi mohlo dostat – byly symbolem vítězství římské obce, respektive nejvyšší služby občanskému kolektivu. Příspěvek se zaměří na to, jak této symboliky využívaly vůdčí osobnosti římské republiky a jak ji převzala císařská propaganda, jakých změn obecně doznala v době, kdy římský stát již nereprezentovalo kolektivní těleso senátu a lidu, ale jeho nejvýznamnější občan, později pán. Vedle nejzajímavějších literárních zmínek budou prezentovány také ikonografické prameny.

Mgr. RADKA NOKKALA MILTOVÁ, Ph.D.

Bakchus a Erigoné - Apollón a Dafné - Apulský pastýř: réva, vavříin a oliva v proměnách

Symbolika vinné révy, vavříinu a olivových ratolestí se těší vizuální kultuře dlouhé tradici a přináší nespočet různých významů, spjatých s rozličnými ikonografickými tématy napříč staletími. Příspěvek se zaměří na užší okruh výjevů, vycházejících z textu Ovidiových Proměn, kde byla popsána proměna ve vinnou révu, vavříin a planou olivu, tedy příběhy Bakcha a Erigoné, Apolóna a Dafné a proměny apulského pastýře. Tyto tři příklady poskytují vedle základní narativní linie řadu dalších významových rovin, které byly ve výtvarném umění rozvíjeny a jimž bude věnována pozornost.

Mgr. PAVEL NÝVLT, Ph.D.

Lýsiova řeč o pařezu posvátného olivovníku

Po stručném úvodu o pěstování olivovníků ve starověkých Athénách bych účastníkům Letní školy rád představil sedmou řeč z korpusu lýsiovských řečí. Jde o obhajobu bohatého muže, který byl roku 397/396 př. n. l. obviněn před Areopagem, že ze svého pozemku odstranil pařez posvátného olivovníku, což se trestalo konfiskací veškerého majetku.

PhDr. ZUZANA SILAGIOVÁ

Réva a vavřík v přírodě, kuchyni a lékárně

Réva a vavřík jsou rostliny, které jsou v kulturním světě různých epoch a národů vnímány i jako symboly. My se však na ně podíváme z přízemního a praktického hlediska, a to z pohledu pěstitele, kuchaře a apatykáře; a možná přitom objevíme důvod jejich proměny v symbol, jehož život není – jako jeho předloha – ohraničen přírodními zákony.

Mgr. MARTA VACULÍNOVÁ, Ph.D.

Víno v raném novověku: průvodce básníků, posvícení a masopustu

Víno patřilo v českých zemích 16. a 17. století neodmyslitelně k lidovým zábavám, ať už to bylo martinské posvícení s mladým vínem a tradiční husí pečínkou nebo masopustní veselice plné hodování a maškar. Latinští básníci té doby zachycují svátky vína a jídla s pochopením, vtipem, ale někdy i s varovně zdviženým prstem, když napomínají své nezvedené spoluobčany, aby opojného moku užívali s mírou. Opilství přece může vést k nevázanému životu, nečestným činům, a nakonec třeba i k vraždě! A hříšné chování lidí už způsobilo lecjakou katastrofu, požár, dokonce i zemětřesení. Na druhou stranu bylo víno pro naše humanisty zdrojem básnické inspirace a jako ctitelé antických tradic alespoň ve své poezii vzývali boha Bakcha, ač byli všichni věřící křesťané.

Olivy v raně středověké wikipedii

Mgr. Barbora Kocánová, Ph.D.

Olivy v raně středověké wikipedii

Isidor ze Sevilly, *Etymologiae*, XVII,7,61–69:

(61) Oleaster dictus, quod sit foliis olivae similibus sed latioribus, arbor inculta atque silvestris, amara atque infructuosa; cui insertus olivae ramus vim mutat radicis et vertit eam in propriam qualitatem. Lacrima oleastri arboris duplex. Alia enim gummi simulat sine ullo qualitatis morsu, alia ammoniaci guttam ex destillatione collectam ac remordentem.

(62) Oliva Graece ἔλαιον dicitur, ex quo in Latinum tractum est, ut oliva dicatur. Olea autem ipsa arbor est; fructus oliva; sucus oleum. Est autem arbor pacis insignis, cuius fructus diversis nominibus appellatur.

(63) Orchades olivae Graeca etymologia a similitudine testiculorum vocatae, quos Graeci ὄρχεις vocant. (64) Radiolae pro eo, quod oblongae sunt in modum radiorum. Paphiae a Papho insula dictae, unde prius adlatae sunt. (65) Lycinae, eo quod optimum dent lumen; nam λυχνίς lumen est. Unde et lignum nomen accepit, quia aptum est flammis et luminibus. (66) Pausia, quam corrupte rustici pusiam vocant, viridi oleo et suavi apta. Et dicta pausia, quod paviatur, id est tundatur; unde et pavimentum. (67) Syria dicta pro eo, quod de Syria est adlata, sive quia nigra est. Crustumia idem et volemis dicta, eo quod volam conpleat magnitudine, hoc est mediam manum; unde et involare dicimus. Quidam autem volemum Gallica lingua bonum et magnum intellegunt. Colymbades appellatae...

(68) Oleum autem ab olea nominatum: nam, ut diximus, olea est arbor, unde derivatio fit oleum. Sed quod ex albis fuerit olivis expressum vocatur Hispanum, a Graecis ὀμφάκιον appellatum; quod autem ex fulvis et nondum maturis fuerit expressum, viride appellatur; quod vero ex nimium maturis, commune dicitur. Ex his ad usum vitae primum est Hispanum, secundum viride, tertium commune.

(69) Amurca olei pars aquosa ab emergendo dicta, id est, quod ab oleo se mergat et faex sit eius. Hanc Graeci ἀμόργην vocant ex Latina lingua trahentes vocabulum.

Servius, *In Vergilii Georgicon libros commentarius*, II,63–64:

63. SED TRUNCIS OLEAE MELIVS quia supra ait <31> trudi- 15
tur e sicco radix oleagina ligno. et iam redit ad eos modos,
quos invenit industria. dicendo autem 'melius' ostendit etiam alias
arbóres ex truncis posse procreari. sane olea est arbor ipsa, unde
derivatio est oleum; oliva vero fructus ipse, unde olivum dicitur.
legimus tamen olivam et de arbore, ut incumbens tereti Damon 20
sic coepit olivae.

64. SOLIDO PAPHIAE DE ROBORE MYRTVS sicut et olea. 'Pa-
phiae' autem Veneriae, a Papho insula, in qua Venus colitur.
huic autem myrtus consecrata est, vel quod haec arbor gaudet li-
toribus et Venus de mari dicitur procreata, vel quod, ut medico- 25
rum indicant libri, haec arbor apta est mulierum necessitatibus
plurimis.

Servius, *In Vergilii Georgicon libros commentarius*, II,86–88:

86. ORCHADES a graeca etymologia, sed obscena, id est a
testiculis. RADII olivae a longinquitate nominatae. AMARA
PAVSIA BACA oliva a paviendo dicta, id est tundendo; aliter enim
ex se oleum non facit. 'amara' autem 'baca' viridi, ut atque
5 apio crines ornatus amaro; nam de pausia viride oleum fit:
unde contra dulce dicitur non viride.

87. POMAQVE subaudis a superioribus 'non unam nascuntur in
faciem'. ALCINOI SILVAE pomiferae arbores: nam Alcinous, rex
Phaeacum, fuit diligens cultor hortorum, unde per eius silvas ar-
10 bores pomiferas intellegimus: de quo Homerus ait, quod haberet
μῆλον δ' ἐπὶ μῆλον. et aliter: *Alcinous rex Phaeacum fuit, cuius
hortos Homerus nobilitavit*.

88. CRVSTVMIS pro 'Crustuminis'. Crustumia sunt pira ex
parte rubentia, ab oppido Crustumio nominata. SYRIISQVE pro
15 'Syriaticis', id est nigris. GRAVIBVS VOLEMIS magnis: nam et
volema ab eo, quod manum impleant, dicta sunt; unde et 'invo-
lare' dicimus. *volema autem Gallica lingua bona et grandia dicuntur.*

Vergilius, *Georgica*, II,63–64:

Sed truncis oleae melius, propagine uites
respondent, solido Paphiae de robore myrtus...

Vergilius, *Georgica*, II,83–88:

Praeterea genus haud unum nec fortibus ulmis
nec salici lotoque neque Idaeis cyparissis,
nec pingues unam in faciem nascuntur olivae, 85
orchades et radii et amara pausia baca,
pomaque et Alcinoi silvae, nec surculus idem
Crustumis Syriisque piris gravibusque volemis.

Columella, *Res rusticae*, V,8,3–4:

[3] ... Olearum, sicut vitium, plura genera esse arbitror, sed in meam notitiam decem omnino pervenerunt: Pausia, Algiana, Liciniana, Sergia, Naevia, Culminia, Orchis, Regia, Cercitis, Murtea. [4] Ex quibus bacca iucundissima est Pausiae, speciosissima Regiae, sed utraque potius escae, quam oleo est idonea. Pausiae tamen oleum saporis egregii dum viride est, vetustate corrumpitur. Orchis quoque et Radius melius ad escam quam in liquorem stringitur. Oleum optimum Liciniana dat, plurimum Sergia; omnisque olea maior fere ad escam, minor oleo est aptior.

Plinius Starší, *Historia naturalis*, XV,4–34:

[4] Genera earum (*sc. olearum*) tria dixit Vergilius, orchites et radios et posias, nec desiderare rastros aut falces ullamve curam. Sine dubio et in iis solum maxime caelumque refert. Verum tamen et tondentur, cum et vites, atque etiam interradi gaudent. [5] Consequens earum vindemia est arsque vel maior olei musta temperandi. Ex eadem quippe oliva differunt suci. Primum omnium cruda dat atque nondum inchoatae maturitatis; hoc sapore praestantissimum. Quin et ex eo prima unda preli lautissima ac deinde per deminutiones, sive in sportis prematur sive, ut nuper inventum est, exilibus regulis pede incluso. [6] Quanto maturior baca, tanto pinguior sucus minusque gratus. Optima autem aetas ad decerpendum inter copiam bonitatemque incipiente baca nigrescere, cum vocant druppas, Graeci vero drypetidas. Cetero distat tum, maturitas illa in torcularibus fiat an ramis, rigua fuerit arbor an suo tantum baca suco nihilque aliud quam rores caeli biberit.

[7] Vetustas oleo taedium adfert, non item ut vino, plurimumque aetatis annuo est, provida, si libeat intellegere, natura, quippe temulentiae nascentibus vinis uti necesse non est, quin immo invitat ad servandum blanda inveterati caries: oleo noluit parci fecitque ea necessitate promiscuum et vulgo.

[8] Principatum in hoc quoque bono obtinuit Italia e toto orbe, maxime agro Venafrano eiusque parte, quae Licinianum fundit oleum, unde et Liciniae gloria praecipua olivae. Unguenta hanc palmam dedere accommodato ipsis odore, dedit et palatum delicatiore sententia; de cetero bacas Liciniae nulla avis adpetit. Relicum certamen inter Histriae terram et Baeticae par est. Cetero fere vicina bonitas provinciis excepto Africae frugifero solo: Cereri id totum natura concessit, oleum ac vinum non invidit tantum satisque gloriae in messibus fecit. Reliqua erroris plena, quem in nulla parte vitae numerosiorem esse docebimus.

[9] Oliva constat nucleo, oleo, carne, amurca. Sanies haec est eius amara; fit ex aquis, ideo siccitatibus minima, riguis copiosa. Suus quidem olivae sucus oleum est, idque praecipue ex in maturis intellegitur, sicut in omphacio docuimus. ...

[13] Primae ergo ab autumno colliguntur vitio operae, non naturae, posia cui plurimum carnis, mox orchites cui olei, post radius. Has enim ocissime occupatas, quia sunt tenerimae, amurca cogit decidere. ...

[19] Oleo natura tepefacere corpus et contra algores munire, eidem fervores capitis refrigerare. Usus eius ad luxuriam vertere Graeci, vitiorum omnium genitores, in gymnasiis publicando: notum est magistratus honoris eius octogenis sestertiis strigmenta olei vendidisse. Oleae honorem Romana maiestas magnum perhibuit turmas equitum idibus Iuliis ea coronando, item minoribus triumphis ovantes. Athenae quoque victores olea coronant, Graecia oleastro Olympiae. ...

[24] Non erat tum ficticium oleum, ideoque arbitror de eo nihil a Catone dictum. Nunc eius genera plura, primumque persequemur ea, quae ex arboribus fiunt, et inter illas ante omnes ex oleastro. Tenue id multoque amarius quam oleae et tantum ad medicamenta utile. ...

[26] Amygdalinum, quod aliqui neopum vocant, ex amaris nucibus arefactis et in offam contusis adpersam aqua iterumque tuis exprimitur. Fit et lauru admixto drupparum oleo, quidamque e bacis exprimunt tantum, alii foliis modo, aliqui folio et cortice bacarum, nec non styracem addunt aliosque odores; optima laurus ad id latifolia, silvestris, nigris bacis. [27] Simile est et e myrto nigra, et haec latifolia melior. Tunduntur bacae adpersae calida aqua, mox decoquuntur. Alii foliorum mollissima decoquunt in oleo et exprimunt, alii deiecta ea in oleum prius sole maturant. ... [28] ...Indi e castaneis ac sesima atque oryza facere dicuntur, Ichthyophagi e piscibus.

[29] Inopia cogit aliquando luminum causa et e platani bacis fieri aqua et sale maceratis. ... [30] Fit ex aspalatho, calamo, balsamo, iri, cardamomo, meliloto, nardo Gallico, panace, sampsucho, helenio, cinnamomi radice, omnium sucis in oleo maceratis

expressisque. Sic et rhodinum e rosis, iuncinum et iunco, quod et rosaceo simillimum, item hyoscyamo et lupinis, narcisso. ... [31] ... E pice fit quod pissinum appellant, cum coquitur, velleribus supra halitum eius expansis atque ita expressis. Probatum maxime e Bruttia; est enim pinguisissima et resinosissima.

[32] Color oleo fulvus. Sponte nascitur in Syriae maritimis, quod elaeomeli vocant; manat ex arboribus pingue, crassius melle, resina tenuius, sapore dulci, et hoc medicis. Veteri quoque oleo usus est ad quaedam genera morborum; existimaturque et ebori vindicando a carie utile esse: certe simulacrum Saturni Romae intus oleo repletum est.

[33] Super omnia vero celebravit amurcam laudibus Cato. Dolia olearia cadosque illa imbui, ne bibant oleum; amurca subigi areas terendis messibus, ut formicae rimaeque absint; quin et lutum parietum ac tectoria et pavimenta horreorum frumenti, vestiaria etiam contra teredines ac noxia animalium amurca aspergi, semina frugum perfundi. Morbis quadripedum, arborum quoque, illa medendum, efficaci ad ulcera interiora humani quoque oris. [34] Lora etiam et coria omnia et calceamina axesque decocta ungui atque aeramenta contra aeruginem colorisque gratia elegantioris et totam suppellectilem ligneam ac vasa fictilia, in quis ficum aridam libeat adservare, aut si folia bacasque in virgis myrti aliudve quod genus simile. Postremo ligna macerata amurca nullo fumi taedio ardere. Oleam si lambendo capra lingua contigerit depaveritque primo germinatu, sterilesce auctor est M. Varro. Et hactenus de olea atque oleo.

Palladius, *Opus agriculturae*, III,18, 4:

... Bacarum genus numerosum est et plurium vocabulorum, sicut pausia, orchis, radius, sergia, licinia, cominia et ceterae, quas nominare non adtinet. Pausia tamen oleum, quod reddit, dum viride est, optimum, sed cito vetustate corrumpitur. Optimum licinia dat, plurimum sergia. Sed de his hoc generaliter praecepisse sufficiet, maiores bacas cibo, minores oleo profuturas.

Apolón a Dafné: Od textu ke kontextu

Mgr. Jiří A. Čepelák a Natalija Čepeláková

Apolón a Dafné (Přel. Ivan Bureš)

První Foibovou láskou je půvabná pénejská Dafné;
dal mu ji Amorův hněv, a nikoli náhoda slepá.
Toho Apollón jednou pln pýchy, že zahubil draka,
spatřil, jak tětívu luku svou chlapeckou napíná rukou.
Řekl: „Ty nezbedný chlapče, co dělat máš s hrdinskou zbraní?
Nosit takovou zbraň jen mému rameni sluší:
dovedu najisto zraňovat zvěř i nepřátel těla,
já, který Pýthóna draka jsem přemohl přívalem šípů,
draka, jenž několik jiter svým morovým zabíral břichem.
Ty však spokoj se tím, že v někom zažehne lásku
tahle pochodeň tvá, a po mé se nepachti slávě!“
Amor mu odpoví: „Foibe, ať cokoli zasáhne luk tvůj,
můj luk zasáhne tebe! Oč níže jsou zvířata všechna
pod bohy, o tolik nižší je sláva tvá nežli je moje.“
Pravil, zamával křídly a rychle proletěl vzduchem,
vzápětí na stinném vrchu se zastavil parnaské hory.
Ze šíponosného toulce tam vyňal dva rozličné šípy:
jeden, jenž zahání lásku, druhý jenž lásku zas budí.
Ten jenž ji budí, je zlatý a ostrým hrotem se leskne;
ten, co ji plaší, je tupý a v násadci olovo chová.
Tímto pénejskou nymfu bůh zasáhl, druhým však zranil
Foiba: šíp pronikl kostmi a rozrušil samotný morek.

Apollón miluje hned, slout milenkou dívka však nechce;
těší se z hlubokých lesů a kořisti chycených zvířat,
horlivě napodobuje, co panenská Diana dělá:
na lovu vlající vlasy jí poutala panenská stužka.
Mnozí toužili po ní, však Dafné ženichy zhrdá,
neschopna snášet muže; jen probíhá neschůdné háje,
ničím není jí Hymén, ni láska, ni manželské štěstí.
Často říkal jí otec: „Jsi zetěm mi povinna, dcero,“
častokrát říkal jí otec: „Mně vnuky dát musíš, má dcero!“
Pochodně svatební měla jak zločin v opovržení,
krásná ruměncem cudným, jenž v její se rozléval líce,
ovíjí něžné paže kol otcovy šíje a takto
prosila: „Předrahý otče, mně věčného panenství dopřej,
tak jako Iuppiter otec to dříve již Dianě svolil!“
Otec ti vyhověl sic, tvá sličnost však nesvolí, abys
zůstala tím, čím chceš, tvá krása se vzpírá tvé touze.
Apollón miluje Dafnu a po sňatku vášnivě touží,
doutá ve přání své, však proroctví vlastní ho zklamou.
Tak jako po vymlácení stoh slámy lehoučké vzplane,
tak jako trnitý plot se zapálí pochodní, když ji
pocestný přiblíží příliš neb v houštině k ránu ji nechá,
zrovna tak zahořel bůh a v celém srdci svém vzplanul,

De Apolline et Daphne (Ov. met. 1, 452-567)

Primus amor Phoebi Daphne Peneia, quem non
 fors ignara dedit, sed saeva Cupidinis ira,
 Delius hunc nuper, victa serpente superbus,
 viderat adducto flectentem cornua nervo 455
 'quid' que 'tibi, lascive puer, cum fortibus armis?'
 dixerat: 'ista decent umeros gestamina nostros,
 qui dare certa ferae, dare vulnera possumus hosti,
 qui modo pestifero tot iugera ventre prementem
 stravimus innumeris tumidum Pythona sagittis. 460
 tu face nescio quos esto contentus amores
 irritare tua, nec laudes adsere nostras!'

filius huic Veneris 'figat tuus omnia, Phoebe,
 te meus arcus' ait; 'quantoque animalia cedunt
 cuncta deo, tanto minor est tua gloria nostra.' 465
 dixit et eliso percussis aere pennis
 inpiger umbrosa Parnasi constitit arce
 eque sagittifera prompsit duo tela pharetra
 diversorum operum: fugat hoc, facit illud amorem;
 quod facit, auratum est et cuspide fulget acuta, 470
 quod fugat, obtusum est et habet sub harundine plumbum.
 hoc deus in nympha Peneide fixit, at illo
 laesit Apollineas traiecta per ossa medullas;
 protinus alter amat, fugit altera nomen amantis
 silvarum latebris captivarumque ferarum 475
 exuviis gaudens innuptaeque aemula Phoebes:
 vitta coercebat positos sine lege capillos.
 multi illam petiere, illa aversata petentes
 inpatiens expersque viri nemora avia lustrat
 nec, quid Hymen, quid Amor, quid sint conubia curat. 480
 saepe pater dixit: 'generum mihi, filia, debes,'
 saepe pater dixit: 'debes mihi, nata, nepotes';
 illa velut crimen taedas exosa iugales
 pulchra verecundo suffuderat ora rubore
 inque patris blandis haerens cervice lacertis 485
 'da mihi perpetua, genitor carissime,' dixit
 'virginitate frui! dedit hoc pater ante Dianae.'
 ille quidem obsequitur, sed te decor iste quod optas
 esse vetat, votoque tuo tua forma repugnat:
 Phoebus amat visaeque cupit conubia Daphnes, 490
 quodque cupit, sperat, suaque illum oracula fallunt,
 utque leves stipulae demptis adolentur aristis,
 ut facibus saepes ardent, quas forte viator
 vel nimis admovit vel iam sub luce reliquit,
 sic deus in flammas abiit, sic pectore toto 495

marnou nadějí jen dál živí svou milostnou touhu.
 Na Dafnu hledí, jak v rozkošném neladu vlasy jí vlají;
 „Co kdyby v účesu byly?“ si říká. A vidí dvě oči,
 jiskřivé jako dvě hvězdy; zří na rty, které jen vidět
 je mu však málo. A opěvá prsty i ruce i rámě,
 uchvácen krásou paží, víc nahých než dopůl, a v duchu
 krásnějším vidí, co skryto. Však Dafné mu trvale prchá
 rychleji nežli vánek a nestane ani, když volá:
 „Počkej, prosím, ó nymfo! Ač stíhám tě, nepřítel nejsem,
 neprchej, počkej! Tak ovečka před vlkem, přede lvem srnka,
 před orlem holoubek prchá, pln strachu mávaje křídly,
 když je nepřítel stíhá, já za tebou běžím však z lásky!
 Běda mi! Nepadni v běhu, ať trní ti nezdrásá lýtka
 nehodná takových ran – ať nejsem ti příčinou bolu!
 Drsná jsou místa, kam spěcháš: ó prosím, mírněji prchej,
 zadrž svůj let – i já tě budu pak mírněji stíhat!
 Pátrej přec, komu se líbíš! Já nežiju divoce v horách,
 nejsem pastevec též, muž ježatý, nehlídám tady
 dobytka stáda ni bravu. Ty nevíš, ó bláhová, nevíš,
 před kým prcháš, a proto tak běžíš. Já pánem jsem v Delfách,
 Klaros a Tenedos mé jsou a v lykijských Patarách vládnu.
 Otcem mým Iuppiter je. Z mé vůle je zjevno, co bylo,
 jest a bude. Z mé vůle zvuk zní souhlasně a písni.
 Jistá je sice má střela, šíp jeden však nad ni je mnohem
 jistější – ten v mé hrudi, dřív volné, způsobil ránu.
 Já jsem vynášel léky, jsem v světě jak spasitel vzýván,
 jediný já znám sílu a moc všech na světě bylin.
 Běda mi, žádným že býlím se vyléčit nedá i láska!
 Nemůže pánovi prospět ten um, jenž prospívá všechněm.»
 Ještě víc mluvit chtěl, však Dafné mu v útěku plachém
 prchne a opustí jej, než mohl vše dopovědět.
 Krásnou se zdála i tehdy: van větru jí odkrýval tělo,
 vzduch, jež vířila v běhu, jí vepředu rozvíval šaty,
 větrný proud jí do vlasů fučel a zpátky je nesl.
 Zkrásněla útekem tím. Bůh mladý už nesnese marně
 nadále lichotky říkat. Sám Amor jak přitom ho stále
 poháněl, zrychlí krok a běží jí bezmála v patách.
 Jako když na volné nivě pes lovecký zajíce spatří,
 rychle dosíci chce své kořisti, zajíc však spásy,
 pes se mu na paty věší a již již ho polapit doufá,
 napjatým čenichem zaječích běhů se dotýká téměř,
 zajíc pak nejse si jist, zda není již zachycen, rve se
 přímo již ze zubů psa a o vlas jen unikne tlamě,
 zrovna tak dívka a bůh: on nadějí rychlý, ta strachem.
 V patách jí stále je přec, neb láska mu dodává křídla,

uritur et sterilem sperando nutrit amorem.
 spectat inornatos collo pendere capillos
 et 'quid, si comantur?' ait. videt igne micantes
 sideribus similes oculos, videt oscula, quae non
 est vidisse satis; laudat digitosque manusque 500
 brachiaque et nudos media plus parte lacertos;
 si qua latent, meliora putat. fugit ocior aura
 illa levi neque ad haec revocantis verba resistit:
 'nympha, precor, Penei, mane! non insequor hostis;
 nympha, mane! sic agna lupum, sic cerva leonem, 505
 sic aquilam penna fugiunt trepidante columbae,
 hostes quaeque suos: amor est mihi causa sequendi!
 me miserum! ne prona cadas indignave laedi
 crura notent sentes et sim tibi causa doloris!
 aspera, qua properas, loca sunt: moderatius, oro, 510
 curre fugamque inhibe, moderatius insequar ipse.
 cui placeas, inquire tamen: non incola montis,
 non ego sum pastor, non hic armenta gregesque
 horridus observo. nescis, temeraria, nescis,
 quem fugias, ideoque fugis: mihi Delphica tellus 515
 et Claros et Tenedos Patareaque regia servit;
 Iuppiter est genitor; per me, quod eritque fuitque
 estque, patet; per me concordant carmina nervis.
 certa quidem nostra est, nostra tamen una sagitta
 certior, in vacuo quae vulnera pectore fecit! 520
 inventum medicina meum est, opiferque per orbem
 dicor, et herbarum subiecta potentia nobis.
 ei mihi, quod nullis amor est sanabilis herbis
 nec prosunt domino, quae prosunt omnibus, artes!
 Plura locuturum timido Peneia cursu 525
 fugit cumque ipso verba imperfecta reliquit,
 tum quoque visa decens; nudabant corpora venti,
 obviaque adversas vibrabant flamina vestes,
 et levis impulsos retro dabat aura capillos,
 auctaque forma fuga est. sed enim non sustinet ultra 530
 perdere blanditias iuvenis deus, utque monebat
 ipse Amor, admisso sequitur vestigia passu.
 ut canis in vacuo leporem cum Gallicus arvo
 vidit, et hic praedam pedibus petit, ille salutem;
 alter inhaesuro similis iam iamque tenere 535
 sperat et extento stringit vestigia rostro,
 alter in ambiguo est, an sit comprehensus, et ipsis
 morsibus eripitur tangentiaque ora relinquit:
 sic deus et virgo est hic spe celer, illa timore.
 qui tamen insequitur pennis adiutus Amoris, 540

rychlejší je a oddychu nedbá, je těsně již za ní,
dýchá už na její vlasy, jež po šíji v běhu jí vlají.

Úplně vysílená a zmožená námahou běhu,
leknutím zbledla. Vtom uzřela Péneia otcovské proudy:
«Otče, ach, pomoz mi, pomoz! A máte-li, řeky, moc božskou,
buďto mi otevři zem, neb tuto mou nešťastnou krásu
raději zahlad' a znič, když jí jsem se líbila příliš!»
Sotvaže skončila prosbu, již hrozná ji strnulost zchvátí,
okolo měkkých útrob se opřádá hebounké lýko,
kštice se rozrůstá v listí a ve větve paže a ruce,
noha, dříve tak rychlá, teď v pevných kořenech vězí,
tváře jí koruna halí – jen zářivá krása jí zbyla.

Ale i tak ji miluje Foibos. Pak pravici vložil
na kmen a cítil, jak dosud se zachvívá pod čerstvou korou
srdce. Též pažemi objal ty haluze, jak by to byly
údy, a líbá dřevo – však polibkům prchá i dřevo.
«Protože nemůžeš být mou manželkou,» prává jí Foibos
«alespoň budeš mým stromem. Já na věky budu si tebou,
vavříne, zdobiti vlasy, svou lyru a rovněž svůj toulec.
Půjdeš s římskými vůdci, až k triumfům radostný jásot
zaznívat bude a dlouhé průvody Kapitol vídat.
Paláce Augustova jak nejvěrnější ty strážce
budeš stát u vrat a hlídat mu uprostřed dubový věnec.
Jako mladistvá hlava vždy kadeř má neostříhanou,
navždycky trvale měj i ty své zelené listí!»

Apollón skončil svou řeč, a větvemi novými vavřín
přikývl k tomu a potřásl korunou jakoby hlavou.

ocior est requiemque negat tergoque fugacis
 imminet et crinem sparsum cervicibus adflat.
 viribus absumptis expalluit illa citaeque
 victa labore fugae spectans Peneidas undas
 'fer, pater,' inquit 'opem! si flumina numen habetis, 545
 qua nimium placui, mutando perde figuram!
 [quae facit ut laedar mutando perde figuram.]
 vix prece finita torpor gravis occupat artus,
 mollia cinguntur tenui praecordia libro,
 in frondem crines, in ramos brachia crescunt, 550
 pes modo tam velox pigris radicibus haeret,
 ora cacumen habet: remanet nitor unus in illa.
 Hanc quoque Phoebus amat positaque in stipite dextra
 sentit adhuc trepidare novo sub cortice pectus
 complexusque suis ramos ut membra lacertis 555
 oscula dat ligno; refugit tamen oscula lignum.
 cui deus 'at, quoniam coniunx mea non potes esse,
 arbor eris certe' dixit 'mea! semper habebunt
 te coma, te citharae, te nostrae, laure, pharetrae;
 tu ducibus Latiis aderis, cum laeta Triumphum 560
 vox canet et visent longas Capitolia pompas;
 postibus Augustis eadem fidissima custos
 ante fores stabis mediamque tuebere quercum,
 utque meum intonsis caput est iuvenale capillis,
 tu quoque perpetuos semper gere frondis honores!' 565
 finierat Paeon: factis modo laurea ramis
 adnuat utque caput visa est agitasse cacumen.

Mezi Arkádií, divočinou a velkovýrobou aneb Krajinná ekologie na antický způsob

doc. PhDr. Lubor Kysučan, Ph.D.

Mezi Arkádií, divočinou a velkovýrobou aneb Krajinná ekologie na antický způsob

1) Environmentální problémy antické krajiny

*„nondum caesa suis, peregrinum ut viseret orbem,
montibus in liquidas pinus descenderat undas“*

94-95

Ovidius. Metamorphoses I,

*„navita, quaeque prius steterant in montibus altis,
fluctibus ignotis insultavere carinae“*

133-134

Ovidius, Metamorphoses I,

„To, co zůstalo, vypadá ve srovnání s tím, co existovalo dříve, jako kostra nemocného člověka – ubylo tuku i kypré půdy ... Jsou zde hory, ve kterých teď není nic než pastva pro včely, ale není tomu dávno, co na nich rostly stromy ... a ležely bezmezné pastviny. Navíc je každoročně zavlažoval Zeus svým deštěm, jenž se v nich neztratil jako nyní ... přinášel vydatné zásoby pramenité vody v potocích, z nichž se dodnes zachovaly svatyně v místech, kde dříve existovala zřídla.“

Platón,

Kritias IIIc

2) Krajina města a krajina venkova

*„... Pinguis crura luto, planta mox undique magna
calcor, et in digito clavus mihi militis haeret.*

*Nonne vides quanto celebretur sportula fumo?
Centum convivae, sequitur sua quemque culina.“*

247-250

Juvenalis, Satirae III,

*„Praeter cetera me Romae poemata censes
scribere posse inter tot curas totque labores?“*

2, 65-66

Horatius, Epistulae II,

*„Mirum est, quam singulis diebus in urbe ratio aut constet aut constare videatur;
pluribus iunctisque non constet. Nam, si quem interroges, hodie quid egisti,*

respondeat: officio togae virilis interfui, sponsalia aut nuptias frequentavi, ille me ad signandum testamentum, ille in advocationem, ille in consilium rogavit. Haec, quo die feceris, necessaria, eadem, si quotidie fecisse te reputes, inania videntur, multo magis, cum secesseris. Tunc enim subit recordatio: quot dies quam frigidis rebus absumpsi? ... Proinde tu quoque strepitum istum inanemque discursum et multum ineptos labores, ut primum fuerit occasio, relinque teque studiis vel otio trade.“

Plinius Minor,

Epistulae I, 1-8

*„... quae nocuere sequar, fugiam quae profore credam;
Romae Tibur amem ventosus, Tibure Romam.“*

Horatius, Epistulae I,

8, 11-12

*„... Romae rus optas; absentem rusticus urbem
tollis ad astra levis.“*

Horatius, Satirae II,

7, 28-29

„Miraris cur me Laurentinum vel – si ita navis - , Laurens meum tanto opere delectat; desines mirari, cum cognoveris gratiam villae, opportunitatem loci, litoris spatium. Decem septem milibus passuum ab urbe secessit, ut peractis quae agenda fuerint salvo iam et composito die poteris ibi manere.“

Plinius Minor, Epistulae II,

17, 1-2

*„Per totum hoc tempus subiectior in diem et horam
invidiae noster.“*

Horatius, Satirae II,

6, 47-48

*„...Prout cuique libidost,
siccat inaequalis calices conviva, solutus
legibus insanis, seu quis capit acria fortis
pocula seu modicis uvescit laetius.“*

Horatius, Satirae

II, 67-70

*„Deterius Lybicus olet aut nitet herba lapillis?
Purior in vicis aqua tendit rumpere plumbum
Quam quae per pronum trepidat cum murmure rivum?“*

Horatius, Epistulae I,

10, 19-21

3) Chvála venkovské krajiny a venkovského života

„O, fortunatos nimium, sua si bona norint,
agricolas! Quibus ipsa procul discordibus armis
fundit humo facilem victum iustissima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta superbis
Mane salutantum totis vomit aedibus undam,
Nec varios inhiant pulchra testudine postes
Inlusasque auro vestes Ephyreaque aera,
Alba neque Assyrio fucatur lana veneno
Nec casia liquidi corrumpitur usus olivi.“

Vergilius, *Georgica* II,

459-466

„Hoc erat in votis: modus agri non ita magnus,
hortus ubi et tecto vicinus iugis aquae fons
et paulum silvae super his foret.“

Horatius, *Satirae*

II, 6, 1-3

„Heac certe deserta loca et taciturna quaerenti,
et vacuum Zephyri possidet aura nemus.
Hic licet occultos proferre impune dolores,
si modo sola queant saxa tenere fidem.
Unde tuos primum repetam, mea Cynthia, fastus?
Quod mihi das flendi, Cynthia, principium?
Qui modo felicitis inter numerabar amantes,
nunc in amore tuo cogor habere notam.
Quid tantum merui? Quae te mihi crimina mutant?
An nova tristitiae causa puellae tuae?
Sic mihi te refruas, levis, ut non altera nostro
limine formosos intulit ulla pedes.
Quamvis multa tibi dolor hic meus aspera debet,
non ita saeva tamen venerit ira mea,
ut tibi sim merito semper furor, et tua flendo
lumina deiectis turpia sint lacrimis.
An quia parva damus mutato signa colore,
et non ulla meo clamat in ore fides?
Vos eritis testes, si quos habet arbor amores,

*fagus et Arcadio pinus amica deo.
 Ah quotiens vestras resonant mea verba sub umbras,
 scribitur et teneris Cynthia corticibus!
 Ah tua quot peperit nobis iniuria curas,
 quae solum tacitis cognita sunt foribus!
 Omnia consuevi timidus perferre superbae
 iussa neque arguto facta dolore queri.
 Pro quo continui montes et frigida rupes
 et datur inculto tramite dura quies;
 et quodcumque meae possunt narrare querelae,
 cogor ad argutas dicere solus aves.
 Sed qualiscumque's, resonent mihi 'Cynthia' silvae,
 nec deserta tio nomine saxa vacent.“*

Sextus Propertius,

Elegiae I, 18

4) Umělá krajina a hra na přirozenost

„Alibi pratulum, alibi ipsa buxus intervenit in formas mille descripta, litteras interdum, quae modo nomen domini dicunt, modo artificis; alternis metulae surgunt, alternis inserta sunt poma, et in opere urbanissimo subita velut illati ruris imitatio.“

Plinius Minor, Epistulae

V, 6, 35

„Magnam capies voluptatem, si hunc regionis situm ex monte prospexeris. Neque enim terras tibi sed formam aliquam ad eximiam pulchritudinem pictam videberis cernere: ea varietate, ea descriptione, quocumque inciderint oculi, reficientur.“

Plinius Minor, Epistulae

V, 6, 13

5) Posvátná krajina

„... haec fuere numinum templa, priscoque ritu simplicia rura etiam nunc deo praecelemtem arborem dicant, nec magis auro fulgentia atque ebore simulacra quam lucos et in iis silentia ipsa adoramus.“

Plinius Maior, Naturalis historia.

XII, 1, 3

„... illa proceritas silvae et secretum loci et admiratio umbrae in aperto tam densae atque continuae fidem tibi numinis faciet.“

L. Annaeus Seneca,

Epistulae, 41, 3

CITACE Z ODBORNÉ LITERATURY:

„Tato lyrika je evidentně produktem kultivovaného, dokonce uhlazeného vkusu, a jelikož Theokritos pocházel z Kósu¹, velkou část života strávil v Alexandrii Ptolemaiovců a své dny završil na Sicílii, není žádným překvapením, že krajina v jeho podání je snůškou egejských olivových hájů, egyptských obilních polí a sicilských vinic.“ (Simon Schama, 2007: 572)

„... v této průhledně zamaskované alegorii (taktéž dědictví aténských bajek) můžeme již vidět prvky krajiny renesančního humanismu – pracovní píle, poklidný, vypasený dobytek, překypující pole a sady a na to vše z vrcholku kopce dohlíží, politicky i vizuálně, otcové městského státu.“ (Simon Schama, 2007: 574)

„Ve všech těchto případech je zřejmé, že jsou zde opěvovány přírodní formy, zároveň je tu však snaha eliminovat jejich nevzhlednost a rušivost.“ (Simon Schama, 2007: 578).

„Vodní i větrná eroze působily na krajinu. ... ruiny krajiny jsou dnes stejně působivé jako ruiny města. Z kopců byla splavena půda – příběh, který je zřetelně čitelný v celé oblasti.“ (V. G. Carter – T. Dále, 1974: 67)

DOPORUČENÁ ODBORNÁ LITERATURA PRO DALŠÍ STUDIUM:

ANDREWS, M. *Landscape and Western Art*. Oxford: Oxford University Press 1999.

CARTER, V. G., DALE, T. *Topsoil in history*. Oklahoma: Oklahoma University Press 1974.

Člověk, krajina, krajinný ráz. Ed. P. Klvač. Brno: Masarykova univerzita: Brno 2009.

GARNSEY, P. – SCHEIDEL, W. *Cities, peasants and food in the Classical Antiquity. Essays in social and economic history*. Cambridge: Cambridge University Press 2004.

GOJDA, M. *Archeologie krajiny. Vývoj archetypů kulturní krajiny*. Praha: Academia 2008.

GROVE, A. T. – RACKHAM, O. *The Nature of Mediterranean Europe. An Ecological*

¹ Zde se autor dopouští historické nepřesnosti, Theokritos pocházel ze Syrakús, na Kósu pouze určitou dobu žil a závěr svého života netrávil na Sicílii, ale v Alexandrii.

History. New Haven, London: Yale University Press, 2001.

HARRISON, T. *The Place of Geography in Herodotos' Histories*. In: *Travel, Geography and culture in Ancient Greece*. Oxford: Oxford university Press 2007.

HUGHES, J. Donald. *An Environmental History of the World: Humankind's Changing Role in the Community of Life*. London: Routledge 2001.

HUGHES, J. D., Pan's Travail: Environmental Problems of Ancient Greeks and Romans. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1994.

KAPLAN, R. *Pomsta geografie*. Praha: Bourdon 2015.

KREJČÍ J. *Postižitelné proudy dějin*. Praha: SLON 2001

KYSUČAN, L. – BEDNAŘÍKOVÁ, J. Mezi uctíváním a drancováním – vztah k lesu v klasickém starověku. In: *Člověk a les*. Brno: Masarykova univerzita, 2007, str. 18-27.

LIBROVÁ, H. *Láska ke krajině?* Blok: Brno 1988.

Mensch und Landschaft in der Antike. Lexikon der historichsen Geographie. Stuttgart – Weimar: Verlag J. B. Metzler 1999.

ROSEN, R. M. – SLUITER, I. *City, countryside and the spatial organization of value in Classical Antiquity*. Leiden-Boston: Brill 2006.

SONNABEND, H. *Mensch und Landschaft in der Antike. Lexikon der historichsen Geographie*. Stuttgart – Weimar: J. B. Metzler 1999.

SCHAMA, S. *Krajina a paměť*. Praha: Argo/Dokořán 2007.

THIRGWOOD, J. V. *Man and the Mediterranean Forest: A History of Resource Depletion*. New York: Academic Press 1981.

THOMMEN, L. *An environmental history of ancient Greece and Rome*. Cambridge: Cambridge University Press 2012.

THÜRY, G. E. *Die Wurzeln unserer Umweltkrise und die griechisch-römische Antike*. Salzburg: O. Müller 1995.

VÖGLER, G. *Öko-Griechen und die grüne Römer*. Düsseldorf-Zürich: Artemis-Winkler 1997.

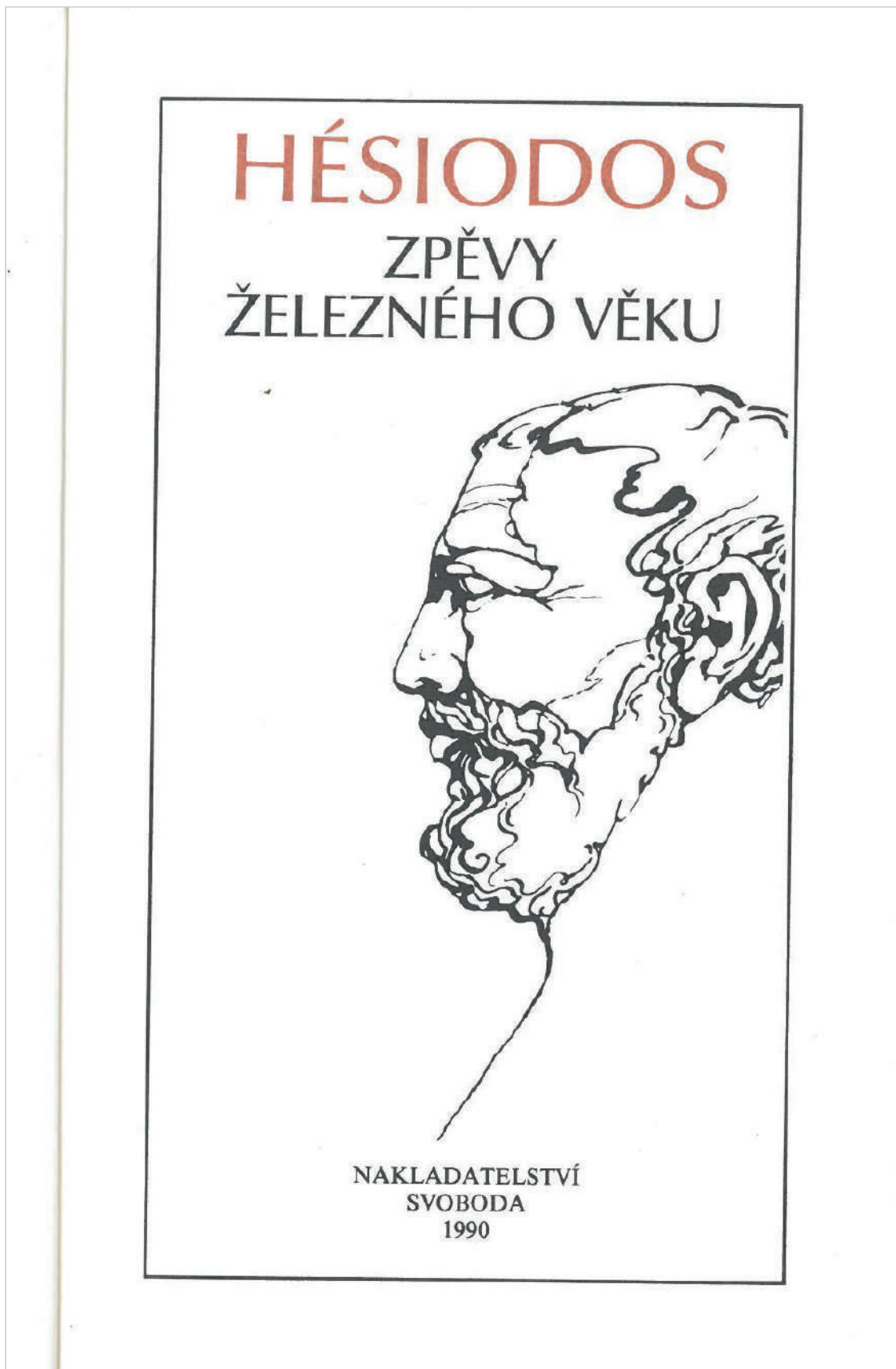
PÍSNĚ
PASTVIN
A LESŮ

SVOBODA 1977

Vavřín a Músa v Hésiodově poetice

Mgr. Veronika Konrádová, Ph.D.

Od Múz helikónských ať naše započne píseň!
 Na hoře velké a svaté jsou ony, na Helikónu,
 útlýma nohama tančí kol pramene violkového,
 okolo oltáře všemohoucího Kronova syna.

- 5 A když v Permésu ještě si pleť svoji omyly hladkou
 anebo v studánce Pégasově či v Olmeiu svatém,
 na samém vrcholu Helikónu se pustily v reje
 ladné, něhyplné a nohy jim neumdlávaly.
 Potom se zvedly a neprůhlednou se oděvše mlhou
 10 kráčely skrze noc a pěly překrásnou píseň,
 slaviče bouřného Dia a velebnou argejskou Héru,
 obutou v opánky zlaté, i Athénu jiskrnozrakou,
 rozenku Dia, vladaře bouří, i Apollóna,
 zvaného Foibos, a mistryni šípů Artemidu,
 15 zemětřasa a svorník pevnin Poseidáona,
 ctihodnou Themis i laškovně hledící Afrodítu,
 Diónu krasavici i v zlaté čelence Hébu,
 Létó, Íapeta a Křona ošemetného,
 Héliu velikého i Selénu skvoucí a Zoru,
 20 černou Noc i velkého Ókeana a Zemi —
 jakož i ostatních navěky živých bohů rod svatý.

Od nich Hésiodos se krásně naučil zpívat,
 pod svatým Helikónem když jednou jehňata pásł;
 tenkrát takové slovo mi bohyně nejdříve řekly,
 olympské Múzy, rozenky Dia, vladaře bouří:

- 25 »Pastýři z polí, vy sirotci bédni a nic nežli břicha!
 Umíme vyprávět smyšlenek mnoho a podobných pravdě;
 umíme, když se nám zachce, i o věcech skutečných zpívat.«

- Dcery velkého Dia tak pravily, mistryně slova;
 30 nato mi podaly žezlo, jež stálo za podívanou:
 z bujného vavřínu utrhly větev — a vdechly mi božský
 zpěvu dar, abych zpíval, co bude, i to, co se stalo;
 blažených rod, kteří žijí věčně, mi velely slavit,
 ale je samy opěvat vždycky, i napřed, i potom.
 35 Ale k čemu mi tamto, to o dubu anebo skále?

Vzhůru tedy a začněme od Múz, jež Diovi otci
 pěji a vznešenou mysl mu uvnitř Olympu baví,
 spojujice, co jest, co bude, co bývalo dříve,
 v jedinou píseň; jim neúnavně se ode rtů line

- 40 sladký hlahol, až příbytek otce Dia se směje,
hromovládčův, když bohyň se zpěv, jak lilie čistý,
rozlehne kol; tu zvučí i sněžného Olympu vrchol,
obydlí nesmrtelných. A ony nebeským hlasem
bohů ctihodný rod svou písní velebí napřed:
45 které že z počátku zrodila Země i široké Nebe,
kteří bozi z těch rodičů vzešli, dárcové dobra;
na druhém místě pak Dia — otce bohů i lidí
na počátku i na konci písně bohyně slaví,
jak je nejlepší z bohů a má z nich největší sílu.
50 Potom opěvují i plémě Gigantů silných,
po nich i lidí, a Diovu mysl v Olympu baví
olympské Múzy, rozenky Dia, vladaře bouří.

- V Pierii je povila otcí, Kronovu synu,
Mnémosyné, jež chránila nivy při Eleuthéru —
55 úlevu ve starostech a v strastech zapomenutí.
Neboť on moudrý Zeus s ní obcoval po devět nocí,
daleko od nesmrtelných k ní vcházejí na svaté lože;
ale když uplynul rok a dokola oběhly doby,
měsíců ubývalo a dnů se dovršil počet,
60 devatero mu povila dcer — ty jedna jak druhá
věnují zpěvu své srdce, jich mysl je starostí prosta —
blizoučko samého temene Olympu zasněženého.
Tam jsou ta jejich rejště pěkná a příbytky krásné,
s nimi tam v radovánkách i Touha a Charitky bydlí;
65 pomilování hodný hlas ony roníce z hrdla
slaví vesmírné řády a velebí šlechetné zvyky
nesmrtelných, a z úst se jim hlahol líbezný line.

- « K Olympu tehdy se braly, tím sladkým se pyšnice hlasem,
s nebeskou písní, a černá země jim přizvukovala,
70 když tak pěly, a rozkošný dupot jim od nohou stoupal,
jak se vracely ke svému otcí; on na nebi vládne,
samojediný třímaje hromy i plamenné blesky,
nad otcem Kronem zvítěziv mocně; pak výborně všechno
bohům uspořádal a rovně rozdělil pocty.

- 75 O tom zpívaly Múzy, jež bydlí v olympských sídlech,
devět dcer, jež z velikého se zrodily Dia,
Euterpé, Melpomené a Thaleia, Erató, Kleió,
Terpsichoré a Úranié a Polyhymnia,
devátá Kalliopé — ta ze všech je nejváženější;
80 ona totiž i ctihodné krále doprovází.

- Jestliže dcery velkého Dia někoho poctí
z králů živých Diem a při zrození naň shlédnou,
tomu kapkami medosladkými orosí jazyk,
tomu se z úst pak linou lahodná slova; i vzhlíží
85 k němu veškerý lid, jak nalézá právo a ortel
vynáší spravedlivý; on hovoří, aniž se zmýlí,
ba i veliký svár on dovede urovnat rychle.
Neboť rozumu dar mají soudcové proto, že lidem
na rynku poškozeným zas pomohou k spravedlnosti
90 lehko, jen domlouváním a slovy přívětivými.
Takovému se koří jak bohu, když do schůze kráčí,
v úctě a lásce druzí; on vyniká ve shromáždění;
to je ten svatý dar, jež mají pro lidi Múzy.
Přece dík Múzám a Apollónovi, jistému střelci,
95 vzali se na světě pěvci a na loutnu hrající muži;
králové zase z Dia. Je blažen, koho si Múzy
zamilují; pak z úst mu sladká pramení slova.
Neboť má-li kdo žal a čerstvě zjitřenou duši,
že mu až hořem usychá srdce, a najednou pěvec,
100 služebník Múz, začne o slavných lidech a o starých časech
zpívati hymnus, i o Olympanech, blažených bozích,
rázem zapomene ten smutný a veškerou žalost
pustí z mysli; tak rychle ho promění dary těch bohů.

- Zdravím vás, Diovy děti, a o píseň rozkošnou prosím!
105 Slavte velebné plémě vždy živoucích, nesmrtelných,
kteří se z hvězdného Nebe a ze Země narodili,
rozence mráкотné Noci i chovance slaného Moře.
Povězte, odkud se poprvé vzali bozi a země,
odkud řeky a nezměrné moře, vlnami vzduté,
110 bleskotající hvězdy a nad nimi obloha širá,
kteří bohové z těch se zrodili, dárcové dobra,
kterak si rozdali pocty a podělili se o svět
a jak Olymp o mnoha roklich si zabrali prvně.
To mi zvěstujte, Múzy, jež bydlíte v olympských domech,
115 od počátku, a mluvte, co z toho se nejdříve stalo.

- Tak tedy nejdříve vznikl Chaos, ale pak Země
širokoprsá, to na věky bezpečné pro všechny sídlo,
pro nesmrtelné, jimž temeno sněžného Olympu patří,
spolu s mráкотným Tartarem v útrokách široké země —
120 a s ní Erós, jenž z věčných bohů je nejspanilejší,
údy oprostuje a veškerých bohů i lidí
mysl v prsou si podmaňuje i rozšafný rozum.

- Z Chaosu černá Noc a Erebos počátek vzali;
 z Noci se zase narodil Aithér a Den, který v lásce
 125 z objetí Erebu počala matka a přivedla na svět.
 Země zrodila napřed jí samé podobné nebe —
 Úrana plného hvězd, kol dokola aby ji hářil,
 aby blaženým bohům byl na věky bezpečným sídlem;
 mocné pak zrodila hory, ty rozkošné příbytky bohyň,
 130 příbytky nymf, které v roklinatých si libují horách.
 Povila ona i netknuté moře, vlnami vzduté,
 Pontos, bez rozkoše a lásky; leč potom se vzdala
 Úranovi a z toho se narodil Ókeanos,
 zvířený do dna, i Koios a Kreios a Hyperión,
 135 Íapetos a Theia a Rheia a Mnémosyné,
 Foibé v čelence zlaté i Themis a líbezná Téthys.
 Po nich přišel ten nejmladší na svět, úskočný Kronos,
 nejstrašlivější z dětí; měl otce bujného nerad.

- Kyklópy zrodila potom; ti měli troufalé srdce,
 140 Steropés jako Brontés i silácké povahy Argés,
 kteří зробili blesk a hrom dali Diovi otci;
 oni v ostatních věcech sic bohům podobni byli,
 jenomže uprostřed čela jim sedělo jediné oko.
 Jménem Kyklópové se zvali proto, že měli
 145 jediné okrouhlé oko, jež sedělo uprostřed čela;
 sílu svalstva i um oni vkládali do svého díla.

- Ale i jiní ze Země přišli a z Úrana na svět,
 obrovští synové tři a zpupní — je strach o nich mluvit:
 Kottos a Briareós a Gygés, svéhlavé děti.
 150 Od ramenou jim paží sto se napřahovalo —
 sáhnout na ně byl strach — a nad údy rozložitými
 každému padesát hlav, ne méně, vyrostlo z plecí;
 neměla soka ta mohutná síla v mohutném těle.

- Všichni synové totiž, co se Zemí Úranos zplodil,
 155 budili hrůzu a protivní byli vlastnímu otci
 od počátku; on každého hned, jak vyklouzl z lůna,
 jednoho po druhém v útrokách Země Úranos ukryl,
 nepouštěl na světlo ven a ze skutku zlého měl radost.
 Ona však, Země obrovitá, ta sténala, uvnitř
 160 přeplněna, až na zlý a úskočný prostředek přišla.
 Stvořila bez meškání věc novou, šedivou ocel,
 зробila veliký srp, a sklíčena v mileném srdci,
 mluvila k mileným synům a nabádajíc je řekla:

Bakchantky mezi textem a jevištěm

Mgr. Matyáš Havrda, Ph.D. – Petr Borkovec – Mgr. Alena Sarkissian, Ph.D.

Eurípídés: *Bakchantky* (*Vznícené*)

přel. Petr Borkovec a Matyáš Havrda

Prolog a parodos

DIONÝSOS

Přicházím. Jsem tu. V zemi Thébanů.

Já, Dionýsos, Diův syn.

Jsem tady, kde mě v záři blesku rodila

Kadmonova dcera Semelé.

Tady, kde kdysi ve hřmění,

v plamenech, které zrodil blesk,
jsem přišel na svět.

Jsem bůh, syn boha – a nevypadám tak.

Ke břehům Dirké, k vodám Isménu

jsem doputoval v lidské podobě.

Matčin dům... tamhle...

a vedle domu její náhrobek –

to tam ji tenkrát vznítil blesk...

a rozvaliny paláce...

pořád v nich doutná Diův oheň

na znamení té strašné svévole,

kterou mou matku zahrnula Héra.

Děkuji Kadmovi,

že tohle místo cti

a ochraňuje jako svatyni.

které se nikdo nesmí dotknout.

Sám jsem ty ruiny pokryl révovím,
v němž visí těžké hrozny vína.

Jsem tady... vyrazil jsem z Lýdie,
pak prošel zemí Frygů, zemí ze zlata,
překonal horské pláne Persie,

do kterých praží slunce, viděl jsem

i nedobytná města v Baktrii

i nehostinné kraje Médů, putoval

blaženou Arábií, přešel jsem

přes celou Asii, kde leží slané moře

a města plná divukrásných věží,

v nichž Řekové se mísí s cizinci.

Jsem v Thébách... přicházím

až po tom, co jsem rozjásal

a poblouznil snad stovku jiných měst

a lidem ukázal své obřady –

ať každému je jasné, že jsem bůh.

Théby jsou první z řeckých měst,

které jsem vzrušil, přiměl k jásotu.

Thébanky oblékl jsem do kolouších kožek.

Každé z nich podal břechánovou hůl.

Ať řadí!

Agaué, Ínó, Antinoé,

sestry mé matky Semelé,

jsem potom vyděsil a vyštval z města ven –

vždyť tvrdily, že nejsem Diův syn.

Já... Dionýsos!

Jak tohle mohly vůbec vyslovit?

Říct, že s mou matkou Semelé
ulehl obyčejný smrtelník
a ona potom – na Kadmovu radu –
poklesek svedla na Dia?
Jak mohly říct, že o Diovi lhala,
a proto se ji zjevil jako blesk,
v němž vzplála?

Ty tři

jsou nepříčetné, pobývají v horách
v kolouších kužích, jak jsem přikázal.

A Thébanky jsem vyšťval za nimi.
Do jedné, všechny, co tu byly,
jsem rozběsnil a za hrozného křiku
a ječení hnál z domů do roklí a skal.

Sedí tam jen tak, pod jedlemi,
i s matčiny mi sestrami.

Je zapotřebí tuto zemi vytrhnout
z mrákot, v nichž nevědomky tone,
a přivést ke mně. Ať pozná,
že není zasvěcena do mých obřadů,
a ať to pozná tak, že procitne.
Ne... nezáleží na tom, jestli chce!
Zjevím se smrtelníkům jako bůh,
kterého moje matka porodila Diovi –
a očistím ji.

Kadmos nevládne.

Moc a své postavení předal vnukovi.

Ted' vládne Pentheus.
A ten?

Jde proti bohui! Proti tomu,
co se řídí mnou, co mi podléhá.
Obřady, s nimiž vcházím, neuznává,
v modlitbách na mě zapomíná,
vylučuje mě z obětí.

Celému městu, jemu především,
dokážu božský původ. Já jsem bůh!

A pak, až obec přesvědčím
a věci v zemi půjdou, kudy mají,
vydám se jinam, abych také tam
ukázal, kdo jsem.

Ale...

jestli se kdokoli z Théb odváží
vystoupit do hor a mé vznícené
násilím odvést zpátky do města,
rozpoutám boj. Sám postavím se
do čela toho šiku vášnivců.
Proto jsem přišel lidské podobě.
Proto před vámi stojí muž.

Pojďte, mé zasvěcené!
Pojďte blíž, vznícené,
které jste pro mě opustily Tmolos
a provázíte mě až z Lýdie!
Pojďte, mé průvodkyně!
Cizinky – tolik blízké!

Vezměte bubínky
z daleké Frygie,
dar matky Rhey i můj,
a pojd'te k paláci,
kde vládne Pentheus.
Bubnujte, bubnujte
na celé Kadmovo město!

Já teď hned vyrazím do kithairónských roklí
za těmi, kterým planou oči,
a připojím se k jejich řádění.

SBOR

z Asie spěchám
z posvátného Tmólu
oslovit Bakcha
euáj!

euój!

euėj!

roj a rej!

je radostná každá námaha
a lehká každá potíž
když mohu cokoli udělat
pro Bakcha kterému říkám
rušný bůh

vy na cestách i v příbytcích
hněte se a zbožným slovem
očistěte se jděte zpívejte
Bakchovi kterému říkám
bouřný bůh

jen štěstí provází
toho
kdo poznal tajemství
bohů
kdo čistým životem
žije
kdo srdce zasvětil
zasvěceným
kdo v horách uctívá
Bakcha
očistné oběti
koná
pro Kybelé matku
bohů
veliké obřady
chystá
holí co ovíjí
břečťan
nad hlavou divoce
mává
břečťanem ve vlasech
slaví
Dionýsa!
vznícené planoucí
pojd'te
ohnivky vášnivky
pojd'te
ze skalisek Frygie
ved'te

rušného boha
Diova syna
do řeckých prostorných
ulic

Diova syna
boha výkřiků
kterého nosila
matka

a v hrozných porodních
křečích
v Diových bleších
a hromech

zrodila dřív nežli chtěla
vzápětí do ní
udeřil blesk

Kronův syn Zeus
v porodní síni
dokořán otevřel
stěhno

potomka do něho
vložil
zlatými špendlíky
sepnul

a tak ho před Hérrou
ukryl

po čase nad kterým
Moiry
držely pečlivou
stráž

ze stěhna porodil
boha
s rohy co mívají
býci
a věncem spleteným
z hadů
ověncil jeho
hlavu
a proto řádivky
loví
do pletenců vplétají
hady

Théby Théby
matko matky
Semelé!
břečtan vlasy
omotejte
do pletenců
proplétejte
splence
a propletece
svažte věnce
važte věnce
spleťte svačce
s květy plody
bílou s rudou
jede s duby
snítky listy

lístky větve
 Bakchovi se oddávejte!
 kolouší kůže plné skvrn
 zavažte prameny ovčích roun
 břechťanem ovažte bezuzdnou hůl
 břechťanem svažte svévolnou hůl
 břechťanem posvěťte zpupnou hůl
 zavažte
 ovažte
 svažte
 do skoků pustí se celá zem
 až rušný bůh
 povede rej
 do hor a skal
 kde čeká dav
 planoucích žen
 vznícených žen
 u vytržení
 od stavů a člunků
 vyštvané ženy
 co z domů hnal
 Bakchos Diův syn
 v krétské slují
 v svaté skryši
 u Kúrétů
 matky Rhey
 kde se vládce
 bohů Zeus

narodil! tam
 Korybanti
 s přilbou tříkrát
 hřebenatou
 vynalezli
 tamburínu
 kolo potažené kůží
 a její tlukot dunivý puls
 obtékal šílící a slastný tón
 pověstných fryžských fléten
 a Rhea nad hlavu zdvihla ten dar
 a doprovázela vznícený dav
 šílícím Satyrům jej dala
 ať jejich sbor
 řádící rej
 bubínku tep
 co druhý rok
 provází dál
 ať radost má
 Bakchos Diův syn!
 Dionýsos!
 ten který vdechuje radost a radost z radosti mívá
 ten který vdechuje slast a slast ze slasti má
 vytrhává
 je u vytržení
 vytrhává
 je u vytržení

když jeho vznícené běží
 a v běhu se vznítí
 když jeho planoucí řádí
 a v řádění planou
 ve stráních padají na zem
 v kolouších kožkách se válí
 za krví kozlů se ženou
 po krvi kozlů baží
 trhají syrové maso
 kozlí maso
 kozlí krev
 v horách Frygie
 v horách Lýdie
 rušný bůh
 Bakchos!
 bůh hřmotu
 Bakchos!
 bůh, který ruší!
 bůh křiku! bůh výkřik!
 euóji!
 euóji!
 roj a rej!
 jásej!
 a mléko ze země proudí
 a víno ze země prýší
 ze země vytéká med

plameny z Bakchovy zdvižené pochodně
 do všech stran daleko září
 plameny z Bakchovy borové pochodně
 jak syrské kadidlo voní
 své zasvěcené
 své vytižené
 strhává k běhu
 sám běží
 strhává k tanci
 sám tančí
 otlásá jimi
 sám třeští
 a výkřik střídá výkřik
 a jásot jásot střídá
 iaché!
 euóji!
 euóji!
 bůh výkřik!
 roj
 a rej!
 s vlasy co ve větru vlají
 do jásotu řádivek hřímá
 vzhůru zasvěcené!
 vzhůru vznícené!
 vzhůru planoucí!
 ozdoby Tmólu
 odkud proudí zlato

ohlašujte Bakcha!
ať bubinky duní!

boha jáso tu jáso tem slavte!

ať vřiskají ženy

a třeští

a svaté píšťaly

znějí

těm které bloudí

u vytržení

ve skalách

v roklinách

v stržích

tak jako klisna

radostně vede

své hříbě pastvinou

vedte

své hbité nohy

v opojných skocích

v přiskocích hravých

mé zasvěcené

moje vznícené!

mé zasvěcené

v opojných skocích

v přiskocích hravých

své hříbě pastvinou

vedte

tak jako klisna

radostně vede

své hbité nohy
moje vznícené!

2. epeisodion

PENTHEUS

Rozvažte ho! Ted' už je můj,

z mých sítí se už nedostane.

Tak mrštný není...

...ale... musím říct,

že tělo nemáš vůbec špatné, cizince.

Ženy tě asi obdivují, líbíš se jim –

ostatně proto jsi k nám přišel.

Ty vlasy... dlouhé, hladké... nezápasíš,

no jistě... tečou ti po tvářích tak toužebně,

že vypadáš jako bys pořádně něco chtěl.

O pleť se staráš, vidím, důkladně

a lásky, co ti přihraje tvůj půvab,

přemáháš mezi stíny – a ne na slunci.

Máš ji tak světlou, skoro průsvitnou...

No... dobře... odkud pocházíš?

DIONÝSOS

To ti rád povím. Z kvetoucího Tmólu.

Možná jsi o něm slyšel? Nebo ne?

PENTHEUS

Myslíš to pohoří, co obklopuje Sardy? Znáš.

DIONÝSOS

Jsem odtamtud. Jsem z Lýdie.

PENTHEUS

Kdes viděl obřady, které tu zavádíš?

DIONÝSOS

Kde? Nikde. Sám Diův Dionýsos mi je ukázal.

PENTHEUS

U vás je jiný Zeus? S jinou manželkou a dětmi?

DIONÝSOS

Ten samý, co se tady zjevil Semelé.

PENTHEUS

Ukázal ti je ve snu? Nebo za světla?

DIONÝSOS

Za světla, z očí do očí. Svěřil mi obřady.

PENTHEUS

Obřady... aha... co se při nich dělá?

DIONÝSOS

Má ústa mlčí. Nic pro nezasvěcené.

PENTHEUS

Pověz mi, co z nich mají ti, kdo se jich účastní?

DIONÝSOS

Tvé uši neuslyší. Je to ale významné.

PENTHEUS

Dráždíš mě... a uznávám, že ti to vychází.

DIONÝSOS

Obřady nenávidí bezbožníky.

PENTHEUS

A ten bůh, cos ho viděl, jaký byl?

DIONÝSOS

Jaký chtěl. O tom nerozhodují.

PENTHEUS

Kroutiš se. V tom se vyznáš. Mluvíš hlouposti.

DIONÝSOS

Tomu, kdo nerozumí, se tak často zdá,
že moudrý mluví nemoudře.

PENTHEUS

Nejprve jsi ho přivedl sem k nám?

DIONÝSOS

Tančí mu všechny cizí národy.

PENTHEUS

Tomu se ani trochu nedivím.

V Řecku se totiž přemýšlí!

DIONÝSOS

Pokud se týká Dionýsa,

jsou podle mého rozumné až dost.

Jen mají jiné zvyky.

PENTHEUS

Ty obřady

konáš víc v noci, nebo ve dne?

DIONÝSOS

Obvykle v noci. Tma je vznešená.

PENTHEUS

Záludné, když jde o ženy.

DIONÝSOS

Hanebnost najdeš i za světla.

PENTHEUS

Za tyhle zchýtralosti zaplatíš!

DIONÝSOS

Ty taky – za zpupnost! A za to, že nic nevíš.

PENTHEUS

Má zkušeností... tenhle Bakchos. A že je to řečník!

DIONÝSOS

Co strašného mi toužíš udělat?

PENTHEUS

Nejdřív ti ostříhám ty tvoje lokýnky.

DIONÝSOS

Jsou posvátné. Jsou jeho.

PENTHEUS

Za druhé, ta hůl... zahod' ji!

DIONÝSOS

Tak tu mi budeš muset sebrat sám.

Je totiž jeho.

PENTHEUS

Za třetí –

tvé přepůvabné tělo čeká vězení.

DIONÝSOS

Když myslíš... ale měl bys vědět,
že bůh mi otevře, kdykoli budu chtít.

PENTHEUS

To bys tu musel mít ta svoje třestidla
a s nimi volat boha, řekl bych.

DIONÝSOS

On je tu.

I teď. Je blízko. Vidí, čím mě trápíš.

PENTHEUS

A kdepak? Že ho nevidím.

DIONÝSOS

No přece tady, u mě. Vidíš? Nemůžeš,
vždyť v sobě nemáš špetku zbožnosti.

PENTHEUS

Chopte se ho! Uraží mě i Théby.

DIONÝSOS

Vám, kteří rozum nemáte,
říkám já, který rozum mám:
Nechte mě na pokoji!

PENTHEUS

Já jako ten,
který je mocnější než vy,
vám říkám: Svažte ho!

DIONÝSOS

Nevíš, co říkáš, co děláš, kdo jsi!

PENTHEUS

Jsem Pentheus, syn Agaué a Echiona.

DIONÝSOS

Už tvoje jméno tají zármutek,
Penthe.

PENTHEUS

Ať už tě tady nevidím!
Do stáji s ním! Běž řečnit koňským žlabům!

V maštali můžeš křepčit! Potmě!

A tyhle kvílející poplety,

které sis přivedl, aby ti pomáhaly

při zlotřilostech, prodáme.

Anebo – až jim seberu ty bubínky,

z nichž mě už brní uši – půjdou ke stavům.

DIONÝSOS

Jdu, můžu. Kdo by trpěl tím,

co stejně nestane se? Nepochybuj o tom,

že Dionýsos potrestá tvé urážky,

ten Dionýsos, jehož urážíš,

když urážlivě tvrdíš, že on není.

Svažuješ mě – a jeho svazuješ.

3. epeisodion

POSEL

Slunce už svítilo a ohřívalo zemi a pasoucí se stáda volně stoupala k vrcholům kithairónských straní.

Tehdy jsem zahlédl tři různé shluky žen. V tom prvním, přesně uprostřed, ležela velitelka Antinoé, ve druhém, pane, tvoje matka Agaúe, ve třetím jejich sestra Ínó.

Ty ženy spaly, všechny.

A jejich těla volně dýchala.

Některé z nich si pod hlavou a rameny ustály husté větve jedlí. Jiné si lehly jenom tak, do dubového listí. Oddychovaly mírně, klidně.

Spaly.

Nic z toho, co jsi o nich vyprávěl, o tom, že se opile v lesích honí za láskou a v houštích na dně strží hrají na flétny, když obsluhují muže – nic takového jsem já neviděl.

A náhle, pane, tvoje matka procitla – zaslechla nejspíš, že dobytek bučí – prude se zvedla mezi ženami a hvízdlá. Potom i volala a budila své družky. Ženy se chvatně probouzely, vstávaly a já se podívil, jak pořádané se hned daly do příprav. Staré i mladé i neprovdané dívky. Nejdřív si rozpustily vlasy. Utáhly tkanice na kožkách kolouchů, které jim povolily ve spánku.

Potom ty kůže, napnuté a plné bílých skvrnek, opásaly hady. Hadi se svjeli a propletali, olizovali ženám tváře. Zhlédl jsem, že některé z nich – ty, které před nedávnem porodily a s prsy zralými až k prasknutí kojence odstavily a utekly z města – teď chovají na rukou kolouška anebo vlčí mládě a dávají jim mléko z bradavek. Ověnčily se věnci z břečťanu a z lián rozkvetlého přestupu a z dubového listí. Jedna z nich, pane, pozvedla břečťanovou hůl a udeřila do nejbližší skály, z níž začal prýštit pramen křišťálové vody. Tím se to neskončilo. Ta žena ihned vzala jinou hůl a jen se

jejím koncem dotkla země, bůh dopustil, že vytryskl proud vína. Vysoko. Jako malý gejzír. Nevěřil jsem svým očím, pane, když ženy, které dostaly chuť na mléko, konečky prstů odhrnuly hlínu – a bílý nápoj tekł odevšad.

A abych nezapomněl, z těch jejich břečťanových holí kapal med.

Kdybys to viděl, pane, dál už bys toho boha neurážel.

Obrátil by ses k němu v modlitbách.

Seběhli jsme se – my, honáci a pastýři – a jeden přes druhého vykládali o neslychaných divcích, které ženy provádějí, o věcech, nad nimiž rozum zůstává stát v úžasu. Nějaký mluvka z města potom povídá:

„Vy, co jste odsud z posvátných hor, poslouchajte mě. Když půjdeme a ulovíme Agaúe, Pentheovu matku, když se nám podaří ji uštvat a vyrvat z těchhle prapodivných kouzel, náš pán se jistě zlobit nebude a zahrne nás přízní. Nebo ne?“

Líbilo se nám, to přiznávám, co řekl. Mluvil dobře.

Schováli jsme se do křoví a číhali.

A pak se stalo tohle.

Jako by kdosi zavelel, pozdvihl se les břečťanových holí a ženy šlely a obřad započal. Výkřiky zvaly boha výkřiků, boha, který je výkřik, a tlučením a ranami volaly boha burácení, boha ruchu i třasu, Diova syna. A s nimi celá hora, stráž, stráně, svahy, divá zvěř v lesích i na skalách – všechno slavilo a točilo se, tančilo a uhanělo. Na svém místě nezmístalo nic.

Vtom vidím Agaúe, jak tryskem běží kolem, a tak jsem vyskočil a chtěl ji popadnout.

A ona vykřikla:

„Mé vznícené, planoucí divoké psice, poběžte ke mně! Jsou tady muži, co nás chtějí ulovit. Sevřete pevně posvátné hole –

pobězte, pobězte! Tady! Tady!“

Měli jsme velké štěstí, že jsme unikli.

Mám nás rozsápaly, pane.

Běsnily, pane.

Holýma ruka se vrhly na dobytek, který se pásł opodál.

Kdybys byl s námi, viděl bys, jak jedna z mladých žen na půlky trhá jalovici s vemenem plným mléka. Kdybys byl s námi, slyšel bys, jak žalostně ta jalovice bučí. Viděl bys jiné ženy, které – ve dvou, ve třech – rozervaly na kusy a kolem poházely starší dobytek. Viděl bys všechno. Rozšklebená žebra a rozpůlená kopyta, která se rozlétají do výšky a dokola a zůstávají zaklesnutá v jedloví, odkud z nich dolů odkapává krev.

I těla býků – těch, co nezkrotíš, těch, kterým v rozích dřímá strašná zuřivost – padala pod nápořem divčích rozběsněných rukou a válela se všude po zemi. Kůži těch vzdorovitých zvířat ženy servaly a rozmetaly dřív, nežli bys zavřel víčka svých královských očí, pane.

Potom se vznesly jako ptáci. Přes nedozírné pláně na asópských březích, kde zraje obilí, co živí celé Théby, mířily do osad na kithairónských stráních, do Hysie a Erythry.

Tam vtrhly.

Kradly, pustošily.

Nezůstal kámen na kameni.

Z venkovských domů odnášely vše, i děti. A – tomu neuvěříš, pane – cokoli ženy uloupily, položily si jen tak na ramena, a táhly dál. Nepřivázaly jedinou věc, a přesto ani jedna z věcí nespadla. Ve vlasech jim plál oheň, co je nepálil. Věsničané se nedali a v hněvu nad tou zkázou chtěli bojovat. A věř mi, pane, že také nad tím, co jsme pak uviděli, zůstával rozum užasle stát.

Ty ženy nezranilo ani nejostřejší kopí, z jejich těl nevytryskla

žádná krev. Zatímco břečťanové hole, které házely, zraňovaly hned napoprvé. Muži se brzy obrátili na útěk. Na straně žen stál bůh, tím jsem si jistý.

Vrátily se pak do míst, o nichž jsem už vyprávěl, k pramenům, které jim dal bůh.

A v nich si myly ruce od krve.

Krůpěje na tvářích jim olízali hadi.

Tohoto boha, pane, ať je kdokoli, uvítej v naší zemi. Přijmi ho.

Je mocný. A prý lidem přinesl

i vinnou révu – to se povídá.

Víno, co hojí každé trápení.

Bez vína přece není milování

a mnoho jiných lidských rozkoší.

3. stasimon, 4. epeisodion, 4. stasimon

SBOR

Celou noc řádit,

to chci. Bosou nohou

ve víru bosých nohou.

Celou noc řádit,

to chci. S rameny

ve víru ramenou.

Celou noc řádit,

to chci. S vlasy

ve vzdušném víru vlasů.

Jak srna v zelené slasti,

jak srna v zeleném štěstí,

co unikla strašnému honu,
minula poslední hlídku,
přelétla poslední síť.

Zůstat v ohni,
tak jak chci já!

Celou noc řádit,
to chci. Bosou nohou
ve vzdušném víru vlasů.

Celou noc řádit,
to chci. S rameny
ve víru ramenou.

Celou noc řádit,
to chci! S vlasy
ve víru bosých nohou.

Jak srna v zelené slasti,
jak srna v zeleném štěstí,
co unikla strašnému honu,
zatímco lovci pobízejí
k trysku své šílené psy.

Zůstat v ohni,
tak jak chci já!

Celou noc řádit,
to chci. S rameny
ve víru bosých nohou.

Celou noc řádit,
to chci. S vlasy
ve víru bosých nohou.

Celou noc řádit,
to chci. S rameny
ve vzdušném víru vlasů.

Jak srna v zeleném štěstí,
co prchla jak víchr – a nyní
na říčním břehu se noří
do ticha a lesních stínů.

Zůstat v ohni,
tak jak chci já!

Co je rozumné? Co je nejkrásnější,
z toho, co lidem darovali bohové?
Mít moc? Být mocnější než druzí?
Dřít mocnou rukou nepřítelů?
Co je krásné, je i milé. Napořád.

Bohové nemají naspěch,
ale vždy na ně nakonec dojde,
bohové dlouho mlčí –
poslední slovo je jejich.

Trestají příznivce tvrdých srdcí,
ty, kteří v šílených plánech
dusí, co náleží bohům.

Bohové nemají naspěch,
dlouho se skrývají, dívají,
trest ale nakonec přijde –
poslední slovo je jejich.

Ne, nikdo, nikdo nesmí
v myšlenkách ani skutcích
prastaré zákony měnit –
bohové dlouho mlčí,
poslední slovo je jejich.

Rozpoznat to, kde je síla,
nestojí přece mnoho:
v tom, co je božské, co trvá,
a v tom, co s přírodou souzní.

Bohové nemají naspěch –
poslední slovo je jejich.

Co je rozumné? Co je nejkrásnější,
z toho, co lidem darovali bohové?
Mít moc? Být mocnější než druzí?
Dřít mocnou rukou nepřítele?
Co je krásné, je i milé. Napořád.

Kdo proplul mořskou bouří
a do přístavu vplouvá
pod plachtou, kterou vzdouvá
přátelský vítr, je šťastný.
Kdo přestál útrapy, je šťastný.

Někdo má vliv a žije v bohatství,
a jiný o vlivu a o majetku sní.

Každý má jiné naděje.

Něco se splní, něco ne.

Jen ten je doopravdy spokojen,
kdo šťastně žije každý den.

DIONÝSOS

Ty, který dychtíš vidět, co nemáš,
a ženeš se za tím, za čím bys neměl,
vyjdi před palác a ukaž se mi,
jak ti to sluší, planoucí ženo, bakcho, blouznivko,
má zasvěcená, vznícená
slídilko vlastní matky a jejích přítelkyň, vášnivá
špehounko, šmíračko!
Výjdi už ven!

Jsi jako jedna z Kadmových deer... Ta podoba!

PENTHEUS

Dvoji slunce vidím, dvoje Théby
vidím, město sedmi bran. Dvakrát
nade mnou, dvakrát přede mnou. Ty,
který mě vedeš, podobáš se býku,
na hlavě máš rohy. Už dřív
jsi byl zvíře? Nyní jsi býk.

DIONÝSOS

Bůh nás už vede. Nebyl s námi,
teď ale je tu. A ty vidíš, co máš.

PENTHEUS

Jak vypadám? Co myslíš? Jako Ínó?
Nebo jsem celý matka Agaué?

DIONÝSOS

Vidím je obě, když si tě tak prohlížím.
Jen... jeden pramen, Penthee,
ti vyklouzl, jak vidím, z čelenky –
já ho tam přitom vpletl důkladně.

PENTHEUS

Spadl mi, když jsem předtím v paláci
zkoušel tak trochu třesit a potřásal vlasy.

DIONÝSOS

Upravím ti ho, ukaž. Mám tě na starost –
a nehodlám to odbýt. Zvedni ale hlavu.

PENTHEUS

Upravuj, co chceš – odevzdávám se.

DIONÝSOS

Ten pás máš příliš volný, Penthee,
a záhyby tě u kotníků zlobí.

PENTHEUS

Taky se mi zdá, zvlášť tady napravo.

Zleva to ale, myslím, splývá bezchybně.

DIONÝSOS

Budeš mě považovat za nejlepšího přítele,
až s překvapením zjistíš, jak jsou rozumné.

PENTHEUS

Hůl mám vzít pravou rukou? Nebo levou?

Rád bych byl od nich k nerozeznání.

DIONÝSOS

Pravou. A pravou nohou vykroč.

Vidím, že uvažuješ jinak – to ti chválím.

PENTHEUS

Mohl bych, řekni, na svá ramena

vzít celý Kithairón i s těmi ohnivkami? Šlo by to?

DIONÝSOS

Když budeš chtít, tak ano, Penthee.

Dřív jsi byl nemocný – teď přemýšlíš, jak máš.

PENTHEUS

Vezmeme sochor? Anebo
vyřihnou kithaironské hory rukama
a hodím se je na záda?

DIONÝSOS

Jen pozor na svatyně nymf, můj Penthee,
a na místa, kde znějí flétny Panů.

PENTHEUS

Tos řekl dobře. Vždyť ženy se nemají
porážet násilím. Schovám se do oliv.

DIONÝSOS

Schováš se, Penthee, právě tak hluboko,
jak je ti odedávna souzeno.

Špeh blouznivých žen...

PENTHEUS

...to chce,

vidím je před sebou, v houštinách, jako ptáky,
uvízlé v slastných stíích milostného objetí.

DIONÝSOS

A nemítíš tam právě proto, Penthee?
Přistihneš je – pokud tě ony neuvidí dřív.

PENTHEUS

Doprovázej mě. Veď mě thébskou zemí.
Jsem jediný muž, co se toho odvážil!

DIONÝSOS

Jsi jediný, kdo trpí za Théby!

Čeká tě boj, s nímž se už nelze minout.

Pojď za mnou! Jsem tvůj průvodce,
na cestě tam tě ochráním.

Zpět tě však vezme někdo jiný.

PENTHEUS

DIONÝSOS

Všichni tě ocení.

PENTHEUS

DIONÝSOS

Zpátky se poneseš...

PENTHEUS

DIONÝSOS

...v matčině náručí.

PENTHEUS

DIONÝSOS

Jak se to vezme.

PENTHEUS

DIONÝSOS

Jsi ten, nad nímž se žasne, Penthee,
a tvoje sláva vzlétne do nebes.

Rozevři náruč, matko Agaué!

I vy, její sestry, Kadmovy dcery!

Přivádím tohoto mladíka do boje,

ve kterém zvítězím já

a bůh, co se vším třese

a všechno, všechny ruší.

Další se ještě ukáže.

Maminka, vím.

Proto tam přece jdu.

Tohle mi opakuj.

Rozmazluješ mě.

Mám, co si zasloužím.

SBOR

vzhůru vzteklé psice

vzhůru do kopců

kde Kadmovy dcery

řadí mezi svými

poštvěte je hned

na toho špeha!

šílený slídlil

šílený špeh

šílený šmírák

blouznivek

který se vyšňořil

tak jako žena

to jeho matka

ho uvidí první

jak na strmé skále

nebo v stromoví

slídí

to jeho matka

ho uvidí první

a zvolá:

kdo je to?

kdo se to dívá?

kdo přišel až do hor?

kdo přišel až sem

sestry

mé sestry

moje vznícené?

kdo ho porodil?

to nebyla žena

možná že lvice?
 nebo Gorgona?
 šílený pátrač
 šílený špeh
 šílený stopař
 blouznivek
 který se vyšňořil
 tak jako žena
 přijď Spravedlivá
 přijď s mečem v ruce!
 pohrdá bohy
 pohrdá právem
 pohrdá všemi zákony
 nešťastník
 Echionův syn
 zrozený z hlíny
 šílený slídl
 šílený špeh
 šílený šmírák
 blouznivek
 pojď Spravedlivá
 podívej mi krtk!
 se svévolnou zlobou
 s bezohledným soudem
 k tvým slavnostem Bakchu
 k obřadům tvé matky
 s šílenou myslí
 s nepřičetnou touhou
 ovládat to
 nad čím nemá moc

přichází nyní
 Echionův syn
 šílený slídl
 šílený špeh
 šílený šmírák
 blouznivek
 který se vyšňořil
 tak jako žena
 soudy o bozích
 jakoli moudré
 bez zaváhání
 potrestá smrt
 žít zdřevněle
 držet se svého
 znamená jedno –
 život bez útrap
 nezávidím
 moudrým moudrost
 mám radost
 mhu-li jít
 za jiným
 za velkým
 za zjevným
 co vede
 k dobrému
 co mří
 k ctnostnému:
 zbožnost
 a čistota

navždycky zavře
stádo šílenek!

zákon
a zvyk
přijď Spravedlivá
přijď s mečem v ruce!
pohrdá bohy
pohrdá právem
pohrdá všemi zákony
nešťastník
Echionův syn
zrozený z hlíny
šílený slídl
šílený špeh
šílený šmírák
blouznivek
pojd' Spravedlivá
podřizni mu krk!
zjev se Bakchu!
přijď jako býk
jak stohlavý had
přijď jako lev
co sálá!
přijď jako býk
jak stohlavý had
přijď jako lev
co hoří!
běž Bakchu
ty usměvavé zvíře!
chyt' toho lovce
vznícených žen!
ať už se nad ním

BAKCHANTKY*
Podstročnik Matyáše Havrdy

DIONÝSOS¹

Přišel jsem,² Diův syn, do této země
 Thébanů,
 Dionýsos, jehož kdysi povila Kadmove
 dcera
 Semelé, přivedena k porodu ohněm, jejíž
 přinesl blesk.³
 Přijav vzezření smrtelníka namísto boha
⁵přibyl jsem k proudu Dirké a vodám
 Isménu.

Vidím zde, nedaleko domova, pomník
 matky
 zasažené bleskem a rozvaliny paláce,
 které doutnají ještě živým plamenem Diova
 ohně
 jako nehynoucí připomínka Hériny svévole
 vůči mé matce.⁴

¹⁰Chválím Kadma, který tuto
 nedotknutelnou půdu
 zasvětil jako posvátný okrsek své dceři.
 Sám jsem ji
 kolem dokola pokryl listím révy jako
 hroznem vína.

Vyšel jsem ze země Lýdů a Frygů,
 plné zlata, šel jsem přes plošiny Persie,
¹⁵pražené sluncem, opevněná města
 Baktrie, nehostinnou
 zemi Médů, přes šťastnou Arábii
 a přes celou [Malou] Asii, která leží u
 slané moře a jejíž města s krásnými věžemi
 jsou plná Řeků smíšených s barbary.⁵
²⁰Sem, do tohoto řeckého města jsem došel
 teprve poté, co jsem roztančil tamta a
 zavedl tam své
 obřady, aby bylo smrtelníkům zjevné, že
 jsem bůh.⁶

Jako první jsem z této řecké země přivedl k
 výskotu⁷
 Théby, připevnil [ženám] na tělo kolouši
 kůži
²⁵a dal [jim] do ruky thyrsos, [ten]
 břečťanový oštěp.
 Jelikož o mně sestry mé matky,⁸ jimž to
 příslušelo ze všech nejméně,
 řekly, že mne, Dionýsa, nezplodil Zeus,
 nýbrž že Semelé, poté, co ji nějaký
 smrtelník učinil svou ženou,
 tento poklesek [svého] lože připsala Diovi,
³⁰což byl [prý] Kadmův chytrý úskok, a
 vyhlašovaly, že kvůli tomu

* K titulu hry: Bakchos (příp. Bakcheus) je přízvisko Dionýsa, poprvé doložené u Sofokla (*Oid. Tyr.* 211). Jeho etymologie je nejasná, slovo je pravděpodobně předřeckého původu. Jako „bakchové“ a „bakchy“ (*bakchoi, bakchai*) jsou odvozené označování též Dionýsovi zasvěcenci. Tradiční překlad „Bakchantky“ je zavádějící v tom, že mezi bohem a jeho zasvěcenci vytváří distanci, která v řečtině neexistuje. Zvláštní povaha Dionýsova božství spočívá právě v tom, že do svých zasvěcenců vstupuje („enthúsiasmos“ je stav, kdy je „bůh v“ člověku) a že se jím v jistém smyslu sami stávají (srv. zejm. níže, 135–140). Dionýsos je nejen božstvo vytrhující člověka ze zabydlenosti v jemu srozumitelném světě (motivy šílenství, tuláctví apod.), ale i božstvo rozostřující obvyklé hranice, včetně hranice mezi božstvím a lidstvím. Jako „Bakchy“ přeložil titul O. Jiráni. Nevýhodou je však nezvyklost slova, potíže to dělá i při skloňování. Proto nakonec od tohoto překladu upouštím.

¹ Celý prolog v jambu.

² Sloveso označující přítomný stav, který je výsledkem minulého děje; dosl. asi „jsem příšlý“. Hned v prvním slovu jsou tak obsaženy dva klíčové motivy hry: Dionýsův *příchod* (o jehož průběhu a důvodech bude hned řeč) a zároveň jeho *přítomnost*, s níž je třeba se vyrovnat (v tom tkví celková zápleтка). V souvislosti se zjevením boha nebo ducha zemřelého se slovo u Euripida objevuje i na jiných místech, dvakrát (*Hekuba* a *Trójanky*) dokonce na začátku hry.

³ Podrobněji vyličeeno v první antistrofě prvního sboru.

⁴ Semelé si na radu Héry vyžádala, aby se jí Zeus zjevil ve své pravé podobě.

⁵ Tj. neřecké národy. Slovo „barbar“ je popisné, nemá pejorativní konotace.

⁶ Srv. níže, 42. Jedním z cílů Dionýsových obřadů je vyvrátit pochybnost o této věci.

⁷ Stejně slovo jako v *Agam.* 587: *an-ololyzó*, vzniklo z citoslovce napodobujícího vzrušený křik, doprovázený pohybem jazyka („o-lo-lu“). Objevuje se typicky v orgiastických kultech.

⁸ Tj. Agaué, Ínó a Autonoé; srv. pozn. k 682.

ji Zeus zabil, protože lhala o sňatku [s ním],
proto jsem sám tytéž ženy vyhnal
v bodavém šílenství⁹

z paláce a s pomatenou myslí pobývají
v horách.¹⁰

Přinutil jsem je nosit oděv patřící k mým
obřadům¹¹

^{35a} všechno ženské pokolení Kadmejců,
všechny

ženy, které tu byly, jsem v šílenství
vyhnal¹² z domu.

Promíšeny s Kadmovými dcerami sedí
spolu s nimi

pod zelenými jedlemi na nezastřešených
skalách.¹³

Je totiž třeba, aby tato země¹⁴ dostatečně
poznala,¹⁵ byť třeba nechce,

⁴⁰že není zasvěcena do mých bakchických
obřadů,

a abych já obhájil svou matku Semelu tím,
že se smrtelníkům zjevím jako bůh, jehož
povila Dioví.

Kadmos však odevzdal výsadu své vlády¹⁶

Pentheovi, který se narodil z jeho dcery,
^{45a}ten vede protibožský boj proti tomu, co
mi přísluší,¹⁷ vylučuje mne¹⁸
z úliteb a vůbec na mě nepamatuje
v modlitbách.

Proto prokážu jemu, a stejně tak všem
Thébanům,

že jsem bůh. Až zde vše uvedu do pořádku,
přesunu se do další země

^{50a}ukážu [tam], kdo jsem. Pokud se však
thébská obec

bude snažit s hněvem a s použitím zbraní
bakchantky¹⁹ z hor

odvést, rozpoutám v čele blouznivých žen
boj.²⁰

Proto jsem přijal smrtelný vzhled
a změnil své vzezření do podoby muže.

[Na tomto místě začíná ze dvou stran
přicházet Sbor]

⁵⁵Vy, jež jste opustily Tmólos,²¹ ochranu
Lýdie,

⁹ Přesněji "bodáním vyhnal v šílenství". Na pozadí je metafora ováda, ženoucího svým bodáním dobytek. Sloveso *oistraō*, dosl. bodat jako ovád (*oistros*), se častěji používá v souvislosti s nezvladatelnými tužbami. "Šílenství": řec. *mania*.

¹⁰ Tj. na Kithairónu. „Pomatený“: řec. *parakoptos*, dosl. scestně/chybně vyražený, pův. o padělaných mincích, ale běžně se užívá o pomatení mysli.

¹¹ „Obřady“: *orgia*, dosl. „to, co se koná“ v rámci obřadů, zejm. soukromých či tajných. Význam „orgie“ je pozdější, ale vyvinul se právě z vazby na dionýsovský kult.

¹² „Vyhnal v šílenství“: *ek-mainō* znamená „dohnat k šílenství“ (*ek-* vyjadřuje změnu stavu), ale připojením „z domu“ se vytěžuje též význam *ek-* jako „ven z“. Dohnání k šílenství je zde zároveň vyhnáním z domu.

¹³ Tj. pod širým nebem, ne třeba v jeskyních.

¹⁴ Řec. *polis*, obec, ale ve smyslu zahrnujícím celou zemi spadající pod Pentheovu vládu. Srv. 352. Slovo „obec“ samozřejmě lépe rezonuje s Euripidovým publikem (v divadle jsou reprezentanti celé obce, která je chápána jako politické společenství). Jinde překládám „obec“, lze asi střídat podle kontextu.

¹⁵ „Dostatečně poznala“: *ek-mathein*. Opět předpona *ek-*, nyní ve významu završujícím („vy-učit se“ apod.); v pozadí sloves s předponou *ek-* je zřejmě důraz na změnu stavu, vytržení z dosavadního stavu věcí. K motivu poznání srv. *Agam.* 178 („utrpením k poznání“: *pathei mathos*).

¹⁶ Dosl. „výsadu a vládu“ (*hendiadyoin*).

¹⁷ „Vede protibožský boj“: *theo-machei*, bojuje s bohem. Za předmět boje Dionýsos označuje „to, co je podle mne“, tj. patrně obřady, které zavádí.

¹⁸ Přesněji: „vytlačuje“, jako nepřítele v boji.

¹⁹ První výskyt slova ve hře.

²⁰ „Blouznivá žena“: řec. *mainas*, pl. *mainades* („menáda“), od *mainomai*, „šilet“. Střídavě překládám „blouznivka“. Možno též „šílenkyně“ nebo ponechat „menáda“.

²¹ Hora v Lýdii, dnes Bozdağ v Turecku, nedaleko Izmiru.

mé společenstvo [zasvěcených],²² ženy,
které jsem si přivedl
od barbarů jako své přísedící a průvodce na
cestách,
pozvedněte bubínky, obvyklé v zemi
Frygů, vynález matky [bohů] Rhey a můj,
⁶⁰pojd'te [se shromáždit] kolem tohoto
královského paláce
Pentheova a zvučte, ať vás Kadmove obec
vidí.
Já sám půjdu do kithaironských roklín,²³
kde jsou bakchantky, připojit se k jejich
tancům.

SBOR [parodos: 64–169]
[předzpěv]²⁴

Ze země asijské,
⁶⁵opustivši svatý Tmólos, spěchám
podstoupit radostnou námahu pro
Burácejícího,²⁵
vykonat práci, která je dobrou prací,
oslavujíc bakchického boha voláním „eu-
aj“!²⁶

Kdo na cestě, kdo na cestě, kdo
pod střechou, ať své místo opustí²⁷ a ústy,
jež neznají
⁷⁰rouhání,²⁸ ať každý sám sebe posvětit²⁹
a podle odvěkých obyčejů
opěvuje Dionýsa.

[strofa 1]

Ó
blažený, kdo je tak šťasten,
že zná tajemství³⁰ bohů,
dodržuje čistý způsob života
⁷⁵a patří svým srdcem ke společenstvu
[zasvěcených],³¹
když oslavuje Bakcha v horách
svatými očistnými oběťmi
a zavádí³² obřady velké
matky bohů Kybelé,
⁸⁰mává do výšky thyrem
a s věncem břečťanu na hlavě
slouží Dionýsovi.

Hybaj,³³ bakchantky, hybaj, bakchantky,
burácejícího boha, božího syna

²² Řec. *thiasos*, rituální (zasvěcenecké) společenství. Slovo se v průběhu hry objevuje velice často. Držím důsledně překlad „společenstvo“, ale bude třeba hledat i jiné možnosti.

²³ Stejná fráze jako v Sof. *Oid.* 1026.

²⁴ Po astrofickém předzpěvu následuje první strofa a antistrofa; rozměr všech tří částí je iónský dimetr (základní forma: U U – – | U U – –), výjimečně trimetr (vv. 65 a 69), občas přecházející do anakreontského (U U – U | – U – –). Druhý rozměr je někdy neúplný (U U –), výjimečně i první (64: U U – | U U –). Objevují se i jiné drobné nepravidelnosti. Jedná se o rozměr tradičně spojovaný s dionýsovskými motivy, který má pravděpodobně kultický základ. Formálně i obsahově Euripidés evokuje tradiční náboženskou sborovou lyriku, spojenou specificky s dionýsovským kultem.

²⁵ Řec. *Bromios*, přízvisko Dionýsa, od *bromos*, buráčení, řev: zvuk hromu, vlnobití, vichřice, bubnů apod. Lze ponechat v podobě „*Bromios*“ nebo třeba „*Bouřný*“, „*Bouřící*“ apod.

²⁶ „Oslavuji voláním euaj“ v řečtině vyjadřuje jediné sloveso: *euazó*. *Euai* nebo *euoi* je citoslovce extatické radosti, které se typicky váže právě k bakchanáliím.

²⁷ Řec. *ek-topos estó*, dosl. „budiž z místa“: další slovo z předponou *ek-*, podtrhující výzvu ke změně stavu.

²⁸ Řec. *eufēmos*: dosl. s dobrou řečí, ale zpravidla se užívá v náboženském kontextu o řeči zdrženlivé, nerouhavé (tj. nevyvolávající hněv bohů), případně o zbožném mlčení.

²⁹ Dosl. „budiž vy-svěcen“, *ek-hosiústhó*: změnou stavu přiveden k tomu, že bude svatý (*hosios*). To v sobě zahrnuje rituální čistotu, bezúhonnost z hlediska božího řádu (svaté je to, co je pro bohy přijatelné, např. oběť) a zároveň zbožnost. Srv. také 370.

³⁰ Řec. *teletai*: iniciační obřady.

³¹ *thiasos*.

³² Řec. *themiteuó*, snad ve smyslu: vyhlašuje jako něco závazného, co je třeba dělat.

³³ Dosl. „jděte“ (řec. *ite*), sloveso pobízející, neplnovýznamové. Pravděpodobně jde o skutečnou rituální formuli.

⁸⁵Dionýsa ved'te zpět
z fryžských hor do
širokých³⁴ ulic
Řecka. Toho Burácejícího,
[antistrofa 1]
jejž
kdysi [v sobě] měla a v útrapách
porodních bolestí
⁹⁰s přiletem Diova hromu
porodila [jeho] matka
jako vyhnance z lůna³⁵
a [sama] úderem blesku
opustila život.
Hned v porodní komnatě ho však
⁹⁵Kronův syn Zeus přijal [k sobě]
a ukryl jej ve stehně,
jež sepnul zlatými

špendlíky, aby ho schoval před Hérrou.
Když pak Moiry přivedly [plod] ke zralosti,
¹⁰⁰porodil [Zeus] boha s býčími rohy
a ověnčil ho věnci
z hadů, pročez si menády
ovíjejí vrkoče³⁶
[touto] divokou kořistí.³⁷
[strofa 2]³⁸
¹⁰⁵Ó Théby, chůvo³⁹ Semely,
ověncete se břečťanem!
S hojností, s hojností zeleného⁴⁰
přestupu s krásnými plody⁴¹
a s větvemi dubu či jedle⁴²
¹¹⁰se zasvěťte Bakchovi!
Oděv ze skvrnitě kolouší kůže
ovažte chomáči bílých vláken

³⁴ Řec. *eury-choros*, dosl. „široko-taneční“, „s taneční šíří“, tj. dostatečně širokých pro tanec. Slovo se běžně užívá ve smyslu „široký“, „prostorný“ (už u Homéra, kde Vaňorný překládá „rovinný“ v *Iliadě* a – vhodněji – „prostranný“ v *Odyseji*), a to zřejmě díky záměně s *eury-chóros* („široce prostorný“). Na tomto místě však může být nárazka na tanec záměrná (Seaford).

³⁵ Tj. předčasně.

³⁶ Řec. *plokamos*, of *plekō*: plésti; „pletence“.

³⁷ Tj. hady, které ulovily. „Divokou“: *thēro-trophon*, dosl. „divoko-živnou“, buď ve smyslu „živící se divokými zvířaty“ nebo „živící se jako divoké zvíře“.

³⁸ Metrum začíná být složitější: ve strofě a antistrofě se nejdříve (105–110 = 120–125) ve verši spojuje choriamb (– U U –, příp. UU U U UU) a bakchius (U – –), příp. jamb (U – U –); v další části (111–119 = 126–134) se střídá glykónský a iónský verš, 2 verše daktylské (116–117 = 131–132) a na závěr glykónský a ferekratej. Ještě složitější je metrická struktura epódy: neprve (asi) dochmíus a krétik, pak čtyři verše daktylské (139–143); nejpravidelnější je úsek 144–151, který je v iónském rozměru (144–149 dvoustopý, 150–151 třístopý); následuje dvakrát aidóneus (– U U – –), pak iónský s glykónským, příp. s choriambem, paián s daktylem (157–161) a na konec tři daktylské verše. Netřeba zdůrazňovat funkčnost této nepravidelnosti a rychlého střídání rozměrů.

³⁹ Dosl. živitelko; v poezii obvyklé označení města nebo země.

⁴⁰ Dosl. „překypujte, překypujte zeleným...“

⁴¹ *Smilax aspera*, „přestup drsný“, stálezelená rostlina oplývající červenými plody a bílými květy. Menády si ji dávaly do vlasů spolu s břečťanem.

⁴² Není jisto, zda v rukou, nebo ve vlasech.

vlny!⁴³ Opovážlivé fenyklové hole posvěťte
ze všech stran [břečťanem]!⁴⁴ Celá země
bude hned tančit,

¹¹⁵až Burácející přivede svá společenstva⁴⁵

na horu, na horu, kde čeká
dav ženského rodu,

od stavů a od člunků
vyhnaný Dionýsem [jak bodáním ováda].⁴⁶

[antistrofa 2]

¹²⁰Ó skryši⁴⁷ Kúrétů,

posvátné krétské

doupě, rodiště Diovo,

kde Korybanti s trojí přílbou⁴⁸

vynalezli toto mé

¹²⁵kůží potažené kolo!⁴⁹

V bakchickém nadšení smísili
s vypjatým, slastně znějícím dechem
fryžské flétny a vložili do rukou
matky Rhey tlukot [bubnu jako doprovod]
k jáсотu bakch.⁵⁰

¹³⁰Šílící satyrové [bubínek] od

Matky bohů dostali
a do sborových tanců,

konaných každé dva roky, jej zavedli,
z nichž se těší Dionýsos.

[epóda]

¹³⁵Přináší radost⁵¹ v horách, když jsou
společenstva

v běhu a on padne na zem,⁵²

⁴³ Dosl. „ověncete chomáči bělovlasých vrkočů“, kde „vlas“ označuje vlákno a „vrkoč“ (*plokamos*, viz výše) se neobvykle užívá o pramenu ovčí vlny. Chomáče ovčí vlny, zastupující obětinu, si podle některých vyobrazení dávaly menády kolem pasu.

⁴⁴ „Fenyklová hůl“: *narthéx*. Jde o tzv. obří fenykl, *Ferula communis*, správně ločidlo obecné (o druh fenyklu se vlastně nejedná), z jehož vysokého a pevného stonku – který se používal třeba jako rákoska – se vyráběly thyrsy, a to tak, že se na jednom konci ovázal hustým svazkem brečťanového listí. Srv. níže 1054–5. Slovem „opovážlivý“ překládám řec. *hybristés*: bezuzdný, zpupný, drzý, svévolný apod. V prvním plánu jde snad o mimořádný vzrůst a bujnost obřího fenyklu; v druhém je narážka na pojem *hybris*: zpupnost, překračování vlastních mezí, svévolné násilí, prostopášnost. Tím, že je ověncena brečťanem, stává se z fenyklové hole thyrsos, nástroj zázračné boží moci (srv. níže, 704–7); tím je hůl „posvěcena“, stejně jako menády samy (viz výše, 70), a „opovážlivost“ se mění ve zbožnost. Později však Euripidés výrazy „fenyklová hůl“ a „thyrsos“ používá záměnně; viz. zejm. 704 a 706.

⁴⁵ *thiasos*.

⁴⁶ Slova v závorce explikují konotaci slova „vyhnaný“; viz výše !!!

⁴⁷ Skrytý, tajný prostor, v tomto případě podzemní jeskyně (viz níže).

⁴⁸ Snad je míněna přílba s třemi hřebeny, s jakou je zobrazována Athéna.

⁴⁹ Bubínek zvaný *tympanon*, ne však tympány v dnešním smyslu, nýbrž spíše tamburína. Kúréti byla družina bohyně Rhey, která podle legendy porodila Dia na Krétě. Korybanti byla jejich maloasijská obdoba, spojená s Matkou bohů Kybelé, jejímž synem byl Attis. Euripidés zde oba kultury spojuje. Míst Diova narození je na Krétě několik, Euripidés má na mysli jeskyni na hoře Ida (*Ideon antron*).

⁵⁰ „Jásot“: *euasmata*, výkřiky „eu-oi!“; viz výše !!! Euripidés zde spojuje kult Matky bohů (krétské Rhey a fryžské Kybelé) s kultem Dionýsovým, dává najevo, že se jedná o různé podoby téhož kultu.

⁵¹ Řec. pouze: *hédys*, [Je] příjemný, slastný. Podle většinového výkladu je podmětem Dionýsos; ten vstupuje do menád, vyvolává v nich radost (viz níže, 165), a zároveň je vede k rituálnímu jednání, z něhož se sám raduje, jak bylo řečeno na konci předchozí strofy. Tento výklad naráží na potíž o několik řádků níže (140), kde je uveden Bromios jako nový subjekt. Nejsem si jistý, jak tento problém vyřešit.

⁵² Dosl. „z běžících společenstev padne na zem“, kde „společenstva“ jsou *thiasoi* (viz výše). Není jisté, proč padá. Podle Doddsova výkladu je to okamžik transu, kdy do menády vstupuje bůh (ale na vázách se trans zobrazuje spíše záklonem do oblouku); Seaford dává do souvislosti s popisem níže, 605 (ale tam padají menády ze strachu, což se na zde popisovanou situaci moc nehodí). Jako nejpravděpodobnější se mi jeví výklad, podle něhož dotyčný padá, když se vrhá na obětní zvíře (Roux, srv. níže, 1115).

oblečen do svatého oděvu z kolouší kůže, a žene se⁵³

za krví zabitého kozla, za radostí z pojídání syrového masa,

¹⁴⁰spěchaje do hor Frygie, Lýdie, a ten, kdo vede, je Burácející,
*euoi!*⁵⁴

Ze země proudí mléko, proudí víno,
proudí nektar včel.⁵⁵

A Bakchos,⁵⁶ drže ve výši

¹⁴⁵ohnivý plamen borové pochodně

jako dým syrského kadidla

ho prudce vysílá z fenyklové hole,⁵⁷

vydražďuje tuláky⁵⁸

během a tancem,

rozhybává⁵⁹ je výkřiky⁶⁰

¹⁵⁰a vyhazuje své jemné vlasy do nebe.

A do jáсотu [menád]⁶¹ buráci⁶² takto:

„Ó hybaj, bakchantky,

ó hybaj, bakchantky,

ozdobo Tmólu, z něhož proudí zlato,⁶³

¹⁵⁵opěvujte Dionýsa

za zvuku burácivých bubínků

oslavující jáсотem boha jáсотu,⁶⁴

povykem a vřískotem frygických žen,

¹⁶⁰zatímco se svaté hravé tóny libě znějící

svaté píšťaly rozléhají ve spojení

¹⁶⁵s těm, kdo se utíkají⁶⁵ na horu, na

horu!⁶⁶

Radostně tedy, jako hříbě u své pasoucí se

matky, vede bakcha⁶⁷ své rychlé nohy

k poskoku.

2. epeisodion

PENTHEUS

Uvolněte mu ruce. Teď, když je v [mé]

síti,⁶⁸

⁵³ Dosl. loví, pořádá hon na...

⁵⁴ Výkřik je mimo metrum. Předchozí dva a následující dva verše jsou daktylské.

⁵⁵ „Proudí“, řec. *rhei*. Možná nářezka na jméno Diovy matky Rhey. Tradiční obětiny, prýšící ze země na důkaz Dionýsovy božské moci; srv. níže, 704–11.

⁵⁶ Zde řec. Bakcheus, „bakchický“, ale tato forma jména je zřejmě zvolena jen z metrických důvodů.

⁵⁷ „Prudce vysílá“: dosl. vystřeluje (tranzitivně i netranzitivně), uvádí do prudkého pohybu, ale i „vyšlehuje“ (o plameni) apod. „Fenyklová hůl“ zde není thyrsos, nýbrž násada pochodně, do níž jsou vloženy borové větve (k výrobě loučů z fenyklového stonku srv. zejm. Hésiodos, *Theog.* 566–7). Souvislost se syrským kadidlem není jasná: podle Doddse jde o vůni („sweet as the smoke of Syrian frankincense“), potíž je však v tom, že o vůni nebo „sladkosti“ v textu není zmínka, a představa, že by borovice voněla jako kadidlo je beztak zvláštní. Snad se s kadidlem nějak podobně zacházelo v náboženských procesích nebo byl tento druh kadidla obzvláště intenzivní.

⁵⁸ „Pobudy“, „vagabundy“, tj. členy svého thiasu, kteří se potloukají v horách. Stejně je označován Dionýsos níže, 717.

⁵⁹ Řec. *anapallón*: pohyb sem a tam, jaký dělá ruka, než vymrští oštěp, rozhoupání, rozhybání (viz níže, 1190); užívá se o i zemětřesení.

⁶⁰ Řec. *iachais*, další onomatopoické označení křiku: *i-a-ché* (*ché* je koncovka), v plurálu většinou vyjadřující radost.

⁶¹ Řec. *euasmata*, jako výše: „výkřiky *eu-oi*“!

⁶² Řec. *bremei*, souvisí s přízviskem Bromios, Burácející.

⁶³ Ke Tmólu srv. výše !!! Na hoře se těžilo zlato, nacházelo se i v řece Paktólos, která z hory vytékala.

⁶⁴ Jáсотem: dosl. „výkřiky *eu-oi*“! Začíná série paiánsko-daktylských veršů: 2 paiány a 2 daktyly: – U U U | – U U U | – U U | – U U), 4 daktyly, 2 paiány, trochej (rozkouskovaný na 6 krátkých stop!) a 2 paiány.

⁶⁵ Sloveso, které znamená „potloukat se“, „chodit sem a tam“, typicky o šilencích nebo vyhnancích (srv. výše, 148, o „tulácích“), ale též uchýlit se k někomu nebo na nějaké místo jako do útočiště.

⁶⁶ Daktyl, stejně jako následující dva verše. Podobně jako výše (116–117 a 139–140) se spojuje s popisem běhu do hor.

⁶⁷ Nominativ feminina. V řečtině je slovo „bakcha“ na konci.

⁶⁸ Tj. když jsem ho ulovil jako zvěř, viz výše 434–6. Dionýsos byl spoután na rukou (viz 437 a 439), nyní jsou tedy tato pouta uvolněna.

není tak hbitý, aby mi utekl.

Ale⁶⁹ tělo, cizince, nemáš nepěkné –
z hlediska žen tedy, což je důvod, proč jsi
přišel do Théb.

⁴⁵⁵Neboť tvé lokny jsou dlouhé, jelikož
nezápasíš,⁷⁰

a stékají přímo po tvářích, plné touhy.

Pleť máš světlou díky péči,⁷¹

neboť svou krásou Afrodítu lovíš

ve stínu, ne v paprscích slunce.⁷²

⁴⁶⁰Dobrá, nejprve mi řekni, z jakého jsi
rodu.

DIONÝSOS

Netřeba váhat,⁷³ toto říct je snadné.

Květnatý Tmólos asi z doslechu znáš.⁷⁴

PENTHEUS

Znám, to je ten, co obklopuje město

Sardy.⁷⁵

DIONÝSOS

Odtud pocházím, má vlast je Lýdie.

PENTHEUS

⁴⁶⁵Odkud jsou obřady, které jsi přinesl do
Řecka?⁷⁶

DIONÝSOS

Zasvětil mne sám Dionýsos,⁷⁷ Diův syn.

PENTHEUS

To je tam nějaký [jiný] Zeus, který plodí
nové bohy?

DIONÝSOS

Ne, je to ten, který zde ujařmil manželstvím
Semelu.

PENTHEUS

Donutil tě k tomu ve snu, nebo na vlastní
oči?⁷⁸

DIONÝSOS

⁴⁷⁰Z očí do očí.⁷⁹ A dal mi obřady.⁸⁰

PENTHEUS

A ty tvé obřady mají jakou podobu?⁸¹

DIONÝSOS

⁶⁹ Stejná spojka jako výše, 248. Pentheus zaměřuje pozornost na nový předmět a posměšně ho glosuje. Možná: "Ale řeknu ti, cizince, tělo nemáš nepěkné."

⁷⁰ Přesněji: "z nezápasení."

⁷¹ Přesněji: "díky přípravě"; proto, že sis to tak zařídil. Dodds: "by contrivance".

⁷² Zdržovat se ve stínu je známkou změkčilosti. Srv. např. Platón, *Faidros* 239c: "Tu se uvidí, že hledá někoho změkčilého a ne otužilého, nikoli vyrostlého na čistém slunci, nýbrž v hustém stínu, nezkušeného v mužských námáhách a přirozeném potu, zkušeného však v měkkém a nemužném způsobu života, zdobícího se umělými barvami a ozdobami z nedostatku vlastních a zabývajícího se všemi jinými s tím souvisejícími věcmi."

⁷³ Dosl. "Žádné váhání." S většinou editorů překládám podle konjektury οὐκ ὀκνοῦς (Meurig-Davies). Podle rkp. οὐ κόμπος by se překládalo: "žádné vychloubání", což ale nedává dobrý smysl a je to sporné i syntakticky (podrobně Dodds).

⁷⁴ Ke Tmólu srv. výše, 55. Proslulé byly tamní krokusy. Až do v. 508 následuje střídání jednověškových replik.

⁷⁵ Dosl. obklopuje (nebo: objímá) kolem dokola. Ve skutečnosti se masiv nad městem tyčil z jihu a jeden z výběžků ze západu.

⁷⁶ "Odkud": ne nutně "z jakého místa", ale spíš (soudě z odpovědi): "kde se vzaly", tj. jak se k tobě dostaly.

⁷⁷ Čtu Διόνυσος αὐτός μ' εἰσέβησ' podle papyru z 5. stol. (Dodds et al.).

⁷⁸ "Ve snu": dosl. "v noci". "Na vlastní oči": tj. tak, že jsi ho přímo viděl. "Donutil" má lascivně ironický podtext.

⁷⁹ Dosl. "vidící vidícího".

⁸⁰ Řec. *orgia*. Výše, 34. "Dát obřady" patrně znamená dát poučení o tom, jak obřady provádět.

⁸¹ Slovosled klade důraz na "obřady": téma, které Penthea zaujalo. "Podoba": řec. *idea*, vzhled, to, co je při nich vidět.

To se nesmí říct, aby to smrtelníci
nezasvěcení do bakchických obřadů
nevěděli.⁸²

PENTHEUS

Jaký z nich mají obětující prospěch?

DIONÝSOS

To ti není dovoleno slyšet,⁸³ ale stojí za to
to vědět.⁸⁴

PENTHEUS

⁴⁷⁵Šikovně jsi to zfalšoval,⁸⁵ abych to slyšet
chtěl.

DIONÝSOS

Obřady boha jsou nepřátelské vůči tomu,
kdo jedná bezbožně.

PENTHEUS

A bůh, o němž říkáš, že jsi ho jasně viděl,
je jaký?

DIONÝSOS

Jaký chce. O tom nerozhodují já.

PENTHEUS

Zase jsi šikovně uhnul a říkáš hlouposti!⁸⁶

DIONÝSOS

⁴⁸⁰Když jeden mluví moudře, nevědomci se
zdá, že nemá rozum.

PENTHEUS

Je tohle první místo, kam jsi přivedl toho
boha?

DIONÝSOS

Mezi barbary slaví tyto obřady tancem
všichni.

PENTHEUS

Jsou totiž mnohem nerozumnější⁸⁷ než
Řekové.

DIONÝSOS

Přinejmenším v tomto jsou spíš rozumní.⁸⁸
Jejich zvyky jsou ale jiné.

PENTHEUS

⁴⁸⁵Posvátné úkony⁸⁹ provádíš v noci, nebo
za dne?

DIONÝSOS

Většinou v noci. Ve tmě je vznešenost.⁹⁰

PENTHEUS

To je záludné a nezdravé, když jde o ženy.

DIONÝSOS

Hanebnost se dá najít i za dne.

PENTHEUS

Za tyhle zlé prohnání budeš platit
pokutu.⁹¹

DIONÝSOS

⁴⁹⁰A ty zase za nevědomost a neuctivost
vůči bohu.

PENTHEUS

Jak smělý je ten bakchos a jak zběhlý ve
slovech!⁹²

DIONÝSOS

Řekni, co musím vytrpět. Co strašného mi
uděláš?

⁸² "Nesmí říci, aby to nevěděli": řec. *arréta eidenai*, dosl. nevyslovitelné s tím důsledkem, že by to (nezasvěcení) věděli. Euripidés zde pracuje s terminologií mysterijních kultů, jejichž jádro bylo vždy *arréton*: které se nesmí vyslovit, prozradit. "Vědění" (*eidenai*) je zde v napětí vůči "vzhledu" (*idea*) obřadů, tedy vůči tomu, co je (přímo) vidět, oproti tomu, co se (nepřímo) ví. "Nezasvěcení do bakchických obřadů": řec. *abakcheutoi*, dosl. asi "nezbakchování", takoví, z nichž se ještě nestali bakchové nebo účastníci bakchanálií. Slovo je asi vytvořeno podle vzoru *amyétoi*, tj. nezasvěcení.

⁸³ "Slyšet není dovoleno": opět fráze známá z mysterijního prostředí.

⁸⁴ V souvislosti s mystériemi se říkalo, že ten, kdo byl do nich zasvěcen, bude mít lepší úděl po smrti. Toto je zřejmě onen "prospěch", na který se Pentheus ptá.

⁸⁵ Metafora falešné mince, která předstírá větší cenu, než skutečně má.

⁸⁶ Dosl. nic. Srv. ale výše, 311.

⁸⁷ Dosl. myslí hůře.

⁸⁸ Dosl. spíš [myslí] dobře.

⁸⁹ Řec. *ta hiera*, od *hieros*, posvátný, svatý. Plurál v tomto kontextu většinou odkazuje k obětním úkonům (viz výše, 473), příp. k obřadním úkonům obecně (ale každý obřadní úkon je vlastně úkonem obětním).

⁹⁰ Dosl. tma má vznešenost (důstojnost, velebnost ap.).

⁹¹ "Prohnání": řec. *sofismata*. V první části verše aliterace: *dikén se dúnai dei* ("musíš zaplatit pokutu"), která podtrhuje Pentheovo rozhořčení.

⁹² "Zběhlý": dosl. vycvičený. Tak, že umí dobře pracovat se slovy: řečnit, pohotově odpovídat apod., jak se sluší na sofistu.

PENTHEUS

Nejdřív ti odříznu tvé jemné kadeře.

DIONÝSOS

Ty kadeře jsou posvátné, pěstuji je pro boha.

PENTHEUS

⁴⁹⁵Dále vydej tento thyrsos ze svých rukou.

DIONÝSOS

Sám mi ho odeber. Nosím ho Dionýsovi.⁹³

PENTHEUS

A tvé tělo pohlídáme uvnitř ve vězení.⁹⁴

DIONÝSOS

Sám bůh mě vysvobodí, kdykoli budu chtít.

PENTHEUS

Leda když se postavíš mezi bakchantky a zavoláš ho.⁹⁵

DIONÝSOS

⁵⁰⁰I teď je tu blízko a vidí, čím trpím.

PENTHEUS

A kdepak je? Není totiž zjevný, alespoň pro mé oči.

DIONÝSOS

Tady, kde jsem já.⁹⁶ Ty však ho nevidíš, protože jsi sám bezbožný.

PENTHEUS

Chopte se ho. Pohrdá mnou i Thébami.

DIONÝSOS

Jako ten, kdo má rozum, říkám vám, kdo ho nemáte, abyste mě nesvazovali.

PENTHEUS

⁵⁰⁵A já jako ten, kdo je mocnější než vy, abyste ho svázali.

DIONÝSOS

Nevíš, co je tvůj život, co děláš, ani kdo jsi.⁹⁷

PENTHEUS

Pentheus, syn Agaué a otce Echiona.

DIONÝSOS

Tvé jméno se hodí k tomu,⁹⁸ abys s ním utrpěl neštěstí.⁹⁹

PENTHEUS

Klid' se! Zavřete ho ke koňskému

⁵¹⁰žlabům, ať zírá do černé tmy!¹⁰⁰

Tam si tancuj! A tyto ženy, které sis přivedl jako komplice svých zločinů, buďto rozprodáme,

nebo, až jejich ruce přiměju, aby přestaly s tímto duněním,

bušením na buben, vezmu si je jako otrokyně ke stavům.¹⁰¹

DIONÝSOS

⁹³ Tj. patří jemu, a tudíž ti ho nemohu dát.

⁹⁴ Možná narážka na pojetí těla jako vězení, která bývá uváděna v souvislosti s orfismem.

⁹⁵ Pentheus snad posměšně předjímá, že znovu pochyť a uvězní i bakchantky: až s tebou budou ve vězení i ony, můžete si tam uspořádat obřad a zavolat boha na pomoc. Podle jiného výkladu: to bys musel nejprve zpátky mezi bakchantky.

⁹⁶ Dosl. "u mě", asi ve smyslu: tam, kde jsem já (Murray: "Where I am"). Možná by stačilo přeložit: "tady", bude-li to provázáno gestem, jímž D. ukazuje na sebe.

⁹⁷ Dosl: "Nevíš, co žiješ, ani co děláš, ani kdo jsi." Dionýsos reaguje na Pentheovu zmínku o jeho moci a uvádí ji do náležitých mezí. Srv. výše, 310. "Nevíš, co žiješ" (ὅ τι ζῆς) je významově nejasné; snad ve smyslu: "jakým způsobem žiješ", tj. jako pouhý smrtelník (Fraenkel podle Doddse); je to však divné, zvláště ve světle třetí otázky ("kdo jsi"), která zřejmě ukazuje týmž směrem (jsi jen člověk). Lépe by se hodilo: "nevíš, co mluvíš"; v tomto smyslu by se četlo podle Cobetovy úpravy (ὁ βᾶζεις, srv. Eur. *Hipp.* 119), to je však od dochovaného textu dosti daleko. Editoři navrhuji i jiné konjekтуры, ale žádná se nejví zcela přesvědčivou. Možná je na pozadí myšlenka, že život, který P. žije, vlastně životem v pravém smyslu není, protože je oddělený od božské moci. To by mohlo souviset s "prospěchem" z Dionýsových obřadů, zmíněným výše, 473.

⁹⁸ Dosl. Co do jména se hodíš k tomu...

⁹⁹ Ke jménu Penthea srv. výše, 367–8.

¹⁰⁰ Tj. do stáje. Srv. níže, 618.

¹⁰¹ Přesněji: budou mi patřit jako otrokyně u stavů. Pentheus hrozí, že s nimi naloží jako s válečnými zajatci, kteří bylo prodáváni jako otroci. Po těchto slovech asi Pentheus rozčileně odchází.

⁵¹⁵Mohu jít. Neboť tím, co nemá nastat,
nemusím ani
trpět. Buď si však jist, že za tyhle urážky¹⁰²
ti pokutu vyměří¹⁰³
Dionýsos, o němž tvrdíš, že není.
Neboť tím, že se dopouštíš bezpráví na nás,
odvádíš do vězení¹⁰⁴ jeho.

3. epeisodion

POSEL

Stáda pasoucího se dobytka právě
stoupala na vrchol stráně, v době, kdy
slunce
vysílá paprsky a zahřívá zemi.
⁶⁸⁰Tu vidím tři společenstva ženských
sborů,¹⁰⁵
z nichž jeden vedla Autonoé, druhý
tvá matka Agaué a třetí sbor pak Ínó.¹⁰⁶
Všechny spaly, jejich těla byla uvolněná,
jedny se opíraly zády o jedlové větvovery,
⁶⁸⁵druhé měly hlavu jen tak položenou na
zemi
v dubovém listí, zdrženlivě,¹⁰⁷ ne tak, jak
říkáš ty,
že opilá [vínem] z měsídlá a zvukem flétny
honí po lese Afrodítu na osamělých
místech.¹⁰⁸
Tvá matka se pak mezi bakchami

⁶⁹⁰postavila a zavýskla,¹⁰⁹ aby se probraly
ze sna,
neboť uslyšela bučení rohatého dobytka.
Ony pak vyhnaly hluboký spánek z očí,
vztaly a narovnaly se, ta spořádanost budila
údiv,
mladé, staré i nevdané panny.
⁶⁹⁵A nejprve si spustily na ramena kadeře,
utáhly si kolouší kůže, pokud se jim
uvolnily šňůry,
které je spojovaly, a opásaly skvrnitě
kůže hady, kteří jim olizovali tváře.
Některé – ty, které nedávno porodily a s
prsou ještě přeplněnými¹¹⁰
⁷⁰⁰odložily kojence – měly v náručí
koloucha
nebo divoké vlčí mládě a dávaly jim
bílé mléko.¹¹¹ Nasadily si pak věnce
z břečťanu, dubového listí a kvetoucího
přestupu.¹¹²
Jedna vzala thyrsos a udeřila jím do skály,
⁷⁰⁵odkud vytryskl potůček čerstvé vody,
další fenyklovou hůl¹¹³ spustila k zemi
a bůh jí vydal pramen vína.
A ty, které zatoužily po bílém nápoji,
zaryly do země konečky prstů
⁷¹⁰a měly proudy mléka. Z břečťanových
thyrsů kapaly sladké pramínky medu.
A tak, kdybys u toho byl a viděl tyto věci,

¹⁰² Řec. *hybrismata*. Viz výše, 247.

¹⁰³ Dosl. "tě pokutou stihne", stejné sloveso jako výše, 346.

¹⁰⁴ Dosl. do pout.

¹⁰⁵ Rozlišení tří thiasů snad odráží reálii dionýsovského kultu v Thébách; podle legendy každý z thiasů založila jedna z Kadmových dcer.

¹⁰⁶ Tři Kadmovy dcery; srv. Hésiodos, *Zrození bohů* 975–8: „Z Kadma a z Harmonie, z té dcery Afroditiny | narodila se Semelé, Ínó a Agaué sličná | Autonoé, jež Aristia si vlasáče vzala, | za páte Polydóros v těch pěkně hrazených Thébách.“

¹⁰⁷ *sófronós*; srv. 314–18 a pozn. k 314.

¹⁰⁸ Srv. 221–5.

¹⁰⁹ Srv. 23 s pozn.

¹¹⁰ Řec. *spargaó*: sloveso vyjadřující stav maximální zralosti nebo přeplněnosti až k prasknutí.

¹¹¹ Zvířata pravděpodobně symbolizují Dionýsa; srv. už Homér, *Ilias* VI 132, o Lykúrgovi: „Bakchu kdys rozjařenému on rozplašil pěstounky (dosl. kojné) milé | po horstvu svaté Nýsy: tu Bakchantky najednou všecky | pustily na zem thyrsy...“

¹¹² Srv. 108.

¹¹³ *narthéx* = *thyrsos*; srv. 114.

boha, jehož nyní osočuješ, bys
s modlitbami následoval.
My, honáci a pastýři, jsme se sešli,
⁷¹⁵abychom se navzájem předháněli
v řečech
o tom, jak úžasné¹¹⁴ a podivuhodné věci
dělají.
A jeden pobuda z města, který byl zběhlý
v řečnění,
nám všem řekl: „Vy, kdo žijete na
posvátných
horských pláních, nechcete se mnou
ulovit¹¹⁵
⁷²⁰Agaué, Pentheovu matku [a odvést ji]
z bakchických obřadů¹¹⁶
a tím si získat pánovu přízeň?“ Zdalo se
nám, že mluví
dobře, a tak jsme si lehli na číhanou a
ukryli se
v chomáčích křovin. Ony v určenou
hodinu pohybem thyrsu spustily bakchické
obřady
⁷²⁵a jako jedněmi ústy volali Diova
potomka Burácejiho
jménem Iakchos.¹¹⁷ A s nimi slavila
bakchické obřady¹¹⁸ celá hora
a divoká zvěř, vše bylo v běhu a nic
nezůstalo nepohnuté.
A stalo se, že Agaué běžela¹¹⁹ nedaleko
mne
a já vyskočil ve snaze ji chytit

⁷³⁰a opustil jsem ležení, ve kterém jsme se
skrývali.
A ona vykřikla: „Mé divoké feny,
tihle muži nás loví! Pobězte za mnou,
pobězte s výzbrojí thyrsů v rukou.“
Nu, utekli jsme a tak jsme se vyhnuli
⁷³⁵rozsápání¹²⁰ bakchami, ony však
holýma¹²¹ rukama
zaútočily na dobytek, který se pásal na trávě.
Jednu bys viděl, jak bučící jalůvku
s naplněným vemenem trhá rukama vedví,
další, jak rozsápaly a na kusy roznesly
starší jalovice.
⁷⁴⁰Viděl bys také žebra nebo rozštěpená
kopyta,
rozhazovaná do všech stran¹²² a visící z
jedlí,
zatímco z nich odkapává krev, jíž jsou
zbrocena.
Těla bezuzdných býků, kteří dříve
zuřili do rohů, byla bezpočtem mladých
⁷⁴⁵rukou vlečena a sražena k zemi.
Šat jejich těla byl roznesen na kusy
rychleji,
než bys zavřel víčka svých královských očí.
A postupují jako ptáci nadnášení svým
letem
přes rozlehlé pláně, které u proudů
Asópu¹²³
⁷⁵⁰vydávají Thébanům plodné obilné klasy,
a jako nepřátelé vpádají do Hysií a
Eryther,¹²⁴

¹¹⁴ Úžas budící, ne nutně v pozitivním smyslu. Jako výše, 667.

¹¹⁵ Jako 228.

¹¹⁶ *bakcheumata*, jako 40 aj.

¹¹⁷ Tj. bůh křiku. Jméno je asi odvozené od *iachó*, křičet, viz 49. Dionýsos byl takto nazýván v athénské kultu, zejm. v Eleusinských mystériích (snad jde o sekundární identifikace původně různých božstev).

¹¹⁸ „Spolu slavit bakchické obřady“: řec. jedním slovem *symbakcheuó*.

¹¹⁹ Dosl. skákala (jako níže 873).

¹²⁰ Řec. *sparagmos*.

¹²¹ Dosl. bez železa, tj. bez pomoci nožů.

¹²² Dosl. vrhaná nahoru i dolů. Srv. 349, 603.

¹²³ Řeka v Boiótii.

¹²⁴ Hysiai a Erythrai (nebo Hysie a Erythry). Pausaniás jejich zříceniny popisuje v *Cestě po Řecku*, IX 2,1.

osad na úpatí kithairónské stráně, a všechno
bez ladu a skladu¹²⁵
drancují.¹²⁶ Unášely z domů děti,
⁷⁵⁵ale nic, co měly na ramenou,
nepadalo,¹²⁷ ač to nebylo
připoutáno.¹²⁸ V kadeřích
nesly oheň, ale nepálil je. Oni,¹²⁹
rozhněvaní,
že je bakchantky drancují, se chopili zbraní.
⁷⁶⁰Pohled na to, co se pak dělo, budil
úžas,¹³⁰ pane.
Neboť kopí s ostrými hroty je nezbrotilo
krví,
tyto ženy však thyrso, jež vypouštěly
z rukou,
zraňovaly a obracely na útěk
muže, ne bez přispění nějakého boha.
⁷⁶⁵A opět odešly tam, odkud vyšly,
k oněm pramenům, které jim vydal bůh.¹³¹
Smyly pak [z rukou] krev a kapky na
tvářích
jim jazykem z kůže vyčistili hadi.
Proto tohoto boha, vládce, ať je to kdokoli,

⁷⁷⁰přijmi do této země. Neboť kromě jiných
věcí
je prý, jak jsem slyšel, mocný i v tom,
že dává smrtelníkům révu ulevující
strastem.
Nebude-li víno, nebude ani Kypřanka¹³²
ani nic jiného, co je smrtelníkům
příjemné.¹³³

3. stasimon, 4. epeisodion, 4. stasimon

SBOR [*stasimon* 3: 862–911]¹³⁴

[strofa]

Zdalipak v celonočních tancích
pustím se někdy bílou¹³⁵
nohou do bakchického reje vyhazujíc
⁸⁶⁵hrdlo do vlhkého nadvzduší¹³⁶
jako srna, která si hraje
v zelenajících se radostech louky,¹³⁷
když unikne hrozivému
honu, vyhne se hlídce,
⁸⁷⁰přeskočí dobře upletené síť,
zatímco lovec pokřikem
povzbuzuje psy k běhu,

¹²⁵ Dosl. nahoru dolů. Jako v 349, 603, 741.

¹²⁶ Stejně sloveso jako v 746 („roznášejí na kusy“), ale užívá se i v souvislosti s vojenským drancováním.

¹²⁷ Následují slova „na černou zem, ani bronz, ani železo“, která byla podle mínění řady editorů do textu vložena druhotně. Slova „ani bronz, ani železo“ snad původně stála za v. 757 (Jackson, Seaford).

¹²⁸ Část textu popisující drancování zřejmě vypadla. Důvody, proč menady unášely děti, nejsou jasné. Možná je zabíjely, ale výslovně to řečeno není. Podobné výjevy (menady s dětmi na ramenou) jsou dochované na vázách.

¹²⁹ Tj. obyvatelé osad, vesničané. Zřejmě o nich byla již řeč ve ztracené části textu.

¹³⁰ Jako výše, 667 aj.

¹³¹ Viz 707.

¹³² Afrodita, tj., zhruba řečeno, sex.

¹³³ Srv. oslavu vína výše, 278–83, 381–5, 421–3. Tento argument je v jistém napětí s tvrzením, že opilost a sex nehrají v bakchanáliích roli, kterou jim přisuzuje Pentheus; srv. výše, 686–8; Seaford *ad loc.* Na druhou stranu stojí za povšimnutí, že sbor ani posel nikde nepřisuzují opilost ani sexuální eskapády *ženám*; srv. 385 (oproti 261–2). Navíc i posel je muž, a jde tedy možná o specificky *mužskou* interpretaci Dionýsova přínosu.

¹³⁴ Převážně varianty glykónského verše.

¹³⁵ Tj. bosou.

¹³⁶ Zakláněním hlavy „vyhazují“ hrdlo. Nadvzuší: řec. *aithér*. Horní průzračně čistá oblast nebe, u Eurípida někdy ztotožňovaná s Diem.

¹³⁷ Tj. v zeleni, která je zdrojem radosti (potěšení, slasti), nejspíš jako potrava; viz 874.

a jako vítr¹³⁸ s vypětím rychlého běhu¹³⁹
skáče¹⁴⁰ k přířeční
pláni radujíc se
⁸⁷⁵z nepřítomnosti¹⁴¹ lidí a z výhonků
ve stínu lesního porostu?

Co je moudré?¹⁴² Co je krásnější
dar od bohů mezi smrtelníky?
Držet mocnější ruku
⁸⁸⁰nad hlavou nepřátel?
Vždyť krásné je milé stále.¹⁴³

[antistrofa]

Božská síla
sotva spěchá, přece však
je spolehlivá. A trestá ty
⁸⁸⁵ze smrtelníků, kteří ctí vládu tvrdé
ruky¹⁴⁴
a kvůli své šílené domněnce
nedávají růst¹⁴⁵ tomu, co patří bohům.¹⁴⁶
Ti¹⁴⁷ však dlouhé nohy

času¹⁴⁸ obratně skrývají¹⁴⁹
^{890a}bezbožníka loví.¹⁵⁰ Neboť
nikdo nesmí myslet ani jednat
nadřazeně zákonům.¹⁵¹
Nestojí nás to mnoho¹⁵²
uznávat, že je v tom síla,
ať už je cokoli to, co je božské,
⁸⁹⁵to, co je ustaveno po dlouhý čas,
a co je svou povahu od přírody stále.¹⁵³

Co je moudré? Co je krásnější
dar od bohů mezi smrtelníky?
Držet mocnější ruku
⁹⁰⁰nad hlavou nepřátel?
Vždyť krásné je milé stále.

[epóda]

Šťastný je ten, kdo z moře
unikl bouři a doplul k přístavu.
Šťastný, kdo překonal útrapy.
⁹⁰⁵Jeden druhého všelijak¹⁵⁴

¹³⁸ Dosl. vichrná, jako v *Králi Oidipovi* 466 (lyrická pasáž); zřídka slovo.

¹³⁹ Dosl. rychloběžnou námahou.

¹⁴⁰ Nebo: běží. Jako 728.

¹⁴¹ Dosl. pustoty od...

¹⁴² Srv. pozn. k 396.

¹⁴³ Toto důležité pětiverší (refrén, viz 897–901) je editory konstruováno dvěma způsoby, které mají zásadně odlišná vyznění. Podle první verze sbor říká: „Co je krásnější ..., než držet mocnou ruku“ (takto i Klier-Kurzová). Spolu se Seafordem dávám přednost interpretaci W.E. Blakea, podle níž Sbor právě odmítá, že by „dar od bohů“ a „to, co je moudré“ spočívalo v převaze nad nepřítelem: toto je odpověď Pentheova; srv. 310, 885. Sbor svou odpověď nabídne v dalších strofách: „darem od bohů“ jsou patrně zákony podle přírody, které umožňují, aby byl člověk v každodenním životě šťasten. „Moudré“ pak bude to, co k takovému štěstí vede (srv. 395–9), zřejmě tedy jednání, které je v souladu s těmito zákony. S tímto darem je spojena stálost: srv. 896 s pozn.

¹⁴⁴ Přesněji: „nemilosrdnost“, pravděpodobně s odkazem k 879–80.

¹⁴⁵ Neposilují, nezvětšují, nerozhojňují. Stejně sloveso jako v 183. Možná volněji: dusí?

¹⁴⁶ Tj. náboženské obřady. K celé pasáži srv. 310–13.

¹⁴⁷ Tj. bohové.

¹⁴⁸ Jako v českém přísloví o lži.

¹⁴⁹ Jako je třeba skrývat se při honu.

¹⁵⁰ Jako 228 aj.

¹⁵¹ Srv. 201, 331, 388.

¹⁵² Dosl. je to jen malý výdaj.

¹⁵³ Tím, co je ustaveno po dlouhý čas, jsou míněny zákony, na které se Sbor odvolává výše, 891. Zde Sbor upřesňuje, že má na mysli zákony „od přírody“ (*fysei*), které platí stále (ke stálosti srv. 881, 901). Proti tomu stojí zdánlivá stálost Pentheovy moci, založená na represí, která je ve skutečnosti křehká; srv. 603. Skutečná stabilita je ta, která dokáže zahrnout nestabilitu, tj. taková ohrožení řádu a pořádku, jaká představují bakchické reje. Motiv přirozených zákonů se objevuje i v Sofoklově *Antigoně* a na jiných místech.

¹⁵⁴ Dosl. jiný jiného jinak.

předčí blahobytem i mocí.
 Bezpočet¹⁵⁵ lidí má navíc
 bezpočet nadějí. Některé
 se smrtelníkům završí
 v blahobytu, jiné odejdou.¹⁵⁶
⁹¹⁰Jen toho, jehož každodenní život
 je šťastný, mám však za blaženého.¹⁵⁷

[*epeisodion* 4]

DIONÝSOS

Ty, jenž jsi dychtivý¹⁵⁸ vidět věci, které bys
 vidět neměl,
 a ženeš se za tím, za čím by ses neměl hnát,
 míním Penthea,
 vyjdi před palác, ukaž se mi,
⁹¹⁵vystrojený jako žena, blouznivka,
 bakcha,¹⁵⁹
 špeha vlastní matky a její trupy.¹⁶⁰

[Pentheus vychází]

No, vypadáš úplně¹⁶¹ jako jedna
 z Kadmových dcer!

PENTHEUS

Věru, zdá se mi, že vidím dvě slunce
 a dvoje Théby, to sedmibranné¹⁶² město!¹⁶³

⁹²⁰A ty přede mnou, co mě vedeš, vypadáš
 jako býk
 a na hlavě ti vyrostly rohy.¹⁶⁴
 Byl jsi zvíře i dřív? Protože teď je z tebe
 býk.¹⁶⁵

DIONÝSOS

Bůh nás provází. Zatímco předtím ti nebyl
 nakloněn,
 nyní s námi uzavřel příměří. Konečně vidíš,
 co vidět máš.¹⁶⁶

PENTHEUS

⁹²⁵A jak vlastně vypadám? Není to, jako by
 tu stála Ínó
 nebo Agaué, moje matka?

DIONÝSOS

Když se na tebe dívám, zdá se mi, že vidím
 právě je.

Ale tenhle vrkoč¹⁶⁷ ti vypadl z místa,
 není pod členkou, kam jsem ti ho
 připevnil.

PENTHEUS

⁹³⁰Uvnitř, když jsem jím házel dopředu a
 dozadu¹⁶⁸

a choval se jako bakcha,¹⁶⁹ jsem ho uvolnil
 z místa.

¹⁵⁵ Řec. *miriai*, dosl. desetitisíce, míněno nepřeborné množství.

¹⁵⁶ Asi ve smyslu: nenaplněné.

¹⁵⁷ Srv. 397–9.

¹⁵⁸ Jako 829.

¹⁵⁹ Zde by asi bylo lepší „zasvěcenka Bakchova“ ap., aby stupňující se posměšnost lépe vynikla.

¹⁶⁰ Vojenská metafora, jako v *Eumenidách* 46.

¹⁶¹ Dosl. podobáš se vzhledem.

¹⁶² Dosl. sedmiústé.

¹⁶³ Vidění dvojmo má různé výklady. Většinou se má za to, že Pentheus je opilý, ale spíše půjde o podobně se projevující prochnutost bohem vína. Dodds upozorňuje, že vidění dvojmo patří k symptomům hysterie (podobně jako se brzy dostaví symptomy manické; srv. 945–50). Podle Seaforda jde možná o odkaz k dionýsovské iniciaci, v níž hrálo nějakou roli zrcadlo. (Nezdá se mi ale pravděpodobné, že by se doslova díval do zrcadla, jak Seaford míní: v něm by viděl především sebe, vidí ale slunce a město a později se cizince ptá, jak sám vypadá.) Lze si nicméně představit, že zdvojení reality (jež možná symbolizuje zmíněné zrcadlo) odpovídá přechodu do jiné dimenze. Pentheus v této druhé dimenzi vypadá jako jedna z Kadmových dcer, cizinec jako býk, podobně jako už dříve, 618–22. Motiv zrcadlové reality by se dal pěkně využít scénicky.

¹⁶⁴ Toto je zřejmě kultická narážka: býk je někdy vyobrazován jako vůdce Dionýsova průvodu (odkazy u Seaforda).

¹⁶⁵ Dosl. zbýkovatěls. Na jevišti jsou možná dvě postavy: cizinec a jeho dvojník s býčíma rohami (tak Dodds).

¹⁶⁶ Oproti 502. Možná narážka na iniciaci.

¹⁶⁷ Jako 103.

¹⁶⁸ Jako 240.

¹⁶⁹ Řec. *bakchiazó*, podobně jako *bakcheuó* výše, 251 aj., ale s distancí „jako by“.

DIONÝSOS

A tak já, jehož starostí je o tebe pečovat,
ti ho opět upravím. Napřim ale hlavu!¹⁷⁰

PENTHEUS

Tady, upravuj. Tobě jsem teď odevzdán.¹⁷¹

DIONÝSOS

⁹³⁵Tvůj pás je volný a záhyby róby
ti pod kotníky nesplývají v řadě.¹⁷²

PENTHEUS

U pravé nohy se mi to také tak zdá.
Z téhle strany je ale róba u šlachy rovná.¹⁷³

DIONÝSOS

Budeš mě najisto považovat za svého
nejlepšího přítele,

⁹⁴⁰až uvidíš, jak jsou bakchantky
překvapivě¹⁷⁴ zdrženlivé.¹⁷⁵

PENTHEUS

Mám vzít thyrsos do pravé ruky,
nebo do této, abych vypadal víc jako
bakcha?

DIONÝSOS

Musíš ho zvedat pravou rukou, zároveň
když vykročíš
pravou nohou. Chválím tě, že jsi začal
myslet jinak.

PENTHEUS

⁹⁴⁵Budu schopen na svých ramenou nést

kithairónské rokliny i s bakchami?

DIONÝSOS

Budeš, budeš-li chtít. Tvé předchozí
myšlení

nebylo zdravé. Nyní máš rozum, jaký máš
mít.¹⁷⁶

PENTHEUS

Vezmeme sochor? Nebo vytrhnu

[Kithairón] rukama

⁹⁵⁰a pod jeho vrcholky položím rameno
nebo paži?

DIONÝSOS

Jen pozor, abys nezničil svatyně Nymf
a místa zasvěcená Pánovi, kde zní jeho
píšťala!¹⁷⁷

PENTHEUS

Máš pravdu. Ženy se nemají porážet
silou. Schovám se pod olivami.¹⁷⁸

DIONÝSOS

⁹⁵⁵Schováš se tak, jak musíš být schován¹⁷⁹
jakožto lstivý špeh blouznivých žen.

PENTHEUS

Věru, představuju si je v houští jako ptáky
uvízlé v těch nejkrásnějších¹⁸⁰ sítích
milostného objetí.¹⁸¹

DIONÝSOS

¹⁷⁰ Pentheus má zřejmě hlavu stále zakloněnou.

¹⁷¹ Slovo, které v druhém plánu poukazuje k obětině odevzdané bohu.

¹⁷² Jeden za druhým. Roucho mělo být od pasu dolů zřasené, záhyby si udržovaly tvar až po kotníky díky tomu, že byly správně upevněné v pase.

¹⁷³ Pentheus se dívá přes rameno doleva a zvedá levou nohu.

¹⁷⁴ *Para logon*: Navzdory tomu, co by si člověk myslel (a co si myslí Pentheus 221–5).

¹⁷⁵ Ke zdrženlivosti srv. pozn. k 314. Není mi úplně jasné, proč je zdrženlivost zmíněna na tomto místě. Snad je tím v prvním plánu míněno, že je v jejich očích důležité, zda bude Pentheus v převleku dobře upravený.

¹⁷⁶ Myšlení, rozum: *frenes*. Viz pozn. k 314.

¹⁷⁷ Dosl. kde má svá hraní na píšťalu, tj. kde se hraje na píšťalu na jeho počest.

¹⁷⁸ Srv. 816.

¹⁷⁹ Dosl. Schováš se schováním jímž je ti nutno (souzeno) být schován. V druhém plánu zlověstná věštba: „schovat“ může znamenat i „pohřbít“, „je nutno“ konotuje osudovou nevyhnutelnost. Vnitřní akuzativ v řečtině umožňuje opakovat stejné sloveso ve třech formách, což, spolu s dalšími aliteracemi, věštný podtón dále zvýrazňuje (podtržením vyznačují dlouhé slabiky): *kryp-sé sy kryp-sin hén se kryf-thé-naj kchre-ón*.

¹⁸⁰ Nejmilejších, nejžádoucnějších apod.

¹⁸¹ Dosl. lože.

Nejsi snad právě kvůli tomu vyslán na
hlídku?

⁹⁶⁰Snad je přistihneš – nebudeš-li sám dříve
chycen.¹⁸²

PENTHEUS

Doprovázej mě středem této thébské
země.¹⁸³

Jsem mezi nimi jediný muž, který má
k tomuto odvahu!¹⁸⁴

DIONÝSOS

Jedině ty trpíš za tuto zemi,¹⁸⁵ jedině ty!¹⁸⁶
Proto tě čeká boj, který tě čekat musí.¹⁸⁷

⁹⁶⁵Následuj mě! Já jsem tvůj průvodce a
ochránce!¹⁸⁸

Odtamtud tě však odvede jiný.

PENTHEUS

Ano, má matka.¹⁸⁹

DIONÝSOS

Všichni o tobě budou mluvit.

PENTHEUS

Právě proto tam jdu.

DIONÝSOS

Zpátky se poneseš...¹⁹⁰

PENTHEUS

To by byl pro mě přepych, co
říkáš.

DIONÝSOS

... na matčiných rukou.

PENTHEUS

Ještě mě donutíš k

rozmazlenosti.

DIONÝSOS

⁹⁷⁰Rozmazlováním svého druhu ovšem.

PENTHEUS

Sahám pravda po tom, co si
zasloužím.

DIONÝSOS

Úžasný¹⁹¹ jsi, úžasný, a jdeš si pro tak
úžasná utrpení,

že dojdeš slávy, jež se tyčí k nebesům.¹⁹²

Otevři náruč,¹⁹³ Agaué, i vy, její sestry,

Kadmovy dcery. Vedu tohoto mladíka

⁹⁷⁵do velkého boje, v němž však vítězem
budu já

¹⁸² V obou částech verše stejné sloveso, které znamená „chytit“ i „přistihnout“.

¹⁸³ Srv. kontrast vůči 840.

¹⁸⁴ Komičnost této věty je podtržena tím, že ji Pentheus přednáší v ženském oděvu.

¹⁸⁵ Řec. *polis*. Viz pozn. k 39.

¹⁸⁶ Větu lze také překládat: „Jedině ty se namáháš/dřeš/lopotíš pro...“, což je zřejmě míněno v prvním plánu. Překládám tak, aby vyvstal plán druhý, který by neměl zapadnout. Jak upozorňují komentátoři, může jít o narážku na motiv obětního beránka (tzv. *farmakos*), člověka (většinou zločince) obětovaného v době krize za celou obec na usmíření rozhněvaných božstev.

¹⁸⁷ Nebo: které jsou nutné. Srv. 955.

¹⁸⁸ „Ochránce“: rovněž „zachránce“ (*sótérios*, dosl. ochraňující/zachraňující). Věta je opět dvojznačná: v prvním plánu: ochráním tě po cestě (ale jen po cestě tam, jak se vzápětí ukáže). V druhém plánu je to snad narážka na inciační cestu zasvěcence vedeného svým mystagógem v Eleusinských mystériích, s níž je spojen i příslib lepšího údělu po smrti. Srv. k tomu Seaford *ad loc.*

¹⁸⁹ Rozdělený verš, stejně tak až do v. 971.

¹⁹⁰ V prvním plánu (na který reaguje Pentheus): na kočáře nebo na nosítkách.

¹⁹¹ *Deinos*, zároveň „úděsný“; viz 667 a pozn. *ad loc.*

¹⁹² Srv. Homér, *Ílias* IV 443.

¹⁹³ Dosl. rozpřáhni ruce.

a Burácející. Zbytek se ukáže sám.

SBOR [*stasimon* 4]¹⁹⁴

[strofa]

Hybaj, hbité feny Zběsilosti,¹⁹⁵ hybaj na horu,

kde Kadmove děvčata¹⁹⁶ mají své společenstvo!¹⁹⁷

⁹⁸⁰Vyžeňte je!¹⁹⁸

na zběsilého špeha blouznivek,¹⁹⁹ vystrojeného jako žena!

Matka jej spatří první,

jak je pozoruje ze strmé skály

či ze stromu,²⁰⁰ a volá blouznivky:

⁹⁸⁵Copak je to za pátrače po Kadmejích běhajících po horách,

který přišel, přišel na horu, na horu,

bakchantky?²⁰¹

Kdo ho zrodil?

Ten se totiž nenarodil

z krve ženy, spíš z nějaké lvice

⁹⁹⁰nebo je z rodu libyjských Gorgon.

Necht' se ukáže Spravedlnost! Necht'

s mečem v rukou skrz naskrz

hrdlem zavraždí

⁹⁹⁵toho bezbožného, bezzákonného,

bezprávného²⁰² Echionova

potomka²⁰³ zrozeného ze země,²⁰⁴

[antistrofa]

který se s bezprávným úsudkem a

nezákonnou zlobou²⁰⁵

vůči obřadům <tvým>, Bakchu, a tvé matky²⁰⁶

vydává s šilící myslí

¹⁰⁰⁰a pokřiveným²⁰⁷ chtěním

násilím ovládnout to, co nelze přemoci.²⁰⁸

Úsudky ohledně božských věcí bez váhání napravuje smrt.

Dělat však to, co smrtelníkům přísluší,

znamenat žít bez útrap.²⁰⁹

¹⁹⁴ Převážně dvoustopý dochmius, tradičně chápáný jako extrémně vzrušené metrum (hojně využíván u Aischyla, např. v Kassandřině partu v *Agam.*, vícekrát v *Úlitbě* apod.; viz komentáře tam); základní stopa: U – – U – (s obvyklou variabilitou: dvě krátké místo dlouhé, občasné nahrazení krátké dlouhou); v extrémních případech (např. 986–7/1006–7) může i celá stopa sestávat z krátkých. První dva verše refrénu jsou jambické trimetry.

¹⁹⁵ Řec. *lyssa*, zde personifikovaná jako bohyně lovu, kterou doprovázejí lovečtí psi. Podobá se Erínyjím, jak je líčí např. Aischylos. Podle Eurípida *Hérakla* tato bohyně dohnala Hérakla k tomu, že povraždil vlastní rodinu. S thébskými „blouznivkami“ je spojována i na jiných místech.

¹⁹⁶ Ve smyslu: Kadmove dcery. Nemusí to znamenat, že jsou mladé.

¹⁹⁷ *Thiasos*.

¹⁹⁸ Dosl. „vybodejte“: jako 32.

¹⁹⁹ Srv. 916, 956; k Pentheově zběsilosti, 851.

²⁰⁰ Text je porušený, čtení nejisté.

²⁰¹ K opakování srv. 116, 165.

²⁰² Řec. *a-the-on a-no-mon a-di-kon*.

²⁰³ Srv. 265.

²⁰⁴ Řec. *go-non gé-ge-né*.

²⁰⁵ Podle smyslu: Úsudkem, který se nestará o to, co je spravedlivé, a zlobou, která se neohlíží na zákon (srv. 331 aj.).

²⁰⁶ Verš je porušený, překládám podle Doddse.

²⁰⁷ Vyšutým apod. Slovo, které původně označuje falešnou ražbu, přeneseně pak i mysl znetvořenou šílenstvím.

²⁰⁸ Nad čím nelze zvítězit.

²⁰⁹ Překlad celého trojverší je vysoce nejistý. Řecký text je porušen a nelze jej spolehlivě rekonstruovat. Překládám zhruba podle Seaforda.

¹⁰⁰⁵Nezávidím [moudrým jejich] moudrost.
 Raduji se,
 mohu-li se hnát za jinými věcmi, které jsou
 velké a zjevné²¹⁰
 a vedou život k tomu, co je dobré;²¹¹
 ve dne až do noci
 být čistý a zbožný, zavrhnout zvyky,
¹⁰¹⁰kteřé jsou mimo spravedlnost,²¹² a ctít
 bohy.

Nechť se ukáže Spravedlnost! Nechť
 s mečem v rukou skrz naskrz
 hrdlem zavraždí
¹⁰¹⁵toho bezbožného, bezzákonného,
 bezprávného Echionova
 potomka zrozeného ze země.

[epóda]

Zjev se v podobě býka nebo mnohohlavého
 hada nebo jako ohnivě
 žhnoucí lev.
¹⁰²⁰Běž, Bakchu, zvíře s rozesmátou
 tváří,²¹³
 chyt' lovce bakchantek do smrtonosné
 smyčky, až padne do moci stáda
 blouznivých žen.

²¹⁰ Oproti tomu, čím se zabývá moudrost; srv. 395–9.

²¹¹ I toto trojverší je textově nejisté. Překládám podle Doddsovy rekonstrukce.

²¹² Dosl. „vně spravedlnosti“; míněna je zřejmě spravedlnost ve smyslu kosmického řádu, přírody (*fýsis*), na níž se mají zakládat zákony a zvyky (srv. 890–6). Srv. Sofoklés, fr. 247, podle něhož by bylo třeba ctít bohy i v případě, že by to, co žádají, bylo „vně spravedlnosti“.

²¹³ Srv. 436–9.

KAREL HUGO HILAR

O D I V A D L E

■ E S E J E ■
K R I T I K Y
A N A L Ý Z Y
■ Č E S K É ■
D I V A D L O

ORESTEIA

O tom, jak vznikla řecká tragédie, z jakých počátků a z jakých prvků, jaká jsou starověká mínění, která z nich jsou přijatelná, o tom se dočteme v celé řadě moderních děl,* studujících a pracujících vůbec o dějinách řecké literatury způsobem co nejvěcnějším a co možno objektivním.** A hle, pojetí silné, individuální a básnické – čte se ve známé knize sem směřující, Bedřicha Nietzscheho. Leč, shrnou-li se výsledky i nejméně neobyčejné, vysvitne ryze a vnitřně náboženský původ řeckého divadla. Vzniknuvši pravděpodobně ze sboru mužů za satyry přestrojených a zpívajících dithyrambos na počest boha Dionýsa a nevykročivši hrubě z látek mytologických ani za onoho velmi originálního a odvážného básníka, nevážícího si příliš ani bohů, ani žen, Euripida, starořecká tragédie nevymanila se svému sacerdotálnímu rázu. Leč jde o Aischyla: dovršil a uzákonil náboženské improvizace o nápěvech a mimických pohybech, dav jim vlastně sám první jeviště a divadlo. Založil tragédii jako útvar umělecký a dovršil ji jako útvar náboženský.

Založil tragédii jako útvar umělecký. To tímto: stvořil tragický styl. Hluboce nábožný, nepečoval příliš o to, předváděti činy a dáti jim se vyvíjet před zraky diváků, vznícených imaginární přítomností dobrodružné

* Welker: Die griechische Tragödie etc., Patin: Étude sur les tragiques grecs, Haig: The Tragic Drama of the Greeks, Weissenfels: Die Entwicklung der Tragödie bei der Griechen, Johannes Geffcken: Die griechische Tragödie, Weil: Études sur le drame antique aj., vedle důležitých pojednání v dějinách literatury řecké Bernardyho, K. Ot. Müllera, Bergkových, Christových, Croisetových, Murrayových, dále u Williamowitze, Wagnera aj.

** Ve Světozoru číslo 8 a 9 ve fejetonu o Orestei načrtl jsem poněkud podrobněji běžné myšlenky o vzniku tragédie a otázkách z otázky té plynoucích.

ho boha. Jsa velikým Helénem, jenž upřímně vyzývá bohy, věděl ostatně o malichernosti a omezenosti činů. Všechny skutečnosti jeví se mu jen jako výsledky osudů, podmaňujících samy bohy a záhadných i jim. Jak mohl on co vědět o jejich vzniku, příčinnosti a souslednosti? Jak mohl on proniknouti oním tajemstvím kosmu tak, aby dovedl dáti se *vyvíjeti* osudům před zraky svých diváků a prozraditi jim hlubokost onoho tajemství? Věděl toliko, že třeba bohy uctívati co nejvelkolepěji slovy, která jsou krásná a podmaňující, a pohyby, které jsou vznešené a vzácné; a jeho zbožný génius to mohl a dovedl to také.

Bylo třeba učiniti bývalé projevy hlubšími a všední pohyby krásnými a rytmus tance oslavujícího boha velebným, a bylo třeba osvoboditi člověka v bohoslužebném obřadu od vulgární obvyklosti a pokořující všednosti. Bylo třeba dáti mu význam a zření čehosi hlubšího, než čím byl v denní marnosti, a bylo nutno jeho slova učiniti melodií, která by obrazy hlasů bohů, a matnou vibraci jeho slov učiniti těžkou a zvonící jako drahocenné kovy. Toť Aischylův styl!

Kult slova byl prvním prostředkem jeho veliké myšlenky stylu, majícího býti zaklínadlem spících a v tajemství pohřbených citů nespočetného, obětujícího davu, zaklínadlem otevírajícím poklady niter v posvátných, zasvěcených chvílích. Žije v době, která zbožňovala stejně architekturu a rytmus tělesné linie jako architekturu a rytmus slova, zatímco měl k vytváření řeč nikoli myšlených, ale kovových hodnot: mohl budovati již z pouhé slovné hmoty díla okouzlujících tvarů. Vytvořil snad více. Zázračná dramata slov, žijící sama ze sebe a o sobě.

To, že dal hercům herojská roucha a podrobil si výraz masek a rozmnožil počet herců, jsou jen zevní znamení a zároveň skutečná svědectví jeho velikého úsilí, povyšujícího marnost člověka. Ale omeziv chór, nepokusil se leč zveličiti a vyvýšiti rozměry onoho órotoria, jímž tragédie ve svých rozměrech byla před ním, a stavši se velebnou, zůstala jím po celý jeho život. Odtud čin dramatický, vždy téměř bezděčný, toliko vy-pomáhá v jeho tragédiích. Pokládal za jedině důstojné svěřiti všechn účín především kouzelnosti a tíze slova povýšeného do rytmu melodie a harmonie tragického tance. Maje patrně úžasnou prostotu celého řeckého divadla a perspektivu egyptského malířství, jeho hudební prů-

vod, homofonní a ve dvou oktávách se pohybující nápěv divadelního písťce, nesoustřeďoval leč společný rytmus slova, gesta a tanečního pohybu. Nebylo mu také třeba více ničeho: společný, scénický rytmus veršů velkoleposti téměř věštecké, gest velebných, tajemných a zasvěcujících, a kynů, vlnění a tanečních pohybů, posvátných, záhadných a smutných, nabyl podoby nadsmyslné a magické mohutnosti: jímá boha i srdce účastných.

Uctíval bohy a uctíval vlast.

Přihlédneme-li blíže, jeho styl nejeví se leč výsledkem jeho vnitřní nutnosti náboženské a národní. Jako příliš poctivý Helén dovedl sloužit a zbožňovati spíše vlast nežli svět, spíše krajany nežli člověčenstvo. Pečoval spíše o to, býti knězem než filozofem, spíše učitelem své vlasti než tragikem.

Šlo mu o to, vybudovati apoteózu spíše Athén než života. Drobt z veliké hostiny Homérovy, jak pravil sám o sobě, nezůstal nicméně za posláním svého zbožňovaného vzoru. Oslavil vlast.

Proto etický moment jeho tragédií, tak důležitý u něho a zřejmě plynoucí z náboženského rázu jeho díla, nejde nad etiku jeho doby a jeho vlasti. Dosvědčuje to Oresteia, nejdokonalejší a nejzdařilejší dílo básníkovy. Mstě otce, vraždil syn matku, aby propadl sporu vnitřního hlasu o své povinnosti rodové zvyklosti a své povinnosti lásky k matce. Kdo jej osvobodí? Kdo ho ochrání před pronásledováním výčitek? Toliko Athéna nakonec, dovozujíc důležitější nutnost pocty otcovy než matčiny, přidá rozhodný hlas k jeho vysvobození. Ač jest bohyní, osvobozuje jej po mnoha strastech nikoli z důvodů, které by rozřešily osud Oresta, ocitnuvšího se mezi povinnostmi rodových zvyků a rodných citů a zavázaného již před svým činem dle jemnějšího zákona etického nevrcholití vraždu vraždou, jak zní důvod katarze trilogie. Neluští a ani nepovyšuje etický případu zločinu Orestova. Roztíná jej, nikoli nepodobna euripidovskému bohu na stroji, jako vyšší síla, která ukončuje dramata lidí právě tak nevědomě, jako je zadržela při vzniku, nejsouc, nepotřebujíc a nemajíc vnitřně hlubokých důvodů. V rozuzlení etického kon-

fliktu zůstává se u rodové zvyklosti, jež jeví se hlasem božím. Násilí jeví se výsledkem osudů a vůle bohů. *Tragické jeví se podmíněno nevědomu.*

A tak v této etice jeví se dobro a mravnost výrazem společných minulých zvyklostí, a vědomí individuální a ryzí, vnitřní, subjektivně hodnocení zlem, jako vnitřní, individuální vědomí morální.

Orestes v tragédii nepadá pod tragickou vinou svého osudu. Jednav dle příkazu občanského a pečliv otce, jest očištěn a osvobozen od sporu se svým vlastním nitrem, aby se vrátil do své otčiny v milosti bohů a s požehnáním Athéniným.

Zde začíná nejzřejměji archaismus díla, archaismus etický.

Jak jen chápati a překlenuji jej zájmem estetickým ve století dvacátém po jemné a něžné etice Kristově například?

I stalo se, že nejen Oresteiu, ale celé své dílo prastarý tragik sloučil a připjal příliš těsně ke své době, ke své vlasti a ke svým bohům. Jeho étos není, jak někteří tvrdili, mostem přes propasti věků, které dělí naše a jeho století. Jest právě naopak symbolem jeho vztažnosti a výsledkem těch účelů, kterým jeho poezie měla sloužiti. Nikoli, neobnovuje Aischylovy dramatické poezie našemu uměleckému vnímání, ale odkazuje všechen její účín do jejího stylu, činí ji tak, ač vznešeně, nicméně hluboce nadčasovou a hluboce archaistní.

Neboť máje všechen hluboký mysticismus pojmání a cítění náboženského, Aischylos (jako konečně všickni ti, kdož před bohy padají v prach a zaclánějí svých očí před příliš vysokou září) pokládal by v podstatě spíše za rouhavé než uctívající odhalovati a pronikati odvěčné osudy. Vyzývá, nebo líčí, to jest vždy je toliko apostrofuje.

Způsobil tak na rozdíl od některých děl Sofoklových a povýtce Euripidových, že etické těžiště jeho díla nemá styčného středu v duši moderního diváka.

Jakž tím mimo Hellas a mimo mohoucnost jeho bohů nepřijímati v jeho apostrofě leč výraz, leč formu, leč styl?

Byl by to tudíž povýtce zájem čirě estetický, jenž by umožňoval, přenášel a obnovoval drama aischylovské na divadle doby zapomenuvší Hellady a nevědoucí ničeho o velebnosti Athénině a Apollonově kráse. Byl

by to povytce zájem inspirovaný spíše zvukem než obsahem Aischylova slova, připínající se spíše k jeho stylu než k jeho tajemné hodnotě a symbolizaci dramatického činu.

Leč styl, jež vtiskl Aischylos starořecké tragédii a jež ona pozdějším vývojem ještě formovala, onen sacerdotální, tajemný styl, v němž byla zakleta sama duše starořecké vnitřnosti a citovosti, ono věčně záhadné, nevyslovitelné a ze života nezadržitelné, tvořící podstatu lidí, činů a dob: Aischylov tragický styl jest nám *nereprodukovatelný*.

Mimo malířství (jež opírajíc se o archeologii, dostačuje u primitivnějších diváků nahrazovati nedostatek vnější fantazie, aniž mohlo jinak více) nemáme, zdá se, téměř ničeho, co by opravňovalo nás k nadějím a zázračnějším schopnostem, jichž by bylo třeba k obnovení zapomenutého a neobnovitelného stylu tragikova.

Neboť (neříkáme: není herců): není řeči především. Není snad moderní řeči vůbec, která by dovedla zníti těžkým, hlubokým bronzem svátostné mluvy Aischylovy, mluvy stvořené z těžkých kovů, či řeči staré Hellady, vyvinuvší rytmus slova jako smysl pro harmonii tělesné krásy k platnostem a možnostem úžasným a nepochopitelným. Jak přetaviti ony zázračné formy záhadných tonalit v zcela nové hodnoty moderních jazyků, vytvořených jiným duchem a za jiných, zcela protilehlých zákonů? A jak, kdyby byly obnoveny, naplniti tajemné formy slov jejich neznámými rytmy, jež první opíjely mysl a první zasvěcovaly v tajemství?

Tragické a krajně primitivní nápěvy starořeckého polozpěvu, utvořené souvislostí a spojením rytmů jednotlivých slov a veršů, dovedly to neznámým způsobem za průvodu tragické melodie flétny, sjednocující rytmus slova, gesta i tanečního pohybu. Jak obnovovati tam, kde nemáme ani určité představy?

Jak obnoviti starořecké tragické gesto v jeho nepochopitelné a tajemné primitivnosti, dekorující a podpírající tíží slova, a jak učiniti, aby vysvětlovalo a dojívalo nábožensky nezaujatého a zvykově nepřipraveného diváka moderního?

Narážejí v naší době na jedné straně co do melodie a hudebního průvodu na hlediště příliš rafinované, na druhé co do jemné odlišenosti a hluboké rytmičnosti slova na hlediště příliš zkažené, a ani pro po-

svátnost svého gesta nenalézaje dosti zaujatého, Aischylův verš, co se tkne jej provázející tragické mimiky taneční, naráží na moderním divadle na překážky nepřekonatelné.

Nežije již dnes ani tragičnost hlubokého tance, jenž by byl nejkrásnějším projevem tělesné harmonie a duchového povznesení, tance, vzácné to apostrofy tajemného zasnoubení smutku věčného ducha s radostností tělesné krásy, jež umírá... Tance jako projevu nejvyšších a nejtajemnějších schopností lidské krásy, zasvěcujících v tajemství lásky, života a smrti... Umřel veliký bůh Pan a s ním jeho tajemství, do nichž zasvěcoval...

Proto o takovém českém provedení Aischyla není možno mluvit zhora neuctivě. Prozrazovalo úsilí, čím marnější, tím více bolestné. Ba, Aischyla by nemohli hrát pouzí géniové. Bylo by třeba, aby byli génii zbožnými, řecky zbožnými génii. Tak božsky nečasových génii Čechy nerodí a nerodily. I nelze se pohoršovati příliš nad *vyllhaností* celé reprodukce, jestliže jsme šli účastnit se tragédie, uváživše nejméně o tajemném géniu Aischylově to, co jsme právě uvážili. Třeba za génia básníkovu vzítí génia *herců* a za vnitřní své vidění svědomitou, byť chudou skutečnost divadla. Veliké verše „Ó, kéž mne bozi zbaví těchto svízelnů“ mluví herec jménem Mušek. Není v nich tíhy. Aigistha mluví herec Matějovský. Není v něm hrůzy. Apollóna Rudolf Deyl. Není v něm veleby ani krásy. Kasandru představuje křehká, jemná moderní herečka, jejíž každé slovo má ojíněnost ovoce. Jak mohla by nabýti velikých rysů pýthijské věstkyně, tušící smrt? I zápas o pouhou vnější iluzi několikrát bývá tu ztracen. Jak stvořiti Klytaimestru? Jak umožniti chór Lític? Jak naléztí smysl chóru starců? Vnější hrdinnosti postavy Agamemnona krále a grácie zjevu Orestova vděčně třeba vzpomenouti. To jsou již dary!

Nicméně byť i bylo úsilí reprodukce sebevíce herojské, stěží by dovedlo obnovení tragického dojmu a citového zasvěcení u moderního hlediště, jako tomu bylo u diváctva antického. Není nejen zasvěcujícího stylu, ale není především tajemství, do něhož by zasvěcoval. Není nejen sacerdotálního hlediště, ale není především zbožného, řecky zbožného hlediště. Moderní diváctvo není citově predisponováno vzrušovati

se a vnímání symbol slova Aischylova. Není již schopno účastniti se vnitřně tajemného obřadu předpodstatnění snu básníkovy.

Nevěří. Není geniální. Nedovede spoluvytvářeti.

A aby pociťovalo rozkoš subjektivní, historické vize, v níž by samo tvořilo střed?

Jest to nebezpečná rozkoš několika duší, příliš vybraných...

1907

SMÍCHOVSKÉ DIVADLO

Novým Městským divadlem na Královských Vinohradech v samé přítomnosti, zdá se, hrozí významná soutěž ne tak Národnímu divadlu jako scénám předměstským, a to především divadlu smíchovskému, nejprve už tím, že převzetím stěžejních sil smíchovského ansámblu učinilo mezery v jeho personálu uměleckém a znesnadnilo nad pomýšlení jeho repertoár. Je tu třeba znovu vytvořit schopný ansámbl, vynaložit mnoho úsilné práce k jeho scelení, je tu třeba vytvořit svůj znovuobjevený repertoár, zajištěný a programový, nikoli nahodilý a neúměrný. Přišla doba slovem, kdy třeba se vedení divadla toho chopit ráznou rukou právě nyní a přitáhnouti v píli, nemá-li divadlo klesnouti při silách, které mu zůstaly, a při repertoární beznadějnosti na praobyčejnou hereckou družinu, Prahy nedůstojnou. Ač milerádi uznáváme nevýhodnost situace, v níž se Smíchovští ocitli, nemůžeme právě ze zájmu o toto divadlo a ze své poctivosti zatajovati naprosto jeho sestup co do umělecké kázně a programového repertoáru. Ba právě naopak, jsme nuceni, jako list sledující činnost jako jiných i tohoto divadla soustavně, a mající tedy věcně založený názor o jeho možnostech a povinnostech, konstatovati jeho hlavní nedostatky a tím přispívati k jeho zlepšení. V tom nám nezabrání ani brutální a vskutku nespolečenské překážky ředitelstva, snažícího se za všechnu naši svědomitost obmezovati svobodu našeho úsudku způsobem netaktním a gentlemanův nedůstojným. Požadavek umělecké poctivosti především u nás v Čechách třeba jest klásti s důrazem a rozhodností, a pokud budou byt i předměstská divadla podniky veřejnými, nesmí býti upuštěno od něho ani u nich tím méně, činí-li nárok na hodnotu *slušného* českého divadla. Uznáváme milerádi, že nelze přes den zlomit potíže ansámblu nesourodého

Lýsiova řeč o pařezu posvátného olivovníku

Mgr. Pavel Nývlt, Ph.D.

VII

ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΙΚΟΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΗΚΟΥ ΑΠΟΛΟΓΙΑ

Πρότερον μὲν, ὦ βουλή, ἐνόμιζον ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ, ¹
 ἡσυχίαν ἄγοντι, μήτε δίκας ἔχειν μήτε πράγματα· νυνὶ δὲ
 οὕτως ἀπροσδοκῆτως αἰτίαις καὶ πονηροῖς συκοφάνταις
 περιπέπτωκα, ὥστ' εἴ πως οἶόν τε, δοκεῖ μοι δεῖν καὶ τοὺς μὴ
⁵ γεγονότας ἤδη δεδιέναι περὶ τῶν μελλόντων ἔσεσθαι· διὰ γὰρ
 τοὺς τοιούτους οἱ κίνδυνοι {οἱ} κοινοὶ γίνονται καὶ τοῖς μηδὲν
 ἀδικοῦσι καὶ τοῖς πολλὰ ἡμαρτηκόσιν. οὕτω δ' ἄπορος ὁ ἀγών ²
 μοι καθέστηκεν, ὥστε ἀπεγράφην τὸ μὲν πρῶτον ἐλαίαν ἐκ τῆς
 γῆς ἀφανίζεις, καὶ πρὸς τοὺς ἐωνημένους τοὺς καρποὺς τῶν
¹⁰ μοριῶν πυνθανόμενοι προσῆσαν· ἐπειδὴ δ' ἐκ τούτου τοῦ
 τρόπου ἀδικοῦντά με οὐδὲν εὐρεῖν ἐδυνήθησαν, νυνὶ με σηκόν
 (φασιν) ἀφανίζεις, ἡγούμενοι ἐμοὶ μὲν ταύτην τὴν αἰτίαν
 ἀπορωτάτην εἶναι ἀπελέγξαι, αὐτοῖς δὲ ἐξεῖναι μᾶλλον ὅ
 τι ἂν βούλωνται λέγειν. καὶ δεῖ με, περὶ ὧν οὗτος ³

Or. 7 Photius Cod. 262 p. 489a

*Tit. περὶ Harpocr. s. v. σηκός (ἐπιγράφεται τις λόγος Λυσίου ἐν τοῖς
 τῆς ἀσεβείας [sic Taylor: ἐν τῇ τῆς εὐσεβείας codd.] περὶ τοῦ σηκοῦ ἀπολογίᾳ):
 ὑπὲρ X ³ ἀπροσδοκῆτοις Taylor (αἰσχροῖς) αἰτίαις Sandys
 πονηραῖς συκοφαντίαις Auger ⁴ τοὺς μήπω γεγ. Reiske: τοὺς μηδέπω
 γεγ. Weidner ⁶ οἱ del. Stephanus ⁷ ἄπορος] ἄτοπος Dobree
⁸ ἐλαίαν etc. passim X: ἐλάαν etc. passim Cobet ¹⁰ πυνθανόμενοι]
 πειρώμενοι Dobree προσῆσαν] προσήεσαν X ¹² φασιν add. Reiske:
 ἀφανίζεις (αἰτιῶνται) Stephanus: ἀφ. (λέγουσιν) Sauppe: (ἀπογράφουσιν) ἀφ.
 Zakas ἡγούμενοι X': οἰόμενοι X' ¹³ ἀπορωτέραν Tournier
 ἀπελέγξαι Valckenaer in schedis (item Westermann): ἀποδείξαι X: ἀποφεῦξαι
 vel (ψευδῇ) ἀποδείξαι Reiske: ἀπολύσασθαι vel ἐλέγξαι vel ἀπολογήσασθαι vel
 del. Dobree: ἀπορωτάτην (ἀν) εἶναι [ἀποδείξαι] Jacobs ¹⁴ δεῖ με] δεινὸν
 μὲν Bake*

[109S]

ΛΥΣΙΟΥ

[vii]

ἐπιβεβουλευκὼς ἤκει, ἅμ' ὑμῖν τοῖς διαγνωσομένοις περὶ τοῦ πράγματος ἀκούσαντα καὶ περὶ τῆς πατρίδος καὶ περὶ τῆς οὐσίας ἀγωνίσασθαι. ὅμως δὲ πειράσομαι ἐξ ἀρχῆς ὑμᾶς διδάξαι.

- 4 ἦν μὲν γὰρ τοῦτο Πεισάνδρου τὸ χωρίον, δημευθέντων δὲ 5
τῶν ὄντων ἐκείνου Ἀπολλόδωρος ὁ Μεγαρεὺς δωρεὰν παρὰ
τοῦ δήμου λαβὼν τὸν μὲν ἄλλον χρόνον ἐγεώργει, ὀλίγῳ δὲ
πρὸ τῶν τριάκοντα Ἀντικλῆς παρ' αὐτοῦ πριάμενος
ἐξεμίσθωσεν· ἐγὼ δὲ παρ' Ἀντικλέους εἰρήνης οὔσης
5 ἐωνούμην. ἡγοῦμαι τοίνυν, ὦ βουλή, ἐμὸν ἔργον ἀποδείξαι, 10
ὥς, ἐπειδὴ τὸ χωρίον ἐκτησάμην, οὐτ' ἐλαία οὔτε σηκὸς ἐνὶ
αὐτῷ. νομίζω γὰρ τοῦ μὲν προτέρου χρόνου, οὐδ' εἰ πολλαὶ
ἐνήσαν μορίαί, οὐκ ἂν δικαίως ζημιοῦσθαι· εἰ γὰρ μὴ δι' ἡμᾶς
εἰσιν ἡφανισμένοι, οὐδὲν προσήκει περὶ τῶν ἀλλοτρίων
6 ἀμαρτημάτων ὥς ἀδικούντας κινδυνεύειν. πάντες γὰρ 15
ἐπίστασθε ὅτι (ὁ) πόλεμος καὶ ἄλλων πολλῶν αἴτιος κακῶν
γεγένηται, καὶ τὰ μὲν πόρρω ὑπὸ Λακεδαιμονίων ἐτέμεντο, τὰ
δ' ἐγγὺς ὑπὸ τῶν φίλων διηρπάζετο· ὥστε πῶς ἂν δικαίως ὑπὲρ
τῶν (τότε) τῇ πόλει γεγενημένων συμφορῶν ἐγὼ νυνὶ δίκην
διδοίην; ἄλλως τε καὶ τοῦτο τὸ χωρίον ἐν τῷ πολέμῳ 20
7 δημευθὲν ἄπρατον ἦν πλείῳ ἢ τρία ἔτη. (ὥστ') οὐ θαυμαστὸν
[109S] εἰ τότε τὰς μορίας ἐξέκοπτον, ἐν ᾧ οὐδὲ τὰ ἡμέτερ' αὐτῶν
φυλάττειν ἐδυνάμεθα. ἐπίστασθε δέ, ὦ βουλή, ὅσοι μάλιστα

1 ἅμ'... ἀκούσαντα Sauppe: ἀλλ'... ἀκούσαντας X: ἐν... ἀκούσας Af
περὶ τοῦ πράγματος del. Hartman 5-6 δὲ τῶν ὄντων Reiske: τῶν ὄντων δ'
X: δημ. δ' ἐκείνου τῶν ὄντων Meutzner: δημ. δὲ τῶν ἐκείνου ὄντων Rauchen-
stein: τῶν ὄντων δ' ἐκείνου δημ. Scheibe δωρεὰν om. Af
10 ἐωνούμην Scheibe: ὠνούμαι Emperius: ἐώνημαι Cobet: ὠνούμην X
12 χρόνου (ἐνεκα) Frohberger πολλαὶ Valckenaer in schedis (item Reiske):
πάσαι X: πάνν (μυρίαί legens) Dobree: ἐλάαι (μυρίαί legens) Vollgraff: πά(νν
πολλαὶ dubitanter Stephanopoulos 13 μορίαί X: μυρίαί O: μοριαί etc.
passim Hude 14 περὶ τῶν] ὑπὲρ τῶν Hamaker 14 ὁ add. Dobree
18 φίλων] ψιλῶν Hamaker: φιλίων Naber 20 τότε add. Reiske τῇ
πόλει] πάσαι Bodin 21 ἄλλως τε καὶ (ὅπου) Reiske: ἀλλ' ὥς καὶ Rich-
ards: ἀλλ' ὅτι καὶ Frohberger ἄπρατον] ἀνέργαστον Frohberger: ἀσκαπτον
vel ἀργὸν Francken: ἀσπαρτον H. Koesters πλείῳ X': πλεῖον X': πλεῖν
Cobet ὥστ' inserui: οὐ θαυμαστὸν X: οὐ θαυμαστὸν δ' Af 23 ἡδυν. X,
corr. Herwerden δὲ post ἐπίστασθε om. O ὅσοι] ὅσῳ Meutzner: οἱ
Kayser μάλιστα ὅσοι Taylor

VII]

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΗΚΟΥ

[109S]

τῶν τοιούτων ἐπιμελείσθε, πολλὰ ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ δασέα
ὄντα ἰδίαις καὶ μορίαις ἐλαίαις, ὧν νῦν τὰ πολλὰ ἐκκέκοπται
καὶ ἡ γῆ ψιλὴ γεγένηται· καὶ τῶν αὐτῶν καὶ ἐν τῇ εἰρήνῃ καὶ
ἐν τῷ πολέμῳ κεκτημένων οὐκ ἀξιοῦτε παρ' αὐτῶν, ἐτέρων
5 ἐκκοψάντων, δίκην λαμβάνειν. καίτοι εἰ τοὺς διὰ παντὸς τοῦ 8
χρόνου γεωργοῦντας τῆς αἰτίας ἀφίετε, ἢ που χρὴ τοὺς γ' ἐν τῇ
εἰρήνῃ πριαμένους ἀφ' ὑμῶν ἀζημίους γενέσθαι.

ἀλλὰ γάρ, ὦ βουλή, περὶ μὲν τῶν πρότερον γεγεννημένων 9
πολλὰ ἔχων εἰπεῖν ἱκανὰ νομίζω τὰ εἰρημένα· ἐπειδὴ δ' ἐγὼ
10 παρέλαβον τὸ χωρίον, πρὶν ἡμέρας πέντε γενέσθαι,
ἀπεμίσθωσα Καλλιστράτῳ, ἐπὶ Πυθοδώρου ἄρχοντος, ὃς δύο 10
ἔτη ἐγεώργησεν, οὔτε ἰδίαν ἐλαίαν οὔτε μορίαν οὔτε σηκὸν
παραλαβών. τρίτῳ δὲ ἔτει Δημήτριος οὐτοσὶ ἡργάσατο
ἐνιαυτόν· τῷ δὲ τετάρτῳ Ἀλκίᾳ Ἀντισθένης ἀπελευθέρω
15 ἐμίσθωσα, ὃς τέθνηκε· κἄτα τρία ἔτη ὁμοίως καὶ Πρωτέας
ἐμισθώσατο. Καί μοι δεῦρ' ἵτε.

MARTYPEE

ἐπειδὴ τοίνυν ὁ χρόνος οὗτος ἐξήκει, αὐτὸς γεωργῶ. φησὶ 11
δὲ ὁ κατήγορος ἐπὶ Σουινιάδου ἄρχοντος σηκὸν ὑπ' ἐμοῦ
20 ἐκκεκόφθαι, ὑμῖν δὲ μεμαρτυρήκασιν οἱ πρότερον ἐργαζόμενοι
καὶ πολλὰ ἔτη παρ' ἐμοῦ μεμισθωμένοι μὴ εἶναι σηκὸν ἐν τῷ
χωρίῳ. καίτοι πῶς ἂν τις φανερώτερον ἐξελέγξειε
ψευδόμενον τὸν κατήγορον; οὐ γὰρ οἶόν τε, ἃ πρότερον μὴ ἦν,
ταῦτα τὸν ὕστερον ἐργαζόμενον ἀφανίζειν.

10 ὃς δύο . . . παραλαβών Harpocr. σ 7 Keaney et ὃς δύο . . . σηκόν Suda σ
302 Adler s. v. σηκός

11 ἄρχοντας . . . ἐκκεκόφθαι Suda μ 1248 Adler s. v. μορίαι

1 ἐπιμέλεσθε Cobet 3 τῶν αὐτῶν (ταῦτα) 7 ὑφ' ὑμῶν
Francken 4 ἐτέρων ἐκκοψάντων del. Halbertsma 7 ὑφ' ὑμῶν
Markland: ἀφ' ὑμῶν del. Taylor 11 ὃς δύο ἔτη Harpocr. s. v. σηκός: δύο δ'
ἔτη X 13 ἔτει del. Thalheim ἡργάσατο Herwerden: εἰργάσατο X
14 ἐνιαυτόν del. Sauppe 15 κἄτα Meutzner: ταῦτα X: (μετά) ταῦτα
Frohberger πρωτέως X, corr. Bekker ἐμεμίσθωτο Frohberger
16 ἵτε μάρτυρες M tit.μ(ά)ρ(τυρες) in marg. X 19 σηκόν Sud. s. v.
μορίαι: οἶκον X 22 χωρίῳ] χ^ω X, quod pro χωρίῳ scriptum inter-
pretantur apographorum scriptores φανερώτερον Contius: φανερῶς X:
φανερωτέρως Markland

[109S]

ΛΥΣΙΟΥ

[VII]

- 12 ἐγὼ τοίνυν, ὦ βουλή, ἐν μὲν τῷ τέως χρόνῳ, ὅσοι με
φάσκοιεν δεινὸν εἶναι καὶ ἀκριβῆ καὶ οὐδὲν ἂν εἰκῇ καὶ
ἀλογίστως ποιῆσαι, ἡγανάκτουν ἅν, ἡγούμενος μᾶλλον
λέγεσθαι <ῆ> ὥς μοι προσῆκε· νῦν δὲ πάντας ἂν ὑμᾶς
βουλοίμην περὶ ἐμοῦ ταύτην τὴν γνώμην ἔχειν, ἵνα ἡγήσθῃ με 5
σκοπεῖν, εἴπερ τοιούτοις ἔργοις ἐπεχείρουν, καὶ ὃ τι κέρδος
ἐγίγνετο τῷ ἀφανίσαντι καὶ ἥτις ζημία τῷ ποιήσαντι, καὶ τί
ἂν λαθὼν διεπραξάμην καὶ τί ἂν φανερὸς γενόμενος ὑφ' ὑμῶν
- 13 ἔπασχον. πάντες γὰρ ἄνθρωποι τὰ τοιαῦτα οὐχ ὕβρεως ἀλλὰ
κέρδους ἔνεκα ποιοῦσι, καὶ ὑμᾶς εἰκὸς οὕτω σκοπεῖν, καὶ τοὺς 10
ἀντιδίκους ἐκ τούτων τὰς κατηγορίας ποιεῖσθαι,
- 14 ἀποφαίνοντας ἥτις ὠφέλεια τοῖς ἀδικήσασιν ἐγίγνετο. οὗτος
μέντοι οὐκ ἂν ἔχοι ἀποδείξαι οὐθ' ὥς ὑπὸ πενίας ἡναγκάσθη
τοιούτοις ἔργοις ἐπιχειρεῖν, οὐθ' ὥς τὸ χωρίον μοι διεφθείρετο
τοῦ σηκοῦ ὄντος, οὐθ' ὥς ἀμπέλοις ἐμποδὼν ἦν, οὐθ' ὥς οἰκίας 15
ἐγγύς, οὐθ' ὥς ἐγὼ ἄπειρος τῶν παρ' ὑμῖν κινδύνων, εἴ τι
τούτων ἔπραττον. <ἐγὼ δέ> πολλὰς ἂν καὶ μεγάλας ἐμαυτῷ
- 15 ζημίας γυνομένας ἀποφάναιμι· ὅς πρῶτον μὲν μεθ' ἡμέραν
ἐξέκοπτον τὸν σηκόν, ὥσπερ οὐ πάντας λαθεῖν δέον, ἀλλὰ
πάντας Ἀθηναίους εἰδέναι. καὶ εἰ μὲν αἰσchrὸν ἦν μόνον τὸ 20
πράγμα, ἴσως ἂν τις τῶν παριόντων ἡμέλησε· νῦν δ' οὐ περὶ

3 ἡγούμενος] αἰρούμενος Sauppe μᾶλλον] μ' ἄλλον Meutzner: μεῖζόν τι Cobet
4 λέγεσθαι] ἐπαινεῖσθαι Halbertsma: εὐλογεῖσθαι Herwerden:
<σοφὸν> λέγεσθαι Harvey ἢ add. Taylor (λέγεσθαι <ὥς αὐτοῖς συνέφερε ῆ>
ὥς μοι iam Contius): ὦν μοι προσ. Scaliger: ἢ pro ὥς Gernet-Bizos: μᾶλλον
<λυσιτελεῖν> λέγ. ὥς Pearson: M. L. West per litteras: 'num vis textum trad.
mutare coll. Schwyzer, *Griechische Grammatik* ii. 667' 6 σκοπεῖν (ἂν)
Frohberger 6-7 καὶ ὃ τι . . . ποιήσαντι del. Herwerden 7 ἐγίγνετο X:
ἐγένετο AfM τῷ bis del. Dobree: τῷ] μοι Rauchenstein τῷ ποιήσαντι
del. Pertz: μὴ ποιήσαντι Markland: περιποιήσαντι Kayser: τῷ σώσαντι vel τῷ
ἑάσαντι Frohberger 10 ὃ καὶ ὑμᾶς εἰκὸς Weidner: ὥστε καὶ ὑμᾶς εἰκὸς
Fuhr: καὶ ὑμᾶς εἰκὸς τ' Frohberger: καὶ ὑμᾶς δὲ εἰκὸς Rauchenstein ὑμᾶς
X': ἡμᾶς X' 12 ἥτις] εἴ τις Af ἐγίγνετο X: ἐγένετο AfM οὗτος
μέντοι] οὗτος μὲν τοίνυν Dobree 14 διεφθείρετο Valckenaer in schedis
(item Coraes): διαφθείρεται X 15 τοῦ σηκοῦ ἐνόητος Cobet
17 τοιοῦτον Hertlein ἐγὼ δὲ hic add. Kayser (ἐγὼ δὲ τούναντίον iam
Hamaker), ante εἴ τι Frei: πολλὰς <γάρ> Baiter-Sauppe (εἰ <γάρ> τι Griffiths):
πολλὰς <δ'> Emperius: sunt alia 18 γινομένας Kayser: γενομένας X
19 πάντως λαθεῖν Halbertsma 20 μόνον] μοι O

vii]

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΗΚΟΥ

[110S]

αἰσχύνῃς ἀλλὰ τῆς μεγίστης ζημίας ἐκινδύνευον. πῶς δ' οὐκ 16
 ἂν ἦν ἀθλιώτατος ἀνθρώπων ἀπάντων, εἰ τοὺς ἑμαυτοῦ
 θεράποντας μηκέτι δούλους ἔμελλον ἔξειν ἀλλὰ δεσπότας τὸν
 λοιπὸν βίον, τοιοῦτον ἔργον συνειδότας; ὥστε εἰ καὶ τὰ
 5 μέγιστα εἰς ἐμὲ ἐξημάρτανον, οὐκ ἂν οἶόν τ' ἦν δίκην με παρ'
 αὐτῶν λαμβάνειν· εὖ γὰρ ἂν ᾔδειν, ὅτι ἐπ' ἐκείνοις ἦν καὶ ἐμὲ
 τιμωρήσασθαι καὶ αὐτοῖς μηνύσασιν ἐλευθέρους γενέσθαι. ἔτι 17
 τοίνυν, εἰ τῶν οἰκετῶν παρέστη μοι μηδὲν φροντίζειν, πῶς ἂν
 ἐτόλμησα τοσούτων μεμισθωμένων καὶ ἀπάντων συνειδότην
 10 ἀφανίσαι τὸν σηκὸν βραχέος μὲν κέρδους ἔνεκα, προθεσμίας δὲ
 οὐδεμιᾶς οὔσης τῷ κινδύνῳ τοῖς εἰργασμένοις ἅπασιν τὸ χωρίον
 ὁμοίως προσῆκον εἶναι σὼν τὸν σηκόν, ἢ εἴ τις αὐτοὺς ἡτιᾶτο,
 εἶχον ἀνεγκεῖν ὅτῳ παρέδοσαν; νῦν δὲ καὶ ἐμὲ ἀπολύσαντες
 φαίνονται, καὶ σφᾶς αὐτούς, εἴπερ ψεύδονται, μετόχους τῆς
 15 αἰτίας καθιστάντες. εἰ τοίνυν καὶ ταῦτα παρεσκευασάμην, 18
 πῶς ἂν οἶός τ' ἦν πάντας πείσαι τοὺς παριόντας, ἢ τοὺς [110S]
 γείτονας, οἳ οὐ μόνον ἀλλήλων ταῦτ' ἴσασιν ἀ πᾶσιν ὁρᾶν
 ἔξεστιν, ἀλλὰ καὶ περὶ ὧν ἀποκρυπτόμεθα μηδένα εἰδέναι, καὶ
 περὶ ἐκείνων πυνθάνονται; ἐμοὶ τοίνυν τούτων οἱ μὲν φίλοι οἱ
 20 δὲ διάφοροι περὶ τῶν ἐμῶν τυγχάνουσιν ὄντες· οὓς ἐχρῆν 19
 τοῦτον παρασχέσθαι μάρτυρας, καὶ μὴ μόνον οὕτως τολμηρὰς
 κατηγορίας ποιεῖσθαι· ὅς φησιν ὡς ἐγὼ μὲν παρειστήκειν, οἱ δ'
 οἰκέται ἐξέτεμνον τὰ πρέμνα, ἀναθέμενος δὲ ὁ βοηλάτης
 ὥχετο ἀπάγων τὰ ξύλα.
 25 καίτοι, ὦ Νικόμαχε, χρῆν σε τότε καὶ παρακαλεῖν τοὺς 20
 παρόντας μάρτυρας, καὶ φανερόν ποιεῖν τὸ πρᾶγμα· καὶ ἐμοὶ
 μὲν οὐδεμίαν ἂν ἀπολογίαν ὑπέλιπες, αὐτὸς δέ, εἰ μὲν σοι

2 ἦν] ἦ Hude 6 ᾔδειν Emperius: εἰδείην X: ᾔδη Cobet
 8 οἰκετῶν Scaliger: εἰκότων X 11 τοῖς δ' εἰργασμένοις Rauchenstein
 12 σῶν] σῶν X 15'... παρέδοσαν del. Emperius 13 ἀνεγκεῖν Af:
 ἂν ἐνεγκεῖν X: ἀπελέγχειν ὅτι παρέδοσαν Meutzner 15 ταῦτα] τούτους
 Reiske 16 οἶός] οἶόν Af ἦν] ἦ Hude τοὺς παριόντας ἦ del.
 Dobree 18 ἀποκρυπτόμεθα (ὥστε) Contius (item Frohberger):
 ἀποκρυπτόμεθα (καὶ οἰόμεθα) Hirschig 22 ὅς φησιν del. Weidner
 παρειστήκη Cobet 26 παρόντας Af: παριόντας X 27 ὑπέλιπες
 Franz: ἀπέλιπες X

[110S]

ΛΥΣΙΟΥ

[VII]

- ἐχθρὸς ἦν, ἐν τούτῳ τῷ τρόπῳ ἦσθα ἂν με τετιμωρημένος, εἰ
 δὲ τῆς πόλεως ἔνεκα ἔπραττες, οὕτως ἐξελέγξας οὐκ ἂν
 21 ἐδόκεῖς εἶναι συκοφάντης, εἰ δὲ κερδαίνειν ἐβούλου, τότε ἂν
 πλείστον ἔλαβες· φανεροῦ γὰρ ὄντος τοῦ πράγματος οὐδεμίαν
 ἄλλην ἡγούμην ἂν εἶναί μοι σωτηρίαν ἢ σὲ πείσαι. τούτων 5
 τοίνυν οὐδὲν ποιήσας διὰ τοὺς σοὺς λόγους ἀξιοῖς με
 ἀπολέσθαι, καὶ κατηγορεῖς ὡς ὑπὸ τῆς ἐμῆς δυνάμεως καὶ τῶν
 22 ἐμῶν χρημάτων οὐδεὶς ἐθέλει σοι μαρτυρεῖν. καίτοι εἰ (ὅτε)
 φῆς μ' ἰδεῖν τὴν μορίαν ἀφανίζοντα τοὺς ἐννέα ἄρχοντας
 ἐπήγαγες ἢ ἄλλους τινὰς τῶν ἐξ Ἀρείου πάγου, οὐκ ἂν ἐτέρων 10
 ἔδει σοι μαρτύρων· οὕτω γὰρ ἂν σοι συνήδεσαν ἀληθῆ λέγοντι,
 οἷπερ καὶ διαγιγνώσκειν ἔμελλον περὶ τοῦ πράγματος.
 23 Δεινότατα οὖν πάσχω, ὅσω εἰ μὲν παρέσχετο μάρτυρας,
 τούτοις ἂν ἡξίου πιστεύειν, ἐπειδὴ δὲ οὐκ εἰσὶν αὐτῷ, ἐμοὶ καὶ
 ταύτην {τὴν} ζημίαν οἶεται χρήναι γενέσθαι. καὶ τούτου μὲν 15
 οὐ θαυμάζω· οὐ γὰρ δήπου συκοφαντῶν ἅμα τοιούτων τε
 λόγων ἀπορήσει καὶ μαρτύρων· ὑμᾶς δ' οὐκ ἀξιῶ τὴν αὐτὴν
 24 τούτῳ γνώμην ἔχειν. ἐπίστασθε γὰρ ἐν τῷ πεδίῳ πολλὰς
 μορίας οὔσας καὶ πυρκαϊὰς ἐν τοῖς ἄλλοις τοῖς ἐμοῖς χωρίοις,
 ἃς, εἵπερ ἐπεθύμουν, πολὺ ἦν ἀσφαλέστερον καὶ ἀφανίσαι καὶ 20
 ἐκκόψαι καὶ ἐπεργάσασθαι, ὅσωπερ ἦττον τὸ ἀδίκημα πολλῶν
 25 οὐσῶν ἔμελλε δῆλον ἔσεσθαι. νῦν δ' οὕτως αὐτὰς περὶ πολλοῦ

1 ἦν] ἦ Hude ἐν del. Dobree ἦσθα ἂν] (μάλιστα) ἂν ἦσθα Dobree
 5 ἡγήμην Cobet πείσας Scheibe τοιούτον τοίνυν Gernet-Bizos
 8 μοι μαρτ. X: μαρτ. (om. μοι) O: corr. aldina εἰ (ὅτε) Markland: εἰ φήσας
 Reiske: εἰ φήνας Bake 9 μ' ἰδεῖν Contius Anon. Lugd.: μὴ δεῖν X: μ' ἰδῶν
 Hamaker (εἰ εὐθύς μ' ἰδῶν scribens) et Blass (εἰ (ὡς) φῆς μ' ἰδῶν scribens)
 ἐννέα del. Roehl 10 τῶν] τοὺς O 11 οὕτω] οὕτοι Muret ap. Anon.
 Lugd. 13 ὅσω (vel ὅτι) Scheibe: ὅς X: ὅτ' Rauchenstein: οὗτος Fuhr: (ὑπὸ
 τούτου) ὅς Hamaker: del. Westermann 14-15 καὶ (ὡς) (vel οὕτω) ταύτην
 Francken τὴν del. Bekker 15 τούτου Auger: τούτο X 16 ἅμα
 Bekker: ἄλλα X τε Bekker: γε X 17 εὐπορήσει Cobet
 μαρτυριῶν Markland in marg. Steph.: καὶ μαρτύρων del. Schott: (εἰ) καὶ
 μαρτύρων Foertsch 19 πυρκαϊὰς] πυκνὰς Sandys: συκέας Valckenaer in
 schedis: μυρίας ἐλάας Francken: διὰ πυρκαϊὰς (...) Gernet-Bizos
 21 καὶ ἐκκόψαι del. Halbertsma: καὶ περικόψαι Weidner

VII]

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΗΚΟΥ

[110S]

ποιούμαι ὥσπερ (καὶ τὴν πατρίδα) καὶ τὴν ἄλλην οὐσίαν,
 ἡγούμενος περὶ ἀμφοτέρων τούτων εἶναί μοι τὸν κίνδυνον.
 αὐτοὺς τοίνυν ὑμᾶς τούτων μάρτυρας παρέξομαι,
 ἐπιμελουμένους μὲν ἐκάστου μηνός, ἐπιγνώμονας δὲ
 5 πέμποντας καθ' ἕκαστον ἐνιαυτόν· ὧν οὐδεὶς πώποτ' ἐξημίωσέ
 μ' ὥς ἐργαζόμενον τὰ περὶ τὰς μορίας χωρία. καίτοι οὐδ' ἄν 26
 τὰς μὲν μικρὰς ζημίας οὕτω περὶ πολλοῦ ποιούμαι, τοὺς δὲ
 περὶ τοῦ σώματος κινδύνους οὕτω περὶ οὐδενὸς ἡγούμεναι· καὶ
 τὰς μὲν πολλὰς ἐλαίας, εἰς αἷς ἐξὴν μᾶλλον ἐξαμαρτάνειν, οὕτω
 10 θεραπεύων φαίνομαι, τὴν δὲ μίαν, ἣν οὐχ οἶόν τ' ἦν λαθεῖν
 ἐξορύξαντα, ὥς ἀφανίζων νυνὶ κρίνομαι.

πότερον δέ μοι κρεῖττον ἦν, ὃ βουλή, δημοκρατίας οὕσης 27
 παρανομεῖν ἢ ἐπὶ τῶν τριάκοντα; καὶ οὐ λέγω ὥς τότε
 δυνάμενος ἢ ὥς νῦν διαβεβλημένος, ἀλλ' ὥς τῷ βουλομένῳ
 15 τότε μᾶλλον ἐξὸν ἀδικεῖν ἢ νυνί. ἐγὼ τοίνυν οὐδ' ἐν ἐκείνῳ τῷ
 χρόνῳ οὔτε τοῦτο οὔτε ἄλλο οὐδὲν κακὸν ποιήσας φανήσομαι.
 πῶς δ' ἂν, εἰ μὴ πάντων ἀνθρώπων ἐμαυτῷ κακονούστατος ἦν, 28
 ὑμῶν οὕτως ἐπιμελουμένων ἐκ τούτου τὴν μορίαν ἀφανίζω
 ἐπεχείρησα τοῦ χωρίου, ἐν ᾧ δένδρον μὲν οὐδὲ ἐν ἔστι, μιᾶς δὲ
 20 ἐλαίας σηκός, ὥς οὗτός φησιν, ἦν, κυκλόθεν δὲ ὁδὸς περιέχει,
 ἀμφοτέρωθεν δὲ γείτονες περιοικοῦσιν, ἄερκτον δὲ καὶ
 πανταχόθεν κάτοπτόν ἐστιν; ὥστε τίς ἂν ἀπετόλμησε, τούτων

25 ἐπιγνώμονας Harpocr. ε 87 Keaney s. v.

28 ἄερκτον Harpocr. α 39 Keaney, Phot. α 24 Th et Suda α 560 Adler s. v.
(etiam Hesych. α 1393 Latte et Synagoge⁶ α 402 Cunningham sine Lysiae nomine)

1 τὴν πατρίδα add. Kayser, καὶ add. Westermann 3 παρέχομαι
 Weidner 4 ἐπιμελουμένους M (rec. Cobet) ἐπιγνώμονας Harpocr. s.
 v.: γνώμονας X 5-6 ἐξημίωσέ μ' Meutzner (μ' ἐξημίωσε iam Contius):
 ἐξημίωσεν X 6 ἐργαζόμενον Af: ἐργαζομένους X: ἐπεργαζόμενον
 Scheibe: (ἡμᾶς) ὥς ἐργαζομένους Reiske 7 οὕτω post κινδύνους del.
 Dobree 8-9 ὥστε τὰς μὲν Meutzner: καίτοι τὰς μὲν Heldmann
 10 μίαν Blass: μορίαν X: (μίαν) μορίαν Hamaker 11 ὥς ἀφανίζων]
 ἡφάνιζον ὥς Hamaker: ἀφανίζω ὥς Rauchenstein 12 μοι] μάλιστα Af
 14 ἢ καὶ νῦν (ὑμῖν) διαβεβ. Francken 15 ἐξὸν Auger: ἐξὴν X, quo retento
 ὥς del. Gebauer: ἀλλ' ὥς (ἴστε) Fuhr: ἀλλ' ὅτι possis 16 τοῦτο scripsi:
 τοιοῦτο X, τοιοῦτον OW 17 ἦν] ἢ Hude 18 ἐπιμελουμένων Cobet
 20 φησιν, ἦν Meutzner: φη(σιν) εἶναι X: εἶναι del. Francken

[III S]

ΛΥΣΙΟΥ

[VI]

- 29 οὕτως ἐχόντων, ἐπιχειρήσαι τοιούτῳ πράγματι; δεινὸν δέ μοι
δοκεῖ εἶναι ὑμᾶς μέν, οἷς ὑπὸ τῆς πόλεως τὸν ἅπαντα χρόνον
προστέτακται τῶν μοριῶν ἐλαιῶν ἐπιμελεῖσθαι, μήθ' ὥς
ἐπεργαζόμενον πώποτε ζημιῶσαί (με) μήθ' ὥς ἀφανίσαντα εἰς
[III S] κίνδυνον καταστήσαι, τοῦτον δ' ὅς οὔτε γεωργῶν ἐγγὺς 5
τυγχάνει οὔτ' ἐπιμελητῆς ἡρημένος οὔθ' ἡλικίαν ἔχων εἰδέναι
περὶ τῶν τοιούτων, ἀπογράψαι με {ἐγγὺς} μορίαν ἀφανίζειν.
- 30 ἐγὼ τοίνυν δέομαι ὑμῶν μὴ τοὺς τοιούτους λόγους
πιστοτέρους ἡγήσασθαι τῶν ἔργων, μηδὲ περὶ ὧν αὐτοὶ
σύνιστε, ταῦτ' ἀνασχέσθαι τῶν ἐμῶν ἐχθρῶν λεγόντων, 10
ἐνθυμουμένους καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων καὶ ἐκ τῆς ἄλλης
31 πολιτείας. ἐγὼ γὰρ τὰ ἐμοὶ προστεταγμένα ἅπαντα
προθυμότερον πεποίηκα, (ἥ) ὥς ὑπὸ τῆς πόλεως
ἡναγκαζόμενην, καὶ τριηραρχῶν καὶ εἰσφορὰς εἰσφέρων καὶ
χορηγῶν καὶ τὰλλα λητουργῶν οὐδενὸς ἦττον πολυτελῶς τῶν 15
32 πολιτῶν. καίτοι ταῦτα μὲν μετρίως ποιῶν ἀλλὰ μὴ προθύμως
οὔτ' ἂν περὶ φυγῆς οὔτ' ἂν περὶ τῆς ἄλλης οὐσίας ἡγωνιζόμενην,
πλείω δ' ἂν ἐκεκτῆμην, οὐδὲν ἀδικῶν οὐδ' ἐπικίνδυνον ἐμαυτῷ
καταστήσας τὸν βίον· ταῦτα δὲ πράξας, ἃ οὗτός μου
κατηγορεῖ, ἐκέρδαινον μὲν οὐδέν, ἐμαυτὸν δ' εἰς κίνδυνον 20
33 καθίστην. καίτοι πάντες ἂν ὁμολογήσαιτε δικαιότερον εἶναι
τοῖς μεγάλοις χρῆσθαι τεκμηρίοις περὶ τῶν μεγάλων, καὶ
πιστότερα ἡγεῖσθαι περὶ ὧν ἅπαντα ἡ πόλις μαρτυρεῖ, μᾶλλον
ἢ περὶ ὧν μόνος οὗτος κατηγορεῖ.
- 34 ἔτι τοίνυν, ὦ βουλή, ἐκ τῶν ἄλλων σκέψασθε. μάρτυρας 25

3 ἐπιμελεσθαι Cobet 4 ἐπεργαζόμενον Stephanus: ἀπεργαζόμενον
X με add. Meutzner (ante πώποτε iam Reiske) 7 ἀπογράψαι aldina:
ἀπέγραψε X ἐγγὺς del. Taylor: ἐκ γῆς Jacobs, unde longinquius ἐκ τῆς γῆς
Thalheim 9 ἡγήσασθαι Stephanus: ἡγήσεσθαι X: ἡγεῖσθαι Reiske
10 ταῦτ'] τοιαῦτ' Lipsius: τὰ τοιαῦτ' Hamaker 11 εἰρημένων in correctura
in X, fort. e λεγομένων 13 προθυμότερα πεπ. οὐδ' ὑπὸ Contius ἥ
add. Taylor: ἥ pro ὥς scripserunt Gernet-Bizos: ὧν Reiske 15 λητ.
Herwerden: λειτ. X πολυτελῶς del. Naber 16 ἀλλὰ μὴ προθύμως
del. Rochl 17 ἄλλης del. Hirschig 20 ἐκέρδαινον μὲν (ἂν)
Herwerden 21 ὁμολογήσαιεν Af 22 μεγάλοις] μικροῖς Richards
μεγάλων] μικρῶν Dobree

vii]

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΗΚΟΥ

[iiiS]

γὰρ ἔχων αὐτῷ προσήλθον, λέγων ὅτι μοι πάντες (ἔτι) εἰσὶν οἱ
 θεράποντες, οὓς ἐκεκτῆμην ἐπειδὴ παρέλαβον τὸ χωρίον, καὶ
 ἔτοιμός εἰμι, εἴ τινα βούλοιο, παραδοῦναι βασανίζειν,
 ἡγούμενος οὕτως ἂν τὸν ἑλεγχον ἰσχυρότερον γενέσθαι τῶν
 5 τούτου λόγων καὶ τῶν ἔργων τῶν ἐμῶν. οὗτος δ' οὐκ ἤθελεν, 35
 οὐδὲν φάσκων πιστὸν εἶναι τοῖς θεράπουσιν. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ
 (δεινὸν) εἶναι, εἴ περὶ αὐτῶν μὲν οἱ βασανιζόμενοι
 κατηγοροῦσιν, εὖ εἰδότες ὅτι ἀποθανοῦνται, περὶ δὲ τῶν
 δεσποτῶν, οἷς πεφύκασι κακονοῦσται, μᾶλλον ἂν ἔλοιτο
 10 ἀνέχεσθαι βασανιζόμενοι ἢ κατειπόντες ἀπηλλάχθαι τῶν
 παρόντων κακῶν. καὶ μὲν δὴ, ὦ βουλή, φανερόν οἶμαι 36
 (πᾶσιν) εἶναι ὅτι, εἴ Νικομάχου ἐξαιτούντος τοὺς ἀνθρώπους
 μὴ παρεδίδουν, ἐδόκουν ἂν ἐμαυτῷ συνειδέναι· ἐπειδὴ τοίνυν
 ἐμοῦ παραδιδόντος οὗτος παραλαβεῖν οὐκ ἤθελε, δίκαιον καὶ
 15 περὶ τούτου τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχειν, ἄλλως τε καὶ τοῦ
 κινδύνου οὐκ ἴσου ἀμφοτέροις ὄντος. περὶ ἐμοῦ μὲν γὰρ εἰ 37
 ἔλεγον ἃ οὗτος ἐβούλετο, οὐδ' ἂν ἀπολογήσασθαι μοι
 ἐξεγένετο· τούτῳ δ' εἰ μὴ ὠμολόγουν, οὐδεμιᾷ ζημίᾳ ἔνοχος
 ἦν. ὥστε πολὺ μᾶλλον τοῦτον παραλαμβάνειν ἐχρῆν ἢ ἐμὲ
 20 παραδοῦναι προσήκεν. ἐγὼ τοίνυν εἰς τοῦτο προθυμίας
 ἀφικόμεν, ἡγούμενος μετ' ἐμοῦ εἶναι καὶ ἐκ βασάνων καὶ ἐκ
 μαρτύρων καὶ ἐκ τεκμηρίων ὑμᾶς περὶ τοῦ πράγματος τάληθῇ
 πυθέσθαι. ἐνθυμεῖσθαι δὲ χρή, ὦ βουλή, ποτέροις χρή 38

1 γὰρ ἔχων Valckenaer in schedis (item Reiske): παρέχων X 3 εἰμι
 Scheibe: ἡμην X: εἶην Dobree: ἡ μὴν Westermann τινας Weidner
 4 ἰσχυρότατον Bekker 5 καὶ τῶν ἔργ.] ἐκ τῶν ἔργ. Reiske: περὶ τῶν
 ἔργ. Westermann: καὶ τῶν ἔργων τῶν ἐμῶν del. Roehl 6 τοῖς del.
 Hartman 6-7 δοκεῖ (δεινὸν) Muret (ap. Anon. Lugd.), Contius: δοκεῖ (θαυ-
 μαστὸν) Steph.: δοκεῖ (ἄτοπον) Dobree: δοκεῖν X 7 οἱ del. Dobree
 9 ἔλοιτο Rauchenstein: ἐλονται X 11-12 οἶμαι πᾶσιν εἶναι Weidner
 (οἶμαι εἶναι iam Contius, Taylor: οἶμαι πᾶσιν Markland): εἶναι οἶμαι Pertz:
 οἶμαι ὑμῖν εἶναι Reiske: εἶναι ἡγοῦμαι Fuhr: εἶναι εἰπεῖν X
 13 ξυνειδέναι X 15 ἔχειν A¹ ut vid.: σχεῖν X^c 16 (τι) ἔλεγον
 Reiske 17 ἔλεγον] ἡλεγχον Scheibe ἃ οὗτος ἐβούλετο huc trs.
 Bekker: post ὠμολόγουν X 19 ἐχρῆν del. Hartman
 20 παραδιδόναι Herwerden προσήκεν Markland: προσήκει X: del.
 Meutzner 21 μετ' ἐμοῦ Stephanus: μήτ' ἐμοῦ X: πρὸς ἐμοῦ Af
 22 μαρτυριῶν Francken 23 πότερον χρή Heldmann

[112S]

ΛΥΣΙΟΥ

[VII]

- πιστεύειν μάλλον, οἷς πολλοὶ μεμαρτυρήκασιν ἢ ὧς μηδεὶς
 τετόλμηκε, καὶ πότερον εἰκὸς μάλλον τοῦτον ἀκινδύνως
 ψεύδεσθαι ἢ μετὰ τοσούτου κινδύνου τοιοῦτον ἐμὲ ἔργον
 ἐργάσασθαι, καὶ πότερον οἷεσθε αὐτὸν ὑπὲρ τῆς πόλεως
 39 βοηθεῖν ἢ συκοφαντοῦντα αἰτιάσασθαι; ἐγὼ μὲν (γὰρ εἰδέναι) 5
 ὑμᾶς ἡγοῦμαι ὅτι Νικόμαχος ὑπὸ τῶν (ἐχθρῶν) πεισθεὶς τῶν
 ἐμῶν τοῦτον τὸν ἀγῶνα ἀγωνίζεται, οὐχ ὥς ἀδικοῦντα
 ἐλπίζων ἀποδείξειν, ἀλλ' ὥς ἀργύριον παρ' ἐμοῦ λήψεσθαι
 προσδοκῶν. ὅσω γὰρ (οἱ) τοιοῦτοὶ εἰσιν ἐπαιτιώτατοι καὶ
 ἀπορώτατοι τῶν κινδύνων, τοσούτω πάντες αὐτοὺς φεύγουσι 10
 40 μάλιστα. ἐγὼ δέ, ὦ βουλή, οὐκ ἡξίουں, ἀλλ' ἐπειδήπερ με
 ἡτιάσατο, παρέσχον ἐμαυτὸν ὅ τι βούλεσθε χρῆσθαι, καὶ
 τούτου ἕνεκα τοῦ κινδύνου οὐδενὶ ἐγὼ τῶν ἐχθρῶν διηλλάγην,
 οἱ ἐμὲ ἡδὶον κακῶς λέγουσιν ἢ σφᾶς αὐτοὺς ἐπαινοῦσι, καὶ
 φανερώς μὲν οὐδεὶς πώποτε ἐμὲ αὐτὸς ἐπεχείρησε ποιῆσαι 15
 κακὸν οὐδέν, τοιούτους δὲ ἐπιπέμπουσί μοι, οἷς ὑμεῖς οὐκ ἂν
 41 δικαίως πιστεύοιτε. πάντων γὰρ ἀθλιώτατος ἂν γενοίμην, εἰ
 φυχὰς ἀδίκως καταστήσομαι, ἅπαις μὲν ὦν καὶ μόνος, ἐρήμου
 [112S] δὲ τοῦ οἴκου γενομένου, μητρὸς δὲ πάντων ἐνδεοῦς, πατρίδος
 δὲ τοιαύτης ἐπ' αἰσχίσταις στερηθεὶς αἰτίαις, πολλὰς μὲν 20
 ναυμαχίας ὑπὲρ αὐτῆς νευαυμαχηκῶς, πολλὰς δὲ μάχας
 μεμαχημένος, κόσμιον δ' ἐμαυτὸν καὶ ἐν δημοκρατίᾳ καὶ ἐν
 ὀλιγαρχίᾳ παρασχών.
- 42 ἀλλὰ γάρ, ὦ βουλή, ταῦτα μὲν ἐνθάδε οὐκ οἶδ' ὅ τι δεῖ
 λέγειν· ἀπέδειξα δ' ὑμῖν ὥς οὐκ ἐνὴν σηκὸς ἐν τῷ χωρίῳ, καὶ 25
 μάρτυρας παρεσχόμεν καὶ τεκμήρια. ἃ χρὴ μεμνημένους
 διαγιγνώσκειν περὶ τοῦ πράγματος, καὶ ἀξιούν παρὰ τούτου

1 ἃ μηδεὶς Af 2 τοῦτον Muret ap. Anon. Lugd., Contius: τούτω X
 5 βοηθοῦντα Zakas αἰτιάσθαι Kayser ἐγὼ μὲν] ἐγνωκέναι Meutzner
 γὰρ add. Fuhr: οὖν add. Albrecht εἰδέναι add. Schott: νομίζειν add. in marg.
 Af (in textum post ἡγοῦμαι recepit C): ἐγνωκέναι Hamaker: ὑποπτεύειν vel
 ἡσθῆσθαι Kayser: (ὁρᾶν) ἡγοῦμαι Contius 6 ἐχθρῶν Af: om. X 9 οἱ
 add. Reiske ἀπειρότατοι Contius 10 τῶν κινδύνων del. Morgan
 11 ἐβούλεσθε Scheibe 13 ἕνεκα AfMO: οὐνεκα X 14 ἡδὶον
 Taylor: ἡδὴ X: δὴ O ἢ ... ἐπαινοῦσι del. Schott 15 αὐτὸς Reiske:
 αὐτὸν X: αὐτῶν Schott 16 ὑποπέμπουσι Markland 19 ἐνδεοῦς
 (οὔσης) Frohberger 20 ἐπ' X': ἐτ' X' ut vid. 27 παρὰ Af: ἢ ἄρα X

vii]

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΗΚΟΥ

[112S]

πυθέσθαι ὅτου ἔνεκα, ἐξὸν ἐπ' αὐτοφώρῳ ἐλέγξαι, τοσούτῳ
 χρόνῳ ὕστερον εἰς τοσοῦτόν με κατέστησεν ἀγῶνα, καὶ 43
 μάρτυρα οὐδένα παρασχόμενος ἐκ τῶν λόγων ζητεῖ πιστὸς
 γενέσθαι, ἐξὸν αὐτοῖς τοῖς ἔργοις ἀδικοῦντα ἀποδείξαι, καὶ
 5 ἐμοῦ ἅπαντας διδόντος τοὺς θεράποντας, οὓς φησι
 παραγενέσθαι, παραλαβεῖν οὐκ ἤθελεν.

2 τοσοῦτόν] τοιοῦτόν Thalheim 5 παραδιδόντος Frohberger:
 ἐκδιδόντος Gernet-Bizos

Víno v raném novověku: průvodce básníků, posvícení a masopustu

Mgr. Marta Vaculínová, Ph.D.

Jan Orpheus, De donariis

Botriferis a te missas de vitibus uvas
accepi, Hoddeia vir generate domo.
Quas grates referam? Qae nunc tibi munera reddam?
Quoque tui Bacchi carmine dona canam?
Talia perpetuo donet tibi munera Bacchus
et sit adhuc succo plenior uva suo.
At te, Bacche, precor, ne res tibi suscitet iram,
quod tua sit vitis despoliata botris.
Nos tua turba sumus, quibus haec sunt munera missa,
ergo fave felix vatibus ipse tuis.
Non nos pampineos temere violamus honores,
ut caper ipse olim victima facta tibi.
Si tamen ante suum tempus decerpimus uvas,
pro culpa dabimus carmina grata tibi.
Atque tui vates, ubi conveniemus in unum,
tum tibi fundemus pocula plena mero.
Ad te sed redeo noster, dilecte patrone,
sit pro muneribus gratia plena tuis.

Ze sbírky *Tertia farrago poematum*, Praha 1561, s. 114ab. Link na sbírku:

[https://books.google.cz/books?](https://books.google.cz/books?id=AJNXAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false)

[id=AJNXAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false](https://books.google.cz/books?id=AJNXAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false)

Matouš Collinus z Chotěřiny, Ode de feriis S. Martini (úryvek)

...

Praesulem dixere nostri
esse Martinum, vetusti
praesulem Bacchum vocant. Io, io.

Ille praefuit fideli,
 ut Deo placere regi
 posset hac re, coetui. Io, io.

Bacchus at praeest Poetis,
 qui libenter vina totis
 saepe noctibus bibunt. Io, io.

Et eques Martinus atque
 miles idem es, Bacche, statque
 hic tibi par gloria. Io, io.

...

Liberalis est uterque
 Hic merum dat, ille vestes
 usui mortalium. Io, io.

Ze sbírky *Farrago prima poematum*, Praha 1561, s. 85a-87b. Link na celou sbírku:

[https://books.google.cz/books?
 id=H8mzL42_CV4C&hl=cs&pg=PT866#v=onepage&q&f=false](https://books.google.cz/books?id=H8mzL42_CV4C&hl=cs&pg=PT866#v=onepage&q&f=false)

Jiří Bartholdus Pontanus, De ansere Martiniano

Inferias facimus Ganzae Inachiaeque litamus,
 quam bona Ganzia fuit, quam bene tosta placet.

Dixit ei mater quondam, cum nobile musto
 prodierit vinum, victima grata cades.

Et salient, recinent, rebibent, nova carmina proment,
 hinc tibi laetificans, Ganzula, surget honor.

Ganzula mox hilaris, ga ga gi ga ga Roma fugavit

Gallos, hic noster, mater amica, labor.
 Hinc calamos, plumas, adipem, collumque pedesque
 cor, iecur et corpus distribuenda dedit.
 Ibo libens, inquit, calamis monumenta recondo,
 sic laeta et moriens ivit ad Inachiam.
 Haec est illa dies, quam nos tibi Ganza dicamus,
 et testamentum pandimus ecce tuum.
 Romanus corvum praeunte tibicine luxit
 et Xantippus equos, te tuba, metra, fides.
 Et canimus bibimusque, edimus, tibi carmina clangunt
 et mater celebris totaque progenies.
 Tu calamos scribis, plumas gratoque sapor
 tu duplicem reddis corpore, Ganza, cibum.
 Delitiasque iecur, bona avis, bona Ganza, bonum cor,
 nuncia Ganza gelu pleneque laetitiae.
 Nunc calidi et madidi laudes tibi Ganza sonamus
 supremumque vale, Gi ga ga gi ga ga gi.

Z básnické sbírky *Mantissa*, Frankfurt 1595, s. 7. Link na celou sbírku: <https://books.google.cz/books?vid=NKP:1003121016&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>

Jiří Bartholdus Pontanus, De Bachanalibus

O lucem celebrem, sibi quam sapientia fecit,
 hortans ad Christum rite redire suos.
 Ascendit Christus Solymam mortemque crucemque
 passurus secum discipulosque vocat.
 Exemplum statuit vitae mortisque futurae
 et dabit infanda morte salutis iter.
 Nunc lucem insanam mundi insipientia fecit,
 impuris Bachum ritibus illa colens.

Sunt homines, lemures larvaeque laresque vel ipsi

daemones aspectu, corpore, veste, pede.

Certatur cyathis, vino nugisque quibusvis,

qui magis insanit, maximus ille vir est.

Vos, quibus est curae summi sapientia Patris,

discite tam sanctam concelebrare diem.

Sive editis, bibitis, vel laeti vivitis, ipsum

hoc Salvatori vivite sponte Deo.

Sicut enim Phoebus hodie resplendet in orbe,

sic quoque Paschali splendet ubique die.

Hinc, o devoti, Dionysia vana putetis

et colite altithronum religione Deum.

Quantum Sol lucet, tantumque per Esuriales

lucebit reliquos (res ea certa) dies.

Si Sol mane micat, citius seges expectanda,

gallinis nidos vos reparare iuvet.

Vos sicut vestros hodie disponitis actus

atque animum induitis religione pium.

Sic erit ille idem quantum ieunia durant

et maior quando Pascha sacratum aderit.

O fortunatos, quos Bachanaliam ritu

distinguunt vetito Christicolasque probant!

Linquite stultitiam mundo brevis illa voluptas,

at coram Christo gloria maior erit.

Bache vale, miserande vale, vale turpis lache:

nostra tibi, Christo, vita dicata Deo.

Ze sbírky *Calendarium poeticum*, Hanau 1608, s. 7-8. Český překlad vydal v roce 1950 katolický kněz Dušan Řezanina pod názvem *Poetický kalendář*.

Vyhláška rektora univerzity v Jeně a tamních profesorů o masopustu „Bachanalia, quae orgia quoque vocamus et Dionysia, Saturnalia et Liberalia, Hilaria et Carnivalia barbare“ z roku 1624. Link na dokument:

[https://collections.thulb.uni-jena.de/receive/HisBest_cbu_00092562?
&derivate=HisBest_derivate_00025150](https://collections.thulb.uni-jena.de/receive/HisBest_cbu_00092562?&derivate=HisBest_derivate_00025150)

Leoninské hexametry na titulním listu díla Mikuláše Troila *Paraphrastes pietatis*, Praha 1625:

Non tibi sit dominus venter, sed vive decenter,
parcus vescendo, parcissimus esto bibendo.

O masopustu v raném novověku viz Čeněk Zíbrt, *Veselé chvíle: Masopust držíme*

<https://www.nulk.cz/ek-obsah/veselechvile/sv2/>

Past Scents of The Perfumer's Garden

Sean Coughlin, Ph. D

ὀμφακίνον
ἔλαιον

omphakinon
elaion

usually identified with:
oil of unripe olives

Latin:
oleum omphacium

region:
Greece

function:
perfume base

scent notes:
“...the best is young, not biting, and sweet-smelling. This kind is also useful for the production of perfumes.”

Dioscorides, *Medical materials* 1.30

ἀμυγδάλαι
πικραί

amugdalai
pikrai

usually identified with:
bitter almonds

Latin:
amygdala amara

region:
Iran

function:
aromatic

scent notes:
“Among the friends of Drusus, son of Tiberius Caesar, a doctor, who outdid everyone in drinking, was caught eating five or six bitter almonds to avoid getting drunk.”

Plutarch, *Moralia* 624C

καρδάμωμον
kardamōmon

usually identified with:
green cardamom

Latin:
cardamomum

region:
Western Turkey, Armenia, Arabian Peninsula, India

function:
styptic

scent notes:
“Cardamom has a biting quality accompanied by heat.”

Theophrastus, *On Scents* 7

σχοίνου ἄνθα
skhoinou antha

usually identified with:
flowers of camel grass

Latin:
schoenus

region:
North Africa, Arabian Peninsula

function:
styptic

scent notes:
“Camel grass has more of a biting quality than calamus, and is also hotter. Both are equally astringent.”

Theophrastus, *On Scents* 7

ὀμφακίνον ἔλαιον

omfakinon elaion

obvyklá identifikace:
olej z nezralých oliv

latinsky:
oleum omphacium

region:
Řecko

funkce:
základ parfému

„... nejlepší je mladý, se sladkou, neostrou vůní.
Ten se také využívá při výrobě parfémů.“

Dioskúridés, *De materia medica* 1,30

ἀμυγδάλαι πικραί

amygdalai pikrai

obvyklá identifikace:
hořké mandle

latinsky:
amygdala amara

region:
Írán

funkce:
aroma

„Mezi přáteli Drusa, syna císaře Tiberia, byl lékař, který každého zahanbil v pití. Ukázalo se, že (předtím vždy) sní pět nebo šest hořkých mandlí, a proto se (nikdy) neopije.“

Plútarchos, *Moralia* 624C

καρδάμωμον kardamómon

obvyklá identifikace:
zelený kardamom

latinsky:
cardamomum

region:
západní Turecko, Arménie, Arabský poloostrov, Indie

funkce:
fixační prostředek

„Kardamom je pronikavý a hřejivý.“

Theofrastos, *De odoribus* 7

σχοίνου ἄνθα schoinú antha

obvyklá identifikace:
květy voňatky šašinové
(též vousatka šašinová,
vonné sítiny
či velbloudí seno)

latinsky:
schoenus

region:
severní Afrika, Arabský poloostrov

funkce:
fixační prostředek

„Velbloudí seno je pronikavější než puškvorec,
také hřejivější. Obě rostliny jsou stejně trpké.“

Theofrastos, *De odoribus* 7

**κάλαμος
ἀρωματικός**

**kalamos
arōmatikos**

usually identified with:
calamus

Latin:
calamus aromaticus

region:
India

function:
styptic

scent notes:
“It is sticky, astringent and somewhat
acidic when chewed.”

Dioscorides, *Medical materials* 1.18

**καρποβάλσαμον
karpobalsamon**

usually identified with:
balsam fruit,
balm of Gilead

Latin:
fructus balsami

region:
Judea

function:
styptic, aromatic

scent notes:
“The juice and the fruit of balsam are
stronger in pungency and heat, while
the sap is not as strong.”

Theophrastus, *On Scents* 7

**σμύρνα
smyrna**

usually identified with:
myrrh

Latin:
myrrha

region:
Somali Peninsula, Arabian Peninsula

function:
styptic, aromatic

scent notes:
“Myrrh is hot and biting with
astringency, and is also bitter.”

Theophrastus, *On Scents* 7

**χαλβάνη
khalbanē**

usually identified with:
galbanum

Latin:
galbanum

region:
South-Central Turkey, Syria, Iran

function:
aromatic

scent notes:
“It is the sap of a giant fennel growing
in Syria, which some call metopon. The
best is frankincense-like, granular,
clean, greasy, not woody, having some
seed and some giant fennel mixed with
it, heavy in scent, and neither too moist
nor too dry.”

Dioscorides, *Medical Materials* 3.83

κάλαμος ἀρωματικός

kalamos arómatikos

obvyklá identifikace:
puškvorec

latinsky:
calamus aromaticus

region:
Indie

funkce:
fixační prostředek

„Když ho člověk žvýká, lepí se, chutná trpce
a velmi štiplavě.“

Dioskúridés, *De materia medica* 1, 18

καρποβάλαμον karpobalsamon

obvyklá identifikace:
plody myrhovníku

latinsky:
fructus balsami

region:
Judea

funkce:
fixační prostředek, aroma

„Šťáva a plody myrhovníku působí vcelku
pronikavě a trpce, zatímco jeho míza je
jemnější.“

Theofrastos, *De odoribus* 7

σμύρνα smyrna

obvyklá identifikace:
myrha

latinsky:
myrrha

region:
Somálský poloostrov, Arabský
poloostrov

funkce:
fixační prostředek, aroma

„Myrha je hřejivá, pronikavá, trpká a také
hořká.“

Theofrastos, *De odoribus* 7

χαλβάνη chalbané

obvyklá identifikace:
galbanum

latinsky:
galbanum

region:
střední a jižní Turecko, Sýrie, Írán

funkce:
aroma

„Jde o mízu jistého druhu feruly (ločidla),
která roste v Sýrii a již někteří říkají *metópion*.
Nejlepší je podobná kadidlu: zrnkovitá,
průzračná, mastná a prostá částech dřeva,
smíchaná se semínky a částmi feruly. Je pak
silné vůně, ani příliš vlhká, ani příliš suchá.“

Dioskúridés, *De materia medica* 3, 83

**τερεβινθίνη
ρήτινη**

**terebinthinē
rhētīnē**

usually identified with:
terebinth resin

Latin:
terebinthus

region:
Mediterranean Region

function:
perhaps for thickening

scent notes:
“It is an excellent aphrodisiac... It is of good quality when it is translucent, clear, glassy in colour, aromatic and smelling of terebinth.”

Dioscorides, Medical materials 1.71

οἶνος εὐώδης

oinos euōdēs

usually identified with:
fragrant wine

Latin:
vinum fragrans

region:
Mediterranean Region

function:
solvent

scent notes:
“... sweet and fragrant wine rushed over the black ship, and a scent of ambrosia arose, and all the sailors were seized with astonishment when they saw it.”

Homeric Hymn to Bacchus, lines 35–37

μέλι Ἀττικόν

meli Attikon

usually identified with:
Attic honey

Latin:
mel Atticum

region:
Attica Peninsula

function:
aromatic

scent notes:
“The best honey is Attic, and of this, the one called Hymettic ranks first [...]. It is excellent if it is very sweet and sharp, very aromatic, yellowish, not fluid, but ductile and elastic, and contracts back into itself when you dip your finger into it.”

Dioscorides, Medical Materials 2.82

τερεβινθίνη ρήτινη

terebinthiné rhétiné

obvyklá identifikace:
terebintová
pryskyřice

latinsky:
terebinthus

region:
Středomoří

funkce:
zahušťovadlo (?)

„Je to výtečné afrodiziakum... Je-li průsvitné, průzračné a skelné, aromatické a vonící po terebintu, značí to jeho dobrou kvalitu.“

Dioskúridés, *De materia medica* 1, 71

οἶνος εὐώδης

oinos euódés

obvyklá identifikace:
vonné víno

latinsky:
vinum fragrans

region:
Středomoří

funkce:
rozpouštědlo

„Po rychlé černé lodi nejdřív lahodné víno prýštilo, šíříc líbezný dech a nebeskou vůni, a všech plavců, jak spatřili div, se zmocňoval úžas.“

homérský hymnus na Dionýsa 35–37

μέλι Ἀττικόν

meli Attikon

obvyklá identifikace:
atický med

latinsky:
mel Atticum

region:
Attika (Řecko)

funkce:
aroma

„Nejlepší med pochází z Attiky, a ten nejvyšší je pak hymétský (...). Je výtečný, obzvláště sladký a výrazný, velice voňavý a nazlátlý.“

Dioskúridés, *De materia medica* 2, 82

